శ్రీరామచంద్ర.

సతీసంయుక్త

చరిత్రాంశబోధకమగు

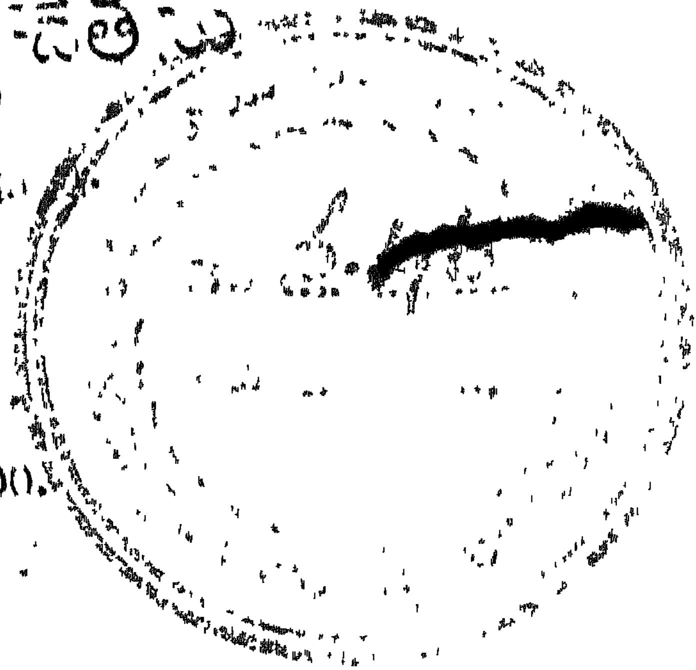
నైదంకముల నాటకము.

ఇది

బాలాంత్రపు వేంకటరావుచేతను

ఓలేటి పార్వతీశముచేతను

రచియింపబడినది.

[illegible] 1,000.

కొండపల్లి వీరవెంకయ్యచే

ప్రకటింపబడినది.

కాకినాడ ముద్రాక్షరశాలయందు

కోటమర్తి చినరఘుపతిరావుగారిచే

ముద్రింపబడియె.

1924.

రిజిష్టరు] [వెల రు 1.00

ఇందు వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

1. పృథ్వీరాజు—ఢిల్లీ చక్రవర్తి.
2. జయచంద్రుడు—కన్యాకుబ్జాధిపతి. సంయుక్త తండ్రి.
3. సమరసింహుడు—చిత్తూరుమహారాజు. పృథ్వీరాజు బావమఱఁది.
4. అనలవర్ముఁడు—పూటననగరపతి.
5. పురహరుఁడు—మంగూరు రాజు.
6. దేవశర్మ—సంయుక్త గురువు. పృథ్వీ[illegible] దేశముకొనిపోఁబడిన బ్రాహ్మణుఁ
7. ప్రసన్నచంద్రుఁడు—లాహోరుపతి. రాయబారి.
8. కమలాకరుఁడు—ఘూరు వేషముతోనున్న సంయుక్త.
9. మహాబుద్ధి—పృథ్వీరాజు సేనాపతి.
10. విజ్ఞానశీలుఁడు—చక్రవర్తి మంత్రి.
11. వినయశీలుఁడు—జయచంద్రుని మంత్రి.
12. మహాబుద్దీన్—ఘోరీసుల్తాన్.
13. కుతుబుద్దీన్—సేనాధిపతి.
14. రామశర్మ }
15. సోమశర్మ } బ్రాహ్మణులు.
16. కాలవేగుఁడు—చారుఁడు.
17. వినయవంతుఁడు—చారుఁడు.

~~ంద్రుఁడు—స్వర్గపతి.~~
ృహస్పతి—దేవగురువు.
్రథముఁడు.
్వతీయుఁడు.
ృద్ధులు.

23. చాందుభట్టు—కవి.
24. ప్రచండుఁడు—నటుఁడు.
25. కావ్యభట్టు }
26. శిష్యుఁడు } కవి.
27. ఘనస్వరగుఁడు }
28. సాకేతుఁడు } స్వయంవరమునాఁ రాజులు.
29. సామంతనృపులు.
30. గురువు.

ఇంకను సందర్భానుసారముగ భటుఁ మొదలగువారు వత్తురు.

స్త్రీలు.

1. సంయుక్త—జయచంద్రుని కూతుఁరు. కథానాయిక.
2. మణిమంజరి—సంయుక్త చెలి.
3. పృథ—సమరసింహుని భార్య.
4. శచి—ఇంద్రుని సతి.

! హెచ్చరిక.

మా అనుమతి పొందనిదే [illegible]
నెవ్వరును ప్రదర్శింప[illegible].

[illegible]

కథా సంగ్రహము.

మన కథానాయకుండగు పృథ్వీరాజు క్రీ. శ. 1159 [illegible] జన్మించెను. ఇతడు
చతుర్భుజ (చౌహాన్) వంశస్థుడు. [illegible] ఢిల్లీ [illegible]
[illegible]. ఇతనికి భార్యయు ఢిల్లీ తో [illegible]
[illegible] కన్యాకుబ్జమును [illegible]. ఇతడు [illegible]
[illegible] పృథ్వీరాజు. [illegible]
[illegible] ఢిల్లీ రాజ్యమున [illegible] జయచంద్రుడు పృథ్వీరాజుని [illegible]
[illegible]. నాగార్జున [illegible]
[illegible]
రాజు జయచంద్రుని [illegible].

పిమ్మట, పృథ్వీరాజు [illegible] [redacted]
[illegible]. పృథ్వీరాజు [illegible]
[illegible]. అప్పుడు [illegible]
[illegible] జయచంద్రుని [illegible]
[illegible].

జయచంద్రుడు పృథ్వీరాజును [illegible]
[illegible] సంయుక్త [illegible] పృథ్వీరాజు [illegible]
[illegible]
[illegible]. [illegible] పృథ్వీరాజు [illegible]
[illegible]
[illegible]. [illegible] పృథ్వీరాజు [illegible]
[illegible].

సంయుక్త [illegible] పృథ్వీరాజు [illegible]
[illegible] పృథ్వీరాజు [illegible]
[illegible]

[illegible]

పృథ్వీరాజు కన్యాకుబ్జమును ముట్టడించెను. ఆ యుద్ధమున [illegible] ప్రయుక్తై రణభూమినుండి వెడలింపబడెను. [illegible] సేనాని పృథ్వీరాజు [illegible] నొక మహాపురుషునిచే జంపబడెను. అందువలన పృథ్వీరాజు [illegible] గాని సంయుక్త మాత్రము కనబడలేదు. అప్పుడు [illegible] సంయుక్తం దెచ్చి నీకు కళ్యాణమొనరించెదనని చెప్పంగా [illegible] కమలాకరుండను రాజకుమారుని [illegible].

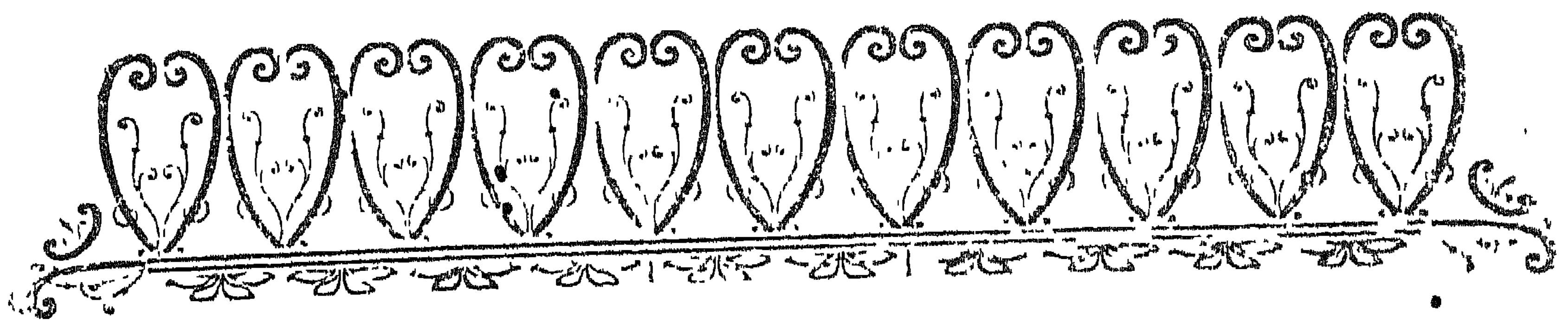
పృథ్వీరాజు సంయుక్తా [illegible] విహరించుచున్నతని మొదట సంయుక్త [illegible] చి తుదకు సంయుక్తా స్వయంవరము [illegible] వచ్చి వారికి వివాహము గావించెను.

పృథ్వీరాజు సంయుక్తా [illegible] శ్వరమునొద్ద ఘోరీతోం బోరి వానిని [illegible] ఈలోపల పారిపోవుచున్న ఘోరీ [illegible] నియు ఢిల్లీశ్వరునిం బరిమార్చవలయునని [illegible] వెనుకకు దిరిగెను. ఈసంగతి పృథ్వీరాజువిని [illegible] ద[illegible]ద్రునకు రాయబారము పంపియు గార్యము గానక పోయెను. పిమ్మటం బృథ్వీరాజు సమరసింహ సహాయమున యుద్ధమునకు వెడలి [illegible] సేనతో సంయుక్త నుంచిపోయెను. ఈలోపల సంయుక్త [illegible] కడకేగి బ్రతిమాలియు వానినుతి మరల్పలేక అతనిచే నిరాకరింపబడి కోటకు పోయెను.

పృథ్వీరాజుతోం బోరుచు ఘోరీమాయచేసి [illegible] సేనను [illegible] గా సంయుక్త వారితోం బోరాడి జయించియు దైవవశమున [illegible] దనపతికి వార్త నంపంగా విని పృథ్వీరాజు దుఃఖించుచున్న తఱి [illegible] హుండు పడియెనని వినవచ్చెను. అంత నతండు సేనానాయకునకుం బొలికలనిచ్చెదరిగి శత్రువుల మాయాయుద్ధమున క్రీ. శ. 1193 లో వీరస్వర్గముం జూఱంగొనెను.

ఘోరీ తత్క్షణమె ఢిల్లీ నాక్రమించుకొని జయచంద్రుని మోసముచేసి వాని యంతఃపురస్త్రీలం జంపించి కన్యాకుబ్జరాజ్యముంగూడ నాక్రమించుకొనెను. జయచంద్రుడు నిలువ నీడలేక దిక్కుమాలి యాత్మహత్య గావించుకొనెను.

తరువాత స్వర్గమున శచీపురందరులు, వీరమరణమునొందిన [illegible] వచ్చిన సంయుక్తా పృథ్వీరాజులను, సమరసింహుని సన్మానించి [illegible] దపదవి నొసంగిరి.

నాంది.

శ్రీమదిలాతనూజను వరించె విశిష్టునిఁ దన్ను [illegible]
తానిత రామణీయకపు రంగను మానసఁ మెలంచి [illegible]
స్తోత్రమును బ్రేలసించెడిత [illegible] గనుపారఁగ [illegible]
రామున్ని [illegible] యనుగ్రహించు [illegible]

మ. ధరణీదేవవరప్రభాగము రమా [illegible] సమానము దాఁ
బరమాత్మున్ [illegible]
ధురఁదైత్యుల నొంచి భక్తసురతా [illegible]
కరుణావారిధి పార్థసారథి మిమున్ గాపాడు నెల్లప్పుడున్.

సూత్ర—(నాంద్యంతమునఁ బుష్పాంజలినిడి)

క. సకలంబు నిండి వెలుఁగడి
యకలంక ప్రణవమూర్తి [illegible]
ప్రకటయగు [illegible]
[illegible] గార్య [illegible] సరసత్వ.

(తూర్పునంక దృష్టి సారించి) ఈయుదయించుచున్న హిమభానునకు అంజలిపట్టెదఁగాక! (అంజలిపట్టి)

గీ. సకలకులయపాలనా శక్తిఁ గాంచి
పృథ్వీ రాజనుపేరఁ బెం పెసఁగువాని
సమలగుణగణ సంయుక్తు నతిప్రశాంతు
భావగతి నెంతుఁ దమినిగా పాడుకొలుకు.

అతివిస్తరమేల? మారిషా! నాటకరంగాలంకారము పూర్తియైనచో నొక్కసారి యిటురమ్ము.

నటుఁడు—(ప్రవేశించి) బావా! అనుజ్ఞయేమి?

సూత్ర—"చరిత్రాంశకబోధక మగు నొక యపూర్వనాటక ప్రయోగముచే మమ్మానందింపఁజేయుఁడు." అని విద్యాధురీణులగు నీ సభాస్తారు లాజ్ఞాపించియున్నారు. కావున నట్టి గుణభూయిష్ఠం బగు నొక నవీనప్రబంధము నారంభింతము.

నటు—చరిత్రాంశబోధకమా? సరియే. మనసామాజికు లిట్టిదాని నొండు పఠించియున్నారు. దాని పేరుమాత్రము జ్ఞప్తికి రాకయున్నది.

సూత్ర—ఓయి మందప్రజ్ఞుఁడా! సతీసంయుక్త నాటకము కాదా?

నటు—అవు నవును. కన్యాకుబ్జనగరాధీశ్వరుం డగు జయచంద్రుని తనయ సంయుక్తను పృథ్వీరాజు రాక్షసవిధిని వివాహమాడుట మొదలుగాఁగల కథ. కాని యీపృథ్వీ[illegible]వాఁడు?

సూత్ర—ఈతఁడు హూణశకము పండ్రెండవ శతాబ్దములోని వాఁడు. హిందూ చక్రవర్తులలో ఢిల్లీని పరిపాలించిన కడపటి చక్రవర్తి యితఁడే.

నటు—ఈతని చరిత్రము మొదట నెవ్వరిచే వ్రాయఁబడినది?

సూత్ర—చాందభట్టను నాతని యాస్థాన మహాకవివరునిచే హిందీ భాషయందు లక్ష శ్లోకముల గ్రంథముగ వ్రాయఁబడినది.

నటు—ఆహా! వ్యాసమహర్షి విరచితములగు భారతాదిగ్రంథములను గూడ మించినదే! ఐనను నీ గ్రంథమునకు వ్యాప్తి లేకుండుటకు కారణమేమో?

సూత్ర—మన పుస్తకభాండాగారములు కొందఱు మహమ్మదీయ ప్రభువులచే నాశనము చేయఁబడినప్పు డీగ్రంథముకూడఁ బోయి యుండును; కాని మన యదృష్టముచేఁ నొక ప్రతి మాత్ర

మిప్పటిమనయాంగిలేయ ప్రభుత్వమువారిచేఁ దమ దేశమునకుఁ
గొనిపోఁబడి వారి పుస్తకభాండాగారములో భద్రముగా నుంపఁ
బడినది. దానిని బట్టి "టాడ్డు" ను నాంగిలేయ కవివరునిచే రచి
యింపఁబడిన రాజస్థానచరిత్రమునం దీమహామహుని చరిత్రము
ప్రస్తావవశమున నక్కడక్కడ వ్రాయఁబడినది. ఆగ్రంథసా
యముచేతను మఱికొన్ని చరిత్రల సహాయమువలనను ధనాభి
రామనాటకాది గ్రంథకర్తయగు బాలాంత్రపు వేంకటరాయ
కవిచేతను, చాగంటి శేషయామాత్యునిచేతను దృశ్యప్రబంధ
ముగా వ్రాయఁబడినది.

నటి — ఆలాగా! ఆతఁడు మహాప్రతాపశాలిగా నుండనోపు.

సూత్ర — సందేహమేమి? అశ్వమేధ మహాక్రతు వొనరించిన వీరాగ్ర
గణ్యుఁడు.

క. విలువంచుట లేదతనికిఁ
దలదాఁచుకొనంగ శత్రుతతి భీతిలుచున్
విలువంచి పోవునంతకుఁ;
దలమే పొగడంగఁ దత్ప్రతాపోన్నతులన్.

నటి — బాగుగ నున్నది. ఆతని ప్రతాపసూచకమగు సింహారదాపనద
మును బ్రశంసించి మఱిపోవుదము.

సూత్ర — గీ. భాసురంబగు నీశరద్వాసరముల
క్షితిపు లన్యోన్యమును విజిగీషు లగుచు
మించి నిజబాణవహ్ని మండించు నకతనఁ
బృథ్వీరాజ ప్రతాపాగ్ని పెంపుమీఱు.

[నేపథ్యమున]

ఓరోరి! వీరలోకశిఖామణీ! [illegible] విజయపతాక! [illegible]!

దుర్విదగ్ధా! ఏమిరా నీ ప్రగల్భములు? "పృథ్వీరాజ ప్రతాపాగ్ని పింఛ మిటాలు" నేమి?

గీ. అస్మదీయ శరాసారక మడరఁ జేసి
పృథ్వీరాజ ప్రతాపవహ్ని యననేల?
ఎట్టి వీరప్రతాపాగ్ని యేని క్షణిక
మునను నూపఱి చల్లారి పోవకున్నె?

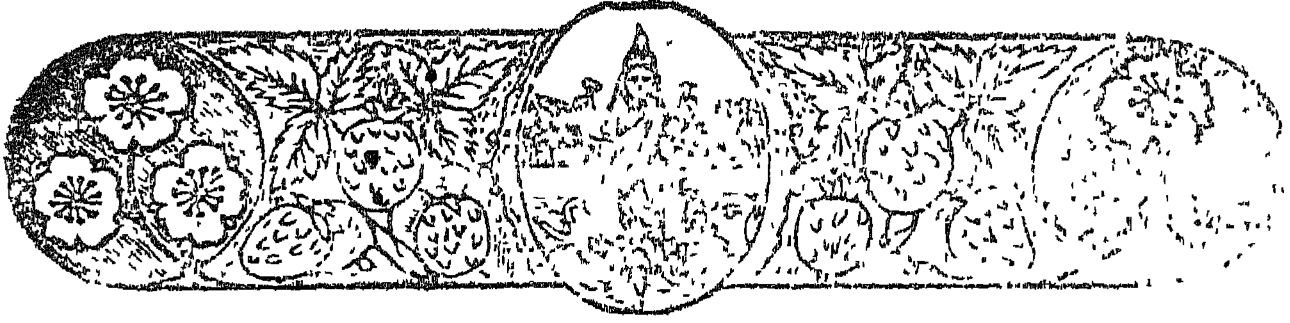
నటి—(ఆలించి) అదిగో! మా కనిష్ఠభ్రాతృకుఁడు జయచంద్రభూమిక తోఁ గుపితుఁడై యిట్లే వచ్చుచున్నాఁడు.

సూత్ర—ఇఁక నిక్కడ మన మాలసింపరాదు. పోదము పద.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీరామచంద్ర.

సతీసంయుక్త.

ప్రథమాంకము.

ప్రథమరంగము — జయచంద్రుని సభాభవనము.

[పైని చెప్పిన రీతిగా జయచంద్రుఁడు ప్రవేశించును.]

ఓరోరీ! - [illegible]కా! వృథా విజయపాతకా! వాచాలకా! మూర్ఖదగ్ధా! ఏమిరా నీ ప్రగల్భములు! "పృథ్వీరాజ ప్రతాపాగ్ని పెంపుమీఱు" నేమి?

గీ. అస్మదీయశరాసార మడఁగె నేని
పృథ్వీరాజప్రతాపవహ్ని యగుట నేల?
ఎట్టిదిం ప్రతాపాగ్ని యైన నీ జలనక
మునను రూపఱి పల్లారి పోవకున్న?

మ. జయమొప్పన్ దిశలెల్ల నిండి జయచంద్రక్షోణిభృన్నాథుఁ డా
లయసంవర్తకకాలమేఘుఁ డవనీతలన్ వైరితేజశ్శిఖిన్
వయిపారన్ నిజతీవ్రఘోరశరసంపాతంబుచే నార్పఁగా
భయ మొక్కింతయు లేక యొంటొక శిఖిన్ గోరి స్నానమున్ సేయుదే?

మ. నరకీటాధము నొక్కనిన్ దాఁచిన! కనన్గానంగ లేకిట్టు ని
ర్జరనాథుండును బోలె బట్టువలె నేరా! పారమున్ ముట్టఁగాఁ

గరమున్ సంస్తుతిఁ జేసి డస్సితివొ? యింకేకన్ మానుము వాచాట! యీ
కరవాలంబున నీదునాలుకకు వక్రత్వంబు మాన్పించెదన్.

ఉ. ఆతనిచేత మున్నటివహా యాధ్వర వేళ ననేకదానముల్
ప్రీతిమెలర్పఁ గొన్న యవి వేదులు గావున మీకపోలు నీ
రీతిఁ బ్రశంసపాఠములు పేర్లఁ గఁ జీకువఁ జేవ మోపి, శ్రా
ర్యాతతకీర్తి శోభితుల కౌర! రుచించునె వైరి సంస్తుతుల్?

ఉ. తేజము, పెంపు, సొంపు గల ధీనిధి సంచురు, ధాత్రి కెల్ల రా
రాజు నటంచు గర్వపడ రాదుర నీకిఁకఁ! బృథ్వీరాజ ! ని
స్తేజము నిర్యశంబు నిర తిక్రమమూర్గతు లందువట్లుగా
నీజయచందుఁడి వాజి నిను నేర్చి కులాంతముఁ గాంచు మూర్ఖతీ!

[తెరలో]

హాహా! అమంగళ మహాకాంగా ! [redacted]

(ఆలించి) ఏమిది! ఎవ్వ రాపలుకున్నది! వైరికులాంత మాయని నే
కమంగళమాయెను గాఁబోలును. ఏమైన నేమి? ఇదియే నానిశ్చయము.
"ఉ. తేజము, పెంపు, సొంపు ఇ॰." (అను పద్యమునే మరలఁ జదువు
చున్నాఁడు.)

మంత్రి—(ప్రవేశించి) అమంగళ మహాకాంగా ! మహారాజా ! ఇది
యేమి? కోప మేలనిట్లు చదువుచుంటిరి?

జయ—ఏమి? వైరికులాంత మనుమాట నీకమంగళ మాయెఁగా?

మంత్రి—రాజా శాంతింపుము. 'ఈజయచందుఁడి వాజి నినునేర్చి
కులాంతముఁ గాంచు" అనుచో నర్థలము వినంబడుచుండుటచే
నట్లంటిని.

జయ—(ఆలోచించి) ఇదియును నాకే ఘటిల్లినదా? కానిమ్ము. కా
నున్నది కాకమానదు. వింటివా? ఆదురాత్ముఁడు పృథ్వీరాజు
హతకుఁడు,

ఉ. పట్టులఁ బట్టి యెల్లయెడఁ బౌరుషముట్టఁగ నాత్మకీర్తనల్
గట్టిగ విన్కిఁ జేసెడిని; క్షత్రియుఁ డైనయతండు వీనులన్
బెట్టుచు నేక్రియన్ ధరణి నెమ్మది నుండఁగ నేర్చు? వైరి నె
ప్పట్టున నైనఁ గాని తన పాదములన్ వసి మట్టుకుండఁగన్.

హయమేధంబు నాకన్నఁ గప్పి యవిలంఘ్యముగాఁ గొనసాగించుచు కొన్నిత్రిమాసమాత్రమున నితనికి దిగ్విజయము కలిగినదా? అయ్యో! ఎప్పుడు జూచిన నీతుచ్ఛుని ప్రశంసయే. నాచెవులు చిల్లులుపడుచున్నవి. నేను దీనికి సహించి యూరకుండుట యెట్లు? ఇంకనైన ప్రతీకారమాలోచించినఁగాని నామనోవేదన మడఁగదు.

మంత్రి—రాజోత్తమా! అయ్యది క్షత్రియధర్మమే. కాలానుసరణముంబుగ వైరనిష్కాసంబు సేయు నొప్పునుగాని యాత్రపడినకార్యమగునా? ఉపాయాన్వేషణంబున నారాజామన మనుచుట కర్తవ్యము. సామాదులందెల్ల నెలపు ప్రజానాశనంబునకు మూలంబు.

గీ. క్షత్రియుఁ డైనవానికి శత్రుపీడ
దెసలఁ బ్రాకంగఁ జూచుట దోసఁగ బోదు;
కాని, తొందరపడినఁ జేయఁ గానిపనుల
నింద తలకెక్కుఁ బగతుఁ గానందమొందు.

తనకు శత్రుజయేచ్ఛ కలిగెనేని,

గీ. బహుగుణాక మిగుల బెరసిన [illegible] జూపక
పగగుదుంచి; నోటు నెరను గోయు
చందమునను రాజు శత్రుల నొత్తఁగ
వలయుఁ గ్రమముగాఁగ వెలుపు కోశ.

జయ—అమాత్యశేఖరా! నీవు వచించినది రాజనీతిక్రమమే యగును. కాని యాగర్వాంధుని పృథ్వీరాజహతకుని గర్వనిశ్శేషంబు సేయునందాఁక నామనం బుత్తలపడుచున్నయది.

ఉ. [illegible] మండలమున [illegible] కొంకక డక్కుటి! యశ్వమేధముల్
దేజమెలర్పఁ జేయునఁట? [illegible] ప్రతిక్రియ లేదె దీనికిన్?

మంత్రి—(ఆలోచించి) లేకేమి?

ఓజ సమస్తభూమిపతు లొప్పుగ దెత్తురు కాంచనంబు నీ
భూజను లెల్ల మెచ్చ నృప పుంగవ! చేయుము రాజసూయముల్.

రాజు—మంత్రిపుంగవా! చక్కఁగా నాలోచించి చెప్పితివి. కాని రాజు లందఱును గానుకలను దెచ్చి యిచ్చిననే గాని యారాజసూయము నెఱవేఱదు గదా? అట్టివిషయమున వైపులు మనకుఁ గానుక లంపుదురా?

మంత్రి—పృథ్వీరాజును, ఆతని బావమఱఁదియగు జిత్తూరుమహారాజును నగు సమరసింహుఁడును దక్క తక్కినవారందఱు కానుక లర్పింతు రనియే నానమ్మకము.

రాజు—వారికడనే గదా మనయాశయము లన్నియు భగ్నము లగుచున్నవి. వారిమూలముననే గదా నాఘూపసంజలి డెబ్బదివేల బంగారునాణెములు గల నిక్షేపము మనకు దక్కినది కాదు. దానివలననే యాపృథ్వీరాజమాతకుం డంతటిదానకర్ణుఁడని పేరు పొందినాఁడు. ఏమున్నది? కాకులను గొట్టి గ్రద్దలకు వేయుట దాన మనఁగా! ఆహాహా! కాకులవంటి యాలోకులు పొగడుటకును నాతఁ డాహా యనుటకును సరిపోయినది. ఏమైన నేమి? మన కానీచులు ప్రక్కలోని బల్లెములు.

సీ. యవనదేశాధీశు నాప్తత లేకుండ
గాకుండ నదుప్రైతై ప్రబలినారు
నాకు మిత్రుండును నాకుడిభుజ మగు
గుజరాతిరాజును గూల్చినారు.

వేఁగొన నెంచిన । నిక్షేపములఁ బోను
తెలియక నవ్వుచు । త్తించినాఁడు
అశ్వమేధహయంబు । నస్త్రబలముఁ బట్టించి
పట్టిన నను మోస । పెట్టినాఁడు
ఎన్నివిధములఁ జూచిన । నిట్టిబాధ
ములను వెఱఁగందఁజేసెడి । వలను గలుగు
తెఱఁగుఁబడ దయ్యె నేనెట్టి । [illegible]
కార్య మొనరించి పగసేఁగఁ । గలుగువాఁడ.

[నెంలో]

క. బొమ్మలవలె నాడించెద
నిమ్మనుజాధములు లెక్క । [illegible] ?
బిమ్మట నొండక నిలఁబడె
య మ్మరిపోయుచు నన్ను । నని సినయుంతే ?

జయ——(ఆలించి) బొమ్మలవలెనా ? (ఆలోచించి) [illegible] ఈదురాత్ముల నిరువురును రాజసూయసభామండప [illegible] బొమ్మలుగాఁ జేయించి యుంచెద. [illegible] నమే కలుగును. (మంత్రినాశఁ [illegible]) [illegible] రై యుండును ? నామిత్రు [illegible] పురోచనుని [illegible] గద !

[అప్పుడు పురోచన పురహరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పుర——మిత్రమా ! నాకుమాత్రి [illegible] లెక్కయనుకొంటివా ? మన మెఱుఁగకుండ నశ్వమేధము నెట్లు వేసుకొన్నంత మాత్రము లాభ మేమి ?

ఉ. ముప్పదిసంగరంబుల న । మోఘబలంబున వారినైన్యమున్
దిప్పలఁ బెట్టి పట్టి యొక । తెన్నునఁ గొట్టినయట్టిదిట్ట నఁ

తెప్పలఁగప్పి దొంగవలె నీ నేఁడు హయాధ్వరముం బొనర్చఁగా
గొప్పయె ? తమ్ము బాలలను నీ కొఱ్ఱి వ్యపగించెద నం చెఱుంగఁడే ?

ఫూట—రెండవపురహరుఁడవే కదా !

పుర—(హేళనముతో) మిత్రమా ! అతఁ డశ్వమేధ మొనర్చినాఁ డఁట !

ఫూట—మాకు తెలియకుండఁగను. (కొంచెమునడచి) మిత్రుని సోదరా [illegible]ము రమ్ము. (ఇట్లుచేయుదురు.)

జయ—(సంతోషముతో లేచి) మిత్రరత్నములారా ! వందనం. ఈ పీఠముల నలంకరింపుఁడు.

ఫూట } (అట్లు చేయుచున్నారు.)
పుర }

జయ—ఏమి మీరు మాట్లాడుచున్నది ?

ఫూట—మరేమున్నది ? క్షత్రియకుమారపృష్టులను ముచ్చటించుకొనుచుంటిమి.

పుర—పృథ్వీశుఁ డశ్వమేధ మొనరించి మిగుల గర్వించియున్న యీ మా ద్రోహమున కేదేని ప్రతిక్రియ చేయవలయునని యాలోచింప వచ్చితిమి.

ఫూట—అతనికడ సమయముకంటె వేఱె యుపాయ మేమున్నది ?

జయ—అంతపని యక్కఱలేదు. వాని గర్వనిర్వాపణోపాయంబు వేఱె యాలోచించి యుంటిమి.

ఫూట—మఱి యేమి తలపెట్టితిరి ?

మంత్రి—సకలరాజవశీకరణమంత్రౌషధం బగు రాజసూయంబును తల పెట్టితిమి.

పుర—అట్లయిన నాముక్కఁడులు వచ్చెదరా ?

ప్రథమాంకము.

జయ—రాకుండుటయే మేలు! ఆముష్కరుల నిరువురను ప్రతిమలుగా జేసి రాజసూయసభామంటపద్వారమున నుంచెదము.

పుర—అటులైన మంచిపరాభవమే జరుగును.

పుర—అవును. బాగుగనే యున్నది. గోపిగ గోప్రదానికి గడ్డితిం మొదులకు?

మంత్రి—(ఆలోచించి) రాజచంద్రా! నా కొకానొక సంగతి గోచరమగుచున్నది. భూమిగల సమస్తరాజులును విచ్చేయుట కదియే మూలముగా నుండును. దానివలన నీ రాజసూయమును సరి సమాప్తము నొందును.

జయ—అదియేది?

మంత్రి—సామ్రాజ్యమువరకును. దానిని తపస్వరూపముపొందినసంబంధ నిశ్చయించి రాజసూయాహ్వానమును సదికారాడ వ్రాసి పంప వలయును.

పుర—బాగుగ యోచించినారు. ఈసారి సకల దేశరాజులును తప్పక విచ్చేయుదురు.

జయ—ఆకృష్ణార్జునుల నిరువురను మారాత్రియు మనము పిలువవలదు.

పుర—వారి ప్రతిమలవలన మాయిరువురకును మేలుగలుగును.

పుర—కలుగవలసినదే?

జయ—బాగుగనున్నది. రాజసూయసభామంటపమును గూర్చియు, దానికి వలయుసామగ్రిని గూర్చియు, మనము తగుసన్నాహములు గావింపవలసి యున్నది. రండు పోదము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము—ఉద్యానవనము.

[విషాదముతో సంయుక్త ప్రవేశించుచున్నది.]

అకటా! నామనోవ్యథ యెప్పుడైనఁ దొలఁగునా? నాజన్మ మిట్లు విరహశిఖిచే దహింపఁబడవలసినదియా? నావలపులపంటయగు పృథ్వీరాజమహారాజు నింకొక్కసారి కన్నులారఁ జూడఁగలిగినఁగదా నాకన్నులు సార్థకము నొందును.

గీ. కట్ట! యీరాజచంద్రు నేఁ గాంచనేల?
గాంచినంతనె మదనుఁ డీ కాల్చనేల?
ఎంచనేమాయె నాతండ్రి క్రించుదనము
పూని హృదయేశుపైఁ బగఁ బూననేల?

కం. తురగము నడిపింపఁగ విభుఁ
డరుదెంచిననాఁటి మోహనాకృతి హృదయాం
బురుహమున నాఁటి తలఁగని
విరాళిఁ గల్గించు నెద్ది వెరవిది గనవన్.

ఉ. జనకుఁడు రాజసూయమును సమ్మతిఁ జేయునుగాక; మన్మనో
ధన మగుపృథ్వీరాజవసుధాధరు రమ్మని వర్తమానమున్
బనుపఁడుగాక; యూరక నెపం బిడి నాసిఁ బరాభవింపఁగా
మునికొని, బొమ్మఁ జేసి సభ ముంగలఁ బెట్టఁగనేల యక్కటా!

కం. అగణితవిక్రముఁ డగునా
జగతీధవు నెఱిఁగి యెఱిఁగి చలము వహింపన్
దగునే తండ్రీ! నీ కిది
యగునె జయింపఁగ విక్రమాఢ్యుని విభునిన్?

సార్వభౌముని విభునిగాఁ గోరితినన్న సుఖ మెక్కడిది?

గీ. సకలగుణాపూర్ణు నారాజ । చంద్రు నాత్మ
వలచునాకుఁ గృశించుటె । ఫలము గాక
యతనిమాటన్న గిట్టని । యట్టివాని
పుత్రినై యున్న నా కింక । ముదము గలదె?

క. యాగముతో ముగియక దు
ర్యోగంబగు మత్స్వయంవ । రోత్సవ మేలా
సాగింప నెంచె జనకుం;
డేగతి యింక నాకు? దైవ । మేటు చేయునొకో ?

హా! తండ్రీ! నీకు కూఁతు రేమైన నేమిఁ? స్వార్థపరుండవై యీస్వయం వరమిషంబున నెల్లరాజుల రావించి కానుక లాది రాజసూయాధ్వరంబు నిర్విఘ్నంబుగఁ బరిసమాప్తి నొందించి దానివలనఁ గలుగుకీర్తి నాసించి తనయమీఁది ప్రేమాను బంధమును, దానిసౌఖ్యా సౌఖ్యములను గూడఁ దలంపవైతివి గదా! హా! జనకా! నిన్ను నే నేమనుదానను? నాకిష్టములేని యీస్వయంవర మేల ప్రకటింపఁ బూనితివి? నాహృద యేశ్వరుండు రానినాఁడు నాకు రజ్జువిషాగ్నులలో నేదియో శరణ్యం బగుఁగాని యీపాడువినోదములు నాకేల? హా! హృదయేశ్వరా! నాదుస్థితి నీకు నే నెట్లు విన్నవింపఁగలను?

గీ. నీదుశుభమూర్తిఁ గాంచిన । దాదిగాఁగ
జగము మఱపొంది తత్సంగ । సౌఖ్యగరిమ
సర్వదా మానసికపూజ । సలుపు చుంటి
కరుణఁజూడుము నన్ను సా । క్షాత్కరించి.

అకటా! నే నిప్పు డేమిచేయుదును? స్వయంవరమా సమీపించు చున్నది. ఆస్వయంవరమునకు నాహృదయేశుండు రాఁడనుట నిశ్చయము. (యోచించి) హృదయనాథునకు సందేశ మంపుదునా? ఏమి యీ వెట్టి!

సీ. పగవానితనయనై ‍ పనిఁబూని యేమని,
సందేశ మంపుదు? ‍ సార్వభౌముఁ
డేమని యెంచునో? యెల్లిద మాడునో?
యిదియేమియనియీస ‍ డించునేమొ?
అదియైన నే నెట్లు ‍ బ్రతుకుదు? నటుగాక,
యింకగత్యంతర ‍ మేమి గలదు
ఎట్లును పనుపుట ‍ యే లెస్సకార్యంబు;
సుగుణుఁ డాతఁడు కృపఁ ‍ జూడకున్న?
చూచి యేమిచేయు ‍ సుభటవర్గంబుతోఁ
దరలి వచ్చి నన్ను ‍ దయదలిర్ప
దుఃఖసాగరమునఁ ‍ దుర్లింగకుండఁగ నెట్ల
నుగ్రహించి తాఁ బ ‍ రిగ్రహించు?

ఇప్పట్టున సందేశహరునిగా నెవ్వనిఁ బంపుదును? ఇంతవఱకు నెంతో గుట్టుగనున్న నాహృదయస్థితి యీసారి నాచెలికత్తియ యగుమణిమంజరికిఁ దెలుపక తప్పదు. ఆమెసహాయము లేకున్న నేనీఘనకార్యము నొంటరిగా నిర్వర్తింపఁగలనా? నే నేమని యామెతోఁ దెలుపుదును? (అని ఆలోచించుచున్నది.)

[మణిమంజరి ప్రవేశించుచున్నది.]

మణి—ఎక్కడను న న్నొంటరిగ విడియుండని నాచెలి సంయుక్త నేఁ డొక్కడను గాన్పింపదేమి చెపుమా! దేహపరిశ్రమాగారమునుం జూచితి. అందైన నేను లేకుండఁ బ్రవేశించునది కాదు. లోని సౌధంబులును, వివిధవిహారస్థలంబులును గాంచితి. ఎందును గానరాదు. ఈమె యేమోగాని స్వయంవరమన్న మాట విన్న దిమొదలు సంతోషముతో నుండుటకుమాఱు పెన్నిధిఁగోలు పోయిన చందమున తోఁచనిగతి తిరుగుచున్నది. అదియూదిగాక

చెలులతో సరిగా మాటాడదు. పిలువఁబిలువఁ బదిమాటల కొకసారి యుత్తర మిచ్చుచుండును. మునుపటివలె వ్యాయామ రంగమునకుఁగాని, కేళీసరోవరములకుఁగాని, వినోదవిహారము లకుఁగాని యంతగాఁ జొరవమెయి రాక యున్నది. విధివిరామ ములేక విద్యాప్రసంగమున నుండు నీమహిళావతంసము అసడ్డ చేయుచుఁ దత్ప్రసంగమన్నఁ గంటగించు కొనుచున్నది. ఈమె యింతటిమార్పు నొందుటకుఁ గారణమేమై యుండునని, నేను పలుమారులు యోచించు చుంటిని. కాని నా కంతగా తృప్తికర మగు హేతు వేమియును కాన్పింపలేదు. కాని జనకునకు పగతుఁ డైన ఢిల్లీనరనాథుని ప్రసంగము వచ్చినప్పుడు మాత్రము విని విననియట్లు నటించుచు లేనికోపముం దెచ్చుకొని "నాయన గారు కోపగింతురు. ఈప్రసంగమేల" అని చెలులను జంకెన మాటలతోఁ గసరుపట్టున నామెముఖనయన వదనాదిభావచేష్టా గతులవలన "నీమె యాతని వలచియున్నదా?" అనుసంశయ మప్పుడప్పుడు పొందుచున్న దానను. నేనే తప్పుతలంచుచుం టినో? ఏమో తెలియఁగఁజాలను? ఆమె బుద్ధిగంభీరురాలు. సముద్రములోనైన నెఱుఁగవచ్చును గాని యామెహృదయము నెఱుంగుట యసాధ్యము. ఇంతకును నీమె యిప్పు డెక్కడ నున్నదో తెలియక నాచిత్తము తత్తరించుచున్నది. నన్ను నీకీ చాలతప్పైనపడి. (రెండడుగులు నడచిచూచి) (సంయోగమునుచూచి) ఇదిగో! నాచెలి సంయుక్త! ఈచిత్రఫలకమును జూచుచుండి యున్నది. (సవిత్కారముగా) ఈమె యేమిదెమో ఆలోచించు చున్నట్లున్నది. సమీపించి కనుఁగొందునుగాక. (సమీపించి) ఏమే! రాజులపట్టి నీవిటకు నొంటరిగా వచ్చితివేల?

సంయు—(మోము త్రిప్పిచూచి) సఖీ మనోరంజనియా? మంజులయు

లేదు. నేటి యుదయమునుండియు నాహృదయము కలఁతవా
రిన ట్లుండి యిటకు వచ్చిన కొంత శాంతించునేమో యని
యట్లు కావించితిని.

మణి—చెలులను వీడి యేమివినోద మనుభవింప వచ్చితివి?

సంయు—వినోదము కాదు. విచారము ననుము.

మణి—అదియేమి? నేఁడో రేపో నీతండ్రి మహావైభవముతో
స్వయంవరోత్సవము సేయ నెంచియుండ విచార మేల?

సంయు—అదియే విచారము.

మణి—అది యెట్టిది?

సంయు—సర్వసమ్మతము కాకపోవుటచేత.

మణి—కాకపోవు టెట్లు? ఎవ్వరి కిష్టము లేదు? ఈస్వయంవరమన
నిష్టములేనివారు కొందఱున్నారా? సర్వజనోత్సవకర మైనది
గదా?

సంయు—ఎవ్వరికో యన నేల? నాకే.

మణి—ఇది మఱియు వింతగ నున్నదే. నీ కిష్టముగాకుండుట కేమికార
ణము? చెప్పవా?

సంయు—చెప్పిన నిప్పుడు తీర్చువా రెవ్వరు? (విచారముతో)

చ. ఒడలు కృశించి దుఃఖముల నొందుటయే ఫల మౌనటంచు నో
పడఁతి! స్వయంవరం బనెడు పల్కున కర్థము నే గ్రహించితిన్

(అని కన్నుల నీళ్ళు నించుచున్నది.)

మణి—విడువకు మమ్మ! యశ్రువుల విశ్రుతమంగళకార్యసంగతిన్
దొడిఁబడియున్నచిత్తమును దేల్చవలె! నెమ్మదినందఁజేయుమా!

ఉ. ఇంతిరో! యింత బేలుఁదన మేటికె? నేను పరాయినట్టె, నా
చెంతను డాఁప నేల? వగ లెంచక చెప్పుము కార్యమక్కనా

వంతయు సంశయుంపవలెన ; నీ ప్రాణములైన నెసంగ నీర్తు నీ స్వాంతములోనికో తెచ్చి ; యకట సఖీ! చెలికాడము దిద్దుపుస్తు నే ?

సఖీ! చెప్పవా ?

సంయు—సఖీ! ఏమని చెప్పుదును ?

చ. చెలిమిని నీవు నన్నడుగఁ జెప్పక యుండఁగరాదు ; తెప్పినన్ గల్మతలు వృద్ధినొందుటయె ; కాని ప్రియంబగుటలేదు ; నా చ్చెలులకుఁ దల్లిదండ్రులకుఁ జిత్తము ఖేదము నొంది, ఏఁగుచెవి కెక్కనేమిటికి ? నా ప్రాణము పోయినా నీకే

మణి—(తనలో) ఔరా ! ఈ కుమారీ మణి చెప్పకయు ధైర్యము తప్పివచ్చినప్పుడు ప్రాణములైన విడుచును గాని పెదవులు కదలింపదు. ఎట్లైన నీమె యభిప్రాయము తెలిసికొనవలెను. కడగండ్లకు లోనుగాకుండ వచ్చును. తెలిసికొనగలనుగాక. (ప్రకాశముగా) చెలీ ! ఇది యేమిమాటలు ? నీయభీష్టము తెలుపుము. ప్రాణసమానమగు నాచెలిని గానలసిన సహాయము గొనుము. నా ప్రాణములనైన నొసంగి నీకోరికం దీర్చె దను. నీప్రాణముగాఁ జూచుకొనుచున్న నాయెడల రహస్యము దాఁపఁదగునా ?

సంయు—మణిమంజరీ! చెప్పుటకును చెప్పకుండుటకును నాకు ధైర్యము చాలకున్నది.

చ. తెలియఁదలంతువేని, సఖి ! దీనత మాన్పఁగ నెంతువేని, యి మ్మెలఁ బొదరింటిలోన వెలి ! పుట్టముగాసెన నున్నచిత్రముం గలికి! రహస్యవృత్తి నిటు ! గైకొనిరమ్ము; సమస్తసంగతుల్ తెలియును, పిమ్మటన్ వలయు ! తెన్నునఁ జేయుదుగాని సర్వమున్.

మణి—(లేచి వెళ్లి చిత్రము తెచ్చి గొసెనందీసి భయమునభినయించుచు)

చ. జనకుఁడు విన్న హానియగు చానరో! శత్రునిచిత్రరూప మే
యనువున వచ్చె? నేరయిన నారసినన్ సభ కెక్కు; నంతనే
చనదు; నృపాలుఁ జీకొలఁది సంగతి కొండఁగఁ జేసి మమ్ములన్
జెనకు; నిదేమి యెవ్వరిటు చేర్చిరి గిట్టనివారు? కోమలీ!

సంయు—

ఉ. చెప్పితిఁగాదె ముందుగనె చెల్వరో? చెప్పినయంతలోనె విన్నా
ణొప్పనిదాన నౌదు నని యున్, దలిదండ్రులయాగ్రహంబుచే
నొప్పమి గాంచఁగల్గు ననియున్; దగునే యిటు చెల్మికత్తెవై
గుప్పున నామదిం గలుగు గుట్టు నెఱింగి పరాభవింపఁగన్?

ఓసి! ఓసి! మణిమంజరి! నీవు తొల్త నేమంటివో జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని మఱి మాటాడుము. ఏటికీ వెడఁగుభయము?

మణి—(తనలో) దీనివలన పృథ్వీరాజు నీమె వలచినట్టులు స్థిరపడినది. సరియె. నాయోపినసహాయ మిప్పట్టున నీమెకు చేయక తప్పదు. (ప్రకాశముగ) నీ కిందేమికలదు? నామాట విని యిది ప్రకాశముగాకుండ నణఁచి వేయుము.

సంయు—(కోపముతో)

క. మాటలు కోటలు దాఁటును
పాటవమా సున్న, వేఱె పనిచెప్పుచు నా
కోటమిఁ గల్పించెదవే
బోటిరో! యికఁ జాలుఁ దడవఁ బోకుము దీనిన్.

(అని చిత్రపటము లాగుచున్నది.)

మణి—(గట్టిగ పట్టుకొని) చెలీ! కోపింపకుము. నీ విపృథ్వీరాజును వలచియుంటివని దీనివలననే గ్రహించియుంటిని. ఇది అతిసాహసము సుమా! ఈతఁడు (అర్ధోక్తి మందె)

రాజు—సీ. ప్రాణ మెుసంగెదనంచును బాలమాడి
యగడుపాలుపంగఁ జూచె దే మందు నిన్ను?
నీమనసాయముఁ జూప వలె నైనస్సుగాక
చిత్రగతుఁగూర్చి మాటాడఁ జెల్ల దిగక.

మ.శి.—నేనేమియు ననుట లేదే? ఊరకను నీమనోహరుఁ డైన యెుకల
సట్టిసుమసంధానమునకు నేఁ దోడ్పడు గునా? నిహ్వాదయ
మాంతనియం దెంతదృఢముగా చిక్కుకొని యున్నదో చెప్పకొ
నుటకై యిట్లంటిని గాని వేఱు కాదు. నియాళ్ళనుతమే నాయభి
మతము. ఇందునుగురించి నీ వాదంతయును ఇంత నమ్మదగిన
ము. ప్రాణసఖులమైన మాకడనా యిట్టి వినాస్యములు దాఁ
చుట? కానిమ్ము చెలీ! నీ చిత్రఫలక మెవ్వ రభిలిఖించిరి?

సంయు—హాయ మేధ్మునకు ముందు మాతల్లిగారి యీ జట్టునసినలతుని
గమును విడిపించుకొని నాటకనొక్కహాను పిల్చిను లేదా?

మ.శి.—అవ్వ నవ్వను.

సంయు—నిశ్వాస మనయుద్యానసంచారాభిలాషనమును నీ చాలునవ్వి
నేగుచున్న యాంసూరదిమూర్తి గాదు.

మణి—చే నాసాధనుకొప్పు పూలు చెట్లను నిర్మించుయునూ "...నా..."
అనుమాట వినఁబడగా నే సాధనాలమునుసు విప్పనాను. ఇప్పటికి
మున్నది. నేను వచ్చునప్పటికి నన్యద్వస్తిబాసిన లా సుందర
సంగము చేయుచుండె నేను తగనుమూయుటచే సమనోహ
రుని నింబాకారమునుగూర్చి మున్ముందు దిరిగి జ్ఞప్తి లేదా?

సంయు—చెలీ! అంతటివినుండ,

ఉ. చూచినయంత నామనమునఁ జొచ్చినసుందరమూర్తి కన్పనన
లేచి యెటేగునో యనుచు లీలఁ గనుంగన మూసి హృద్గతుల్
జూడుచుఁ గన్నులం బయలఁ జూచుచు నిక్కపురూపు; సంతసం
దోఁచిననన్ను గాంచి త్రిప దోఁచినఁ దగ్గఁ గప్పిపుచ్చితిః.

ఇట్టి మోహనాకారంబు భావించి యేకతంబ వీక్షయించి యప్పుడ
డువినోద మనుభవించుటకై రహస్యముగా దాఁచి యుంచితిని.

ఉ. నీరజగంధి! యేమియని నీకు వచింతు, తదీయమోహనా
కారము నామచిత్తఫలకంబున నాటిననాఁటగోలె, న
మ్మారుఁడు, కైరవాప్తుఁడును మాధవుఁడున్ బవనుండు, శారి
వారముఁ జేరి వేఁదమునఁ బ్రత్యహమున్ ననుఁ బెట్టుచున్నారల

క. హృదయము వెలిగా నెఱులకు
విదితము సేయంగఁ గార్య విధియెట్లానో
యిదయేల? యనుచు నోరిచి
మది చిక్కంబట్టితిని సుమా! యిందాఁక౯.

అయ్యది ప్రాణసమానవౌట నీకుం జెప్పక తప్పనిదయ్యె.

మణి—సఖీ! చింతింపకుము.

సంయు—నాతండ్రి చేయుకార్యముల కేను చింతింపకుండు టెట్లు?

సీ. అతనిమాటన్న దురాగ్రహంబున మండి,
పడుతండ్రి కిది తెల్పు వార లెవరు?
తెలిపి యాతనితోడఁ జెలిమిచేయఁగఁ దండ్రి,
భావంబు మఱలించు వార లెవరు?
మఱలించి నామనోహరునకుఁ దండ్రికిఁ
బరమమైత్రిని గూర్చు వార లెవరు?
కూర్చి నాకుఁబ్రియంబుఁ గూర్ప నాథునిదెచ్చి,
పరిణయంబును సేయు వార లెవరు?
ఏటి యడియాస లివి? సిగ్గు చేటు గాక
చాలు మణిమంజరీ! వెఱ్ఱి యేల నీకు
ప్రబలవిరహాగ్నిఁ బడి చావ వ్రాసియున్న
నలినభవుచేతి కడ్డంబు గలుగునటవె?

మణి—అందుకు ప్రతిక్రియ మనము చేయఁగలము.

సంయు—ఎట్లు?

మణి—శ్రీకృష్ణునకు రుక్మిణి యెట్లో అట్లు.

సంయు—అంతటియదృష్ట మీజన్మమునకా?

మణి—మహారాజతనయవు నీ కేమి? అట్లు చింతింపకుము.

సంయు—సందేశమున కెవ్వరు తగినవారు? అచ్చటికి పోవుట యెట్లు? మనోహరుం డెప్పుడు విచ్చేయును? ఇవి యన్నియు వట్టియుడి యాసలు.

మణి—

మ. సకియా! స్వదియ మందనేల? విభునిన్ సందేశముల్ బంపి తె
ల్పక తోడ్తెచ్చెద దీని కింతపరితాపం బాదఁగాఁబోకు నే
పకడల్ దేశికదేవశర్మ కిది గుప్తప్రక్రియల్ చెప్పి మా
మకప్రజ్ఞావశుఁ జేసి యాతని నెయ్యా మార్గంబునన్ బాపెదన్.

సంయు—గీ. సంద్రమునఁ గొట్టుకొనిపోవు జనమునకును
దారుశకలంబు దొరకిన తీరుగాఁగ
నమితచింతాప్రవాహవేగమునఁ బడిన
నాకు బాసటయైతివి పుణ్యాంబునిధిమి.

మణి—సేవాధర్మముగదా! ఇంతగా పొగడనేల? అనుంతే [illegible]యం బాలోచింతము పద. ఈచిత్రఫలకమును మాత్రము గొంటిరేల భద్రముగఁ గాపాడుము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయరంగము—ఉద్యానవనము.

[పృథ్వీరాజును, చాందభట్టును ప్రవేశించుచున్నారు]

చాంద—మహీమండలాఖండల! ఏలినవారివిజయచారిత్రము "పృథ్వీరాజవిజయము" అనుపేర నాచే నిప్పటికప్పుడు విరచింపఁబడు

చుండెనుగదా! అందలి ఢిల్లీవిజయంబును, కలంజరుసంగ్రామ
బును, నాగార్జునిక్షేపహరణంబును, గుజరాతి గర్వభంజనమ్ము
బును, అఫ్గనువిదారణంబును, లాహోరుసంగరంబును మొద
లుగాఁ గలఘట్టంబుల దేవర చిత్తగించి యున్నారు. మొన్నటి
యశ్వమేధయాగార్థమై కన్యాకుబ్జమునఁ గైకొన్న విజయము
గూర్చి వివరముగ వ్రాసి పరిసమాప్తి నొందించితిని. అది
తాము కొంతవఱకు మాత్రమే వినియున్నారు. తరువాత
వృత్తాంతమును చదువుటకు సెల వొసంగెదరా?

పృథ్వి—కవిశిఖామణీ! అట్లే చేయుము.

చాంద—(చదువుట నభినయించి) సార్వభౌమా! ఆలకింపుము.

మ. హయమేధాధ్వరసీమకై గైకొనిన కన్యాకుబ్జ పీఠాగ్రపు
జయచంద్రుం గెలిచి [illegible]
హయహేషల్, గజబృంహితుల్, సుభటసింహారావముల్, వృష్ణిరా
జ్ఞయుఘోషనముల్ [illegible]

పృథ్వి—భట్టరాయ! ఇది [illegible] నిజముగాఁ
జూచి వ్రాసితివేనా?

చాంద—రాజదేవా! ఇది యతిశయోక్తి కాదు. [illegible]
[illegible]
[illegible]
గాఁ జూచియే వ్రాసితిని.

పృథ్వి—(తనలో) [illegible] వ్రాసితి
[illegible]
గూర్చి యేమైన వ్రాసియుండునా? (ప్రకాశముగా) [illegible]
రోమణీ! ఆదినంబున కన్యాకుబ్జనగరోద్యానంబునందు [illegible]
బులతోఁ బురప్రవేశంబు చేయునప్పటిభాగముం జదువుము!

హాస—(పత్రములం దిప్పుచు నాభాగము నీసి) ప్రభుప్రవరా! చిత్తగింపుము. "అప్పుడా రాజకంఠీరవుండు,

సీ. ఆహవవిషయప ర్యాలోచనాయత్త,
మై ముద్దుగుల్కు నె మ్మోముతోడ
ప్రమదావనాయాత పరిమళమారుతాం,
కూరాంకులను దూగు కురులతోడ
[illegible]చిత్రిత [illegible]
[illegible] చక్కని [illegible]తోడ
[illegible]
[illegible] తోడ
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] జనుమనుండు.

[illegible]

[illegible]

తే. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] పృథ్వీరాజ [illegible]"

పృథ్వీ—(ఆనందముతో) కవిశిఖామణీ! చాలును చాలును! [illegible] గానసుధా [illegible] గదా! ఆహా! ఏమి [illegible] స్త్రీవర్ణనమునందలి సామర్థ్యము!

ఉ. ఆ లలనాశిరోమణి న । వాంబుజలోచన వాలుచూపులం
జీలిచి నాహృదబ్జమునఁ । జేరి నివాసము చేయుచుండియుఁ
గ్రాలుచు నెల్లవేళలను । గన్నులఁ గట్టినయట్టు లుండు; నా
పోలికమాయయో? మరుని । చేటుకయో? తెలియంగలేనదే

ఆ రమణీమణిని మఱలం గాంచు భాగ్యము నాకు కలుగలేదు.

సీ. కలుగునా యెప్పుడైనఁ । గలకంఠి పలుకులు
వీనులవిందుగా । వినఁగ నాకు?
కలుగునా యెప్పుడైనఁ । గఠినపీనస్తనిఁ,
గౌఁగిలించెడిభాగ్య । గరిమ నాకు?
కలుగునా యెప్పుడైనఁ । నలపల్లవాధర,
యధరామృతంబును । నాన నాకు?
కలుగునా యెప్పుడైనఁ । ఘనసారగంధితోఁ,
గలయికల్ గాంచెడి । ఘనత నాకు?

కలుగునా యెప్పుడైనను । గాని నాకు
సౌధతలములఁ, గేళికా । సరసులందు,
నుపవనంబులఁ, జంద్రికాం । త్రోపలములఁ
జెలువతోఁ గూడి విహరించు । చెలువ మరయ?

చాంద—మహీపాలచూడామణీ! త్రిలోకసుందరుండవగు నీకొఱకే విధిచే నాసుందరీమణి సృజియింపఁబడె నని తలంచెదను. ఆ సౌందర్యలక్ష్మి పుట్టుకచే రత్నాకరముఁ బోలి పొంగుచున్నవాఁ డెవ్వఁడో?

పృథ్వీ—ఆజగన్మోహనాంగి నాకు గర్భశత్రుండగు జయచంద్రుని నోముపంట యని తెలిసినది. వృథాభిమాని యగునతండు నన్నల్లునిగాఁ జేసికొన నంగీకరింపఁడుగదా!

చాంద—అటులైన క్షత్రియోచితంబగు రాక్షసవివాహంబున నామెఁ గొన వలయుఁగాఁబోలు ?

పృథ్వీ—ఆమెయభీష్టమెఱుంగక యట్లొనరించుట రాక్షస కృత్యము గదా!

చాంద—దేవా! అప్పటి యామెచూపులు రాగయుక్తంబులై వలపుఁ దెలుపుచుండుటయేగాక కొన్ని సాత్త్విక భావంబులను సూచించినవి.

పృథ్వీ—(స్మృతి నభినయించి) ఔనౌను.

గీ. ఓరచూపులచేఁ జూచు చున్ననైన
చెలువచూపు నాచూపులతోఁ గలిసినది
గాలిచే ముంగురు లొకింత కదలు చున్న
నువిద నెమ్మోము చెమరించు చుండెనిజము.

అయిన నంతమాత్రమున సంతుష్టి నొందలేకున్నాను.

చాంద—దేవర సంకల్పసిద్ధులు. తమతలంచిన పన్యథా కానేరదు.

పృథ్వీ—ఆమెను నేనెట్లు చేకొనఁగలను ?

చాంద—దేవరకుం బరిపూర్ణానుగ్రహ ముండిన నేని శత్రుపుత్రికయైనను చేకొనకుండు టెట్లు ?

పృథ్వీ—ఆమెహృదయము నాకెవ్వ రెఱింగింతురు ?

చాంద—ఆలతాంగికిం బ్రాణసమానులగు చెలికత్తెలును, వారి కొంతె రంగికులు నుండకపోరు.

[దేవశర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దేవ—

చ. వలచినసుందరాంగుని వివాహముసేయుట కెంచి తల్లిదం
డ్రు లనుమతింతు రన్నను సరోజముఖుల్ సెరుపంగలేరు ; కే.

నలను నిరాకరించుటకే? పాపము! వారలకేమెరుక? క

న్యలకు స్వయంవరం బనెడి దానిచే స్వేచ్ఛ హుళక్కి చూడఁగన్.

ఇప్పట్టున నాకొప్పగింపఁబడిన కార్యభారము నేనెట్లు నిర్వర్తింపఁగల నోగదా! పృథ్వీరాజసార్వభౌముఁడీ యుద్యానవనంబున నున్నట్లువిని యున్నాను. అచ్చటికింబోయి సందర్శించెదను. (కొంచెము ముందునకు నడచి) అహో! ఆఘనుఁడు [illegible] మూర్తులాతనుమంతుఁ సార్వభౌమ లక్షణంబులతోడఁ దగు నామహామహుండే పృథ్వీరాజు కావలయును.

సీ. [illegible] సత్త్వమున్ను,
[illegible]తియుతోసాటి యగునువాఁడు
[illegible]ప్రభా [illegible] సాహసక్త,
[illegible] త్రిములవాఁడు
[illegible],
[illegible]
[illegible],
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ?

అహాహా!

క. [illegible]
[illegible] సంయుక్త [illegible]
[illegible]
[illegible] సంశయంబు [illegible].

అని సమీపమునకుం బోవుచున్నాఁడు.)

పృథ్వీ—(లేచి) భూసురాగ్రణీ! నమస్కారములు.

దేవ—కల్యాణమస్తు!

పృథ్వీ—

క. ఏదేశములం జూచితి?
యేదేశమునుండి రాక? యే దేశమువా?
రేదేశము పోయెదరో?
మాదేశం బేమి? భూసుర [illegible]!

దేవ—సార్వభౌమా! నాయది కన్యాకుబ్జము. నేను [illegible] భూపాలుని కుమారి [illegible] వివాహ [illegible] ఆ రేమకు [illegible]

పృథ్వీ—[illegible]

దేవ—[illegible]

పృథ్వీ—[illegible]

దేవ—[illegible]

[illegible]

[illegible]

ఖంబున [illegible]

యుండేవై [illegible]

పృథ్వీ—భూదేవ [illegible]! చెప్పుము! చెప్పుము!

దేవ——సార్వభౌమా ! ఇవి మఱియొకనినోటినుండివచ్చు నామెవాక్యములే. "హృదయేశ్వరా !

సీ. నిఖిలపృథ్వీరాజ నివహంబులోపల
నీపేరు ముందుగా నిలుచుకతన
గుమిగూడి సకల సద్గుణములు నీకడ
వసియించె నని వినం బడుటకతన
విశ్వమోహనరూప విభవంబు నీయందె
ప్రత్యక్షముగఁ గనం బడుటకతన
అనుపమానోరు దయాశాలి వీవంచు
నలనాఁటి నీచూపె తెలుపుకతన
అనఘ ! నీయందె నాచిత్త మనవరతముఁ
దవిలి యున్నది గావునఁ దావకీన
చరణదాస్యం బొసంగుము సార్వభౌమ !
అరిజయోద్దామ ! భవ్యగుణాభిరామ !

చ. అవమతి నాదుతండ్రి ఖలుఁడై మదభీష్టము వీటిఁబుచ్చి శా
త్రవుఁడని నిన్ను దూఱి, నయధర్మముఁబోనిడి రాజసూయమఖ
సవనము పేరు చెప్పి, ననుఁ జయ్యన నెవ్వనికే నొసంగఁగాఁ
దవిలి యనేక యత్నములఁ దా నొనరించెడి నేమిచెప్పుదున్?

చ. అనయము మన్మథుండు హృదయంబు పగల్చుచు నుండ, నంతకం
బెను జనకుం డొనర్చునవి నీతి భరింపఁగరాని దాచు నె
మ్మనము దహింపఁ బ్రాణముల మైవిడకుండఁగఁ బట్టియుంటి నా
య్యన; నవనీవె యూటఁ బ్రియమారఁగవచ్చి యనుగ్రహింపవే!

శా. నాఁడున్నాఁటికి నీవియోగహతి నొందన్ లేనినాకుం క్షణం
బేఁడై తోఁచె దయామతిం గనక నా క్షేమం బుపేక్షామతిన్

ఏడంబు జూచెద వేమొ నన్ను? సకలస్త్రీభాగసంభావనా
క్రీడ నెటులన కొక్కకోమలిని రక్షింపంగ భారంబగునో ?

సీ. నరపాలచంద్రమ ! దరహాసచంద్రిక,
వెలయించి నా ముఖ వికసింప కున్న
భూపాలకుంజర ! నాపాలిదైవమై
గమనంబు సాగించి కలియ కున్న
రాజమార్తాండ! నన్నరక్షింపఁ దలఁచి సు
రాహ్లాదనంబుఁ జూప కున్న
అవనీతలేశ ! నన్నర్ధాంగిఁ గాని
కరుణాకటాక్షంబు నెరప కున్న
గడియలే యుగంబులుగ నుండఁ గష్టములఁ
దడవు సేయక రమ్మిఁకఁ దాళఁజాల
అతిదయాశీల ! ధైర్య లక్ష్మీలోల !
రమ్యగుణసాంద్ర ! శ్రీపృథ్వీరాజచంద్ర !”

ఇది యామెసందేశము. ఇంతే కాక,

చ. అరయఁగ రూపవైభవస మంచితచారువిలాససంపదన్
హరి వనజాతగేహినికి, నాహరికిన్ సరసీజపాణియున్
సరి యగునట్లు నీవు జయచంద్రునిపుత్రికి నీవు నామనో
హరతరభాసియున్, దగుదు రయ్య ! సరోజముఖీమనోభవా !

అబలయగు నామె ననుగ్రహించి నీయార్తావనబిరుదంబు నిలుపుకొనుము. ఉదాసీనుండవై జాగు చేసితివో నామె ప్రాణంబులతో నిలువ నేరదు సుమీ !

సీ. తలిదండ్రులే శత్రువులఁ బోలియుండఁ బూ
బోఁడికి నిముసంబె యేఁడుగాదె ?

ప్రమదావనంబె ఘోరవనంబుగా నుండ
మగువకు గడియయే యుగముగాదె?
అతనుండె మారుతుం డగుచుండఁగాఁ గన్య
కిదు యామమె మహాయుగంబు గాదె?
ప్రాణేశ్వరుండె యుదాసీనుఁడై యుండఁగ
లలనకు దినము కల్పంబు గాదె?
అనవరతవిప్రయోగదవానలమున
వణఁగునబలకు జగమెల్లఁ దృణముగాదె?
త్వరపడు మటంచు నేఁ గోరవలెనె? నీదు
మదికె విదితం బగుఁగదయ్య! సదయహృదయ!

పృథ్వి—ధరణీసురవర్యా!

చ. ఎఱుఁగుదు నాసరోరుహదళేక్షణ నన్ను ననుగ్రహించె సం
నెఱుఁగుదు నాత్మలోఁదరి సమిద్ధమనోహరరూపరాశియు
నెఱుఁగుదుఁ గాన్యకుబ్జధరణీశసుతేను విశోకనంచు నా
వరతనుమధ్యఁ గైకొను నుపాయముఁ గూడ నెఱుంగుదున్ సుమీ

వేనుచు,

సీ. భువనమోహనమహాచ్ఛాయఁ బొలుపొందు నా సతి
యలనాఁటిరూపంబుఁ దలఁచి తలఁచి
భావనాబలమునఁ బరఁగు సుందరిపోల్కె—
నెమ్మదిలోపల నిలిపి నిలిపి
అతనువియోగతాపాతిరేకంబున
నిలువరింపఁగ లేక సలఁగి సలఁగి
పలువిధంబులఁగను పాయంబు లూహించి
సుదతిఁ జెప్పికొనంగఁ జూచి చూచి

వెరపు చెడి మారుపాలింటికి [illegible]కియ నయ్యు
గుట్టు చెడఁగొట్టుకొనకుండ [illegible] నిట్టు [illegible]
గాని, నిక్కంబుగా నిం[illegible] హాసలమున
నెఱలుచున్నాఁడసువ్వు! భూ[illegible] సుని[illegible]ణ్యా!

చం. ధరణిసురాన్వయాంబుధిసు[illegible]ధాంశు! మాటలు [illegible]
శరసిగసీజలోచన ను[illegible] పాయముచే [illegible] యుపాయ[illegible]
సరసుఁడమేని నాకు జయ[illegible] చంద్రి[illegible]!; [illegible]
దురమున మత్ప్రితాపశిఖిఁ దూల్చి, [illegible].

దేవ—సార్వభౌమా! అది యెట్లు జరుగఁగలదు? [illegible]
టకే యాతఁడు రాజసూయము [illegible].

చాంద—రాజు లందఱకును పత్రికలు పంపెనా?

దేవ—ఈసార్వభౌమసమరసింహు లకుఁ [illegible].

పృథ్వీ—(సగర్వముగాఁ [illegible])

చాంద—జయచంద్రుని కార్యము [illegible]
గదా! ఇది యెట్లు?

దేవ—జయచంద్రుఁడు పూర్వవైరము [illegible]
యేకాక యవమానకరంబుగా [illegible]
సభాద్వారంబుల నుంచి తనకార్యము సంపూర్ణముగాఁ గొన
సాగించుకొనఁ దలంచినాఁడు.

పృథ్వీ—ఏమేమీ!

గీ. ఔర! పోఁగాల మాసన్న [illegible] మైనయప్పు
డనటుని[illegible]టంపు బుద్ధు లె[illegible] యడరు[illegible]
చెట్టు చెడుకాలమునఁ గాచె [illegible] పుట్టుచుండు
వెఱ్ఱితల లను మాటలు [illegible]

దేవ—ఇది యంతయు భవద్వంచనార్థమే యైనను మా సంయుక్త ప్రాణసంకట మైనది.

పృథ్వీ—(సక్రోధముగా) వంచనయేమి!

శా. ఈదుష్టాత్మునికేమిచేసిన నొకిం । [illegible] గావలెం బంపునే
భూదారాన్వయసంభవుం డయిన ని । ప్పోల్కి [illegible] బ్రవర్తించునే!
స్వాదూక్తుల్ పనిలేదు చూపెద నిదే । సంగ్రామరంగ [illegible]
ప్రోద్దీప్తోగ్రమదీయఖడ్గ [illegible]

సీ. రోదసీకుహరవి । భేదనభేరిని,
స్వానముల్ మంగళ । ధ్వానములుగాఁగ
యుద్ధాభియాచ్ఛుభ । సంబద్ధతాలాపంబు,
వందిమాగధసంస్త । వంబుగాఁగ
శత్రునిర్వాపణ । చణసహాయాగత,
సామంతతతి బంధు । జనముగాఁగ
అనలకణోద్వమ । ద్ఘనధనంజయబాణ,
సంచయంబులు ప్రాణ । సంచుగాఁగ
దేశమెల్ల నెఱుఁగ ను । దీర్ణగతిని
కదన మొనరించి జయరమా । కన్యతోడఁ
గన్యఁ గైకొందు నప్పుడా । ఖలుఁడు తాను
చేయునది యేమొ నీవె । చూ । చెదవుగాక.

భూసురాగ్రణీ! నాహృదయేశ్వరి యగుసంయుక్తతో నిట్లనుము.

సీ. ఆనాఁటి నీమోహ । నాకృతి దృఢముగా,
నాహృదయంబున నాటె । ననుము!
ననుఁగూర్చి నీవలె । నిన్నుఁగూర్చి నేనును,
దుంటవిల్తుని కోడి । యుంటి ననుము!

వనిత! నీసుదేశ ¶ వార్తలాజ్ఞలుగాఁగ,
శిరసావహించితి ¶ మఱవ ననుము!
అతివ! నీకయి చతు ¶ రంగబలంబులు,
నడిఁ గూర్చుకొని తెల్లి ¶ నత్తు ననుము!
తడవ్రతే దీక వచ్చుట ¶ తప్పు దనుము!
చెనఁగఁగతురం లక్ష్యంబు ¶ చేయ ననుము!
గనునుపిరివిల్లుకడగండ్లు ¶ గాంచె ననుము!
ఉవిద! ముమ్మాఱికని నమ్మ ¶ యుంట ననుము!
[సౌరలో నైకాంతనుంబు]

వ. అనుకూలవృత్తిమిరాఁగఁబఁగ ¶ త్రైపఁ బ్రేమాతిమిఁ గాంపి తీర్చు ద
వ్వాకా?యని యెంచకుండుబుసఁ ¶ యోజనముల్ పడునంబు నచ్చిపో
దిక్కఁ దమిఁజూపుచుండుము పు ¶ తీవిచి భాలల వానువంగఁ గా
తుక కొనలార నేగె నల ¶ గోచనుజుంతుంగను రాఁగయుక్తిఁ.

త్రిప్పి—సాయంకాల మైనది. ఇఁక నగరునకుం బోయెదను. ప్రాణసు
శేందా! దయచేయుము.

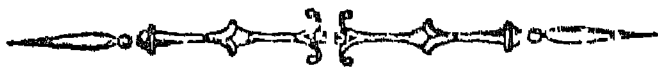
(అని, యందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీరామచంద్ర.

సతీసంయుక్త.

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమరంగము—కన్యాకుబ్జనగరవీధి.

[ఒక బ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

అబ్బబ్బ! నే నెట్టివేళను బయలుదేరితినో గాని యన్నియుఁ గడగం సంప్రాప్తము లగుచున్నవి. ఈవీధులవెంట నీసందడేమి? ఈయశ్వ లేమి? ఈయాందోళనము లేమి? ఈయేనుగు లేమి? ఈజన మే ఈసంకుల మార్గమునుండి యీరాపిడిలోఁబడి చావకుండఁ దప్పిం కొని వచ్చునరికి నాతాతలు దిగి వచ్చుచున్నారు. పట్టణ మేమూ జూచినను నిసుకవోసిన రాలకుండ జనము లెక్కలేక నడుచుచున్నార ఇట్టియిరకటములోనైన చచ్చుచు వచ్చుచుండుటకు నాకర్మము గాలిన గాని వీండ్రపుట్టి యేమి మునిఁగినది? ఈజయచంద్రుని కూఁతు స్వయంవరమైతే మాకేమియొలికినది? నాలుగు దినముల క్రిందట రాజసూయమునకు వచ్చి నిలిచియున్న సమస్త దేశరాజులును, వ వారి పరివారములును నీదినము స్వయంవర మగుటచే మఱింత విడి నారు. నాయాశయేగాని యిట్టి యుత్సవసమయమున బయ్యచంద్రి మాకు దర్శనమిచ్చునా? నాతో బయలువెడలిన మాసోమశర్మ యేమా వీధిలోఁ దప్పిపోయినాఁడు. వాని నేనెక్కడ కలిసికోఁగలను? అయ్యో

మే మాపల్లెలోఁ బడి మ్లేచ్ఛులు పెట్టు దుష్కర్మలకు లోఁబడి చావ వలసినదే గాని యీజయచంద్రమహారాజుగా రీసమయమున మాకు సహాయము చేయుననుమాట కల్ల. జనపదము వారిచే నెన్నుకొనఁబడి నేనును మా సోమశర్మయు తగుదుమమ్మా యని యిట కరుదెంచితిమి గాని యిచ్చటినుండి తిరిగి పోవుటకు మా యుపాయము కడమున్నట్లును. జాము పొద్దెక్కె పల్లపువీధిని బయలుదేరిన నేను రాజవీధికి వచ్చునప్పటికి మూఁడు యామములు దాఁటినవి. ఇఁక నాలుగు గడియల ప్రొద్దు కంటె నెక్కువలేదు. ఇక్కడినుండి ముందునకు పోవుటకుఁ గాని వెనుకకు పోవుటకు గాని సావకాశము లేకయున్నది. ఎల్లెడల జనసం కుల మంతగా లేని యీపక్కవీధిం బడితిని. ఇప్పుడు నే నేమిచేయుదును ? అయ్యయ్యో ! ఇఁక మాపల్లెలకు మ్లేచ్ఛహస్తపతనాల మే గతి గాఁబోలును ! దేశ మిట్టి యల్లకల్లోలములో మునిఁగియున్న సమయమునఁ బ్రజాసౌఖ్యమును బాటింపక యిట్టి వినోదములలో మునిఁగి తేలుచుండు రాజులున్న నేమి ? పోయిన నేమి ? (పరిక్రమించి నటు చూచి) ఇదుగో ! మా సోమశర్మ లాగున్నాఁడు ! నా యదృష్టము బాగున్నది. ఇఁక మే మిరువురమును గూడి యన్యోన్య సహాయమున నీకల్లోలమును గడ దాఁటి పోవుదుము.

[సోమశర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సోమ—ఓహో! మిత్రుఁడా! రామశర్మా! ప్రాణములతో నున్నావా?

రామ—నిజమో ?

సోమ—నీకు కనఁబడుట లేదా ?

రామ—అబ్బ ! ప్రాణము విసిగియున్న ఇప్పుడు పరిహాసము లేల యేమైనను? ఈ రాజుల సందడిచూచి బయలుదేరి యిట్లు నేను వచ్చునప్పటికి మా పెద్దలు దిగివచ్చినారు.

సోమ—అబ్బబ్బ ! ఆరాజు లేమిలోకము ! … ల ముంచినట్లు !

రామ—మీరందఱు నిట్టి వినోదములకే గాని కత్తిగట్టేపని వచ్చేవారి కొక్కరును గానరారు. ఇట్టి యనామకపురుషులవలననే దేశ మింతటి దుస్థితికి వచ్చినది.

సోమ—గట్టిగా మాట్లాడకుము. సమీపముననే రాజభటులున్నారు.

రామ—ఊఁ! ఉన్ననేమి? ప్రాణము విసుగుచున్నది. ఛీ! ఛీ! నేను పుట్టి బుద్ధియెఱిఁగి యింతకష్ట మెప్పుడు ననుభవింపలేదు. ఇప్పటికి రాజదర్శనము లభించినదికాదు. ఇంకకాదు.

సోమ—ఇంక మనగతి యేమి?

రామ—కట్టెఁగట్టుకొని గంగలో దిగుదము.

సోమ—అంతేనా? ఇఁక గత్యంతరము లేదా?

రామ—మఱేమున్నది?

సోమ—నాకొక్కటి తోఁచుచున్నది. ఇంత శ్రమపడినవారము మఱి కొంత శ్రమను సహించి ఢిల్లీకి పోయినయెడల పృథ్వీరాజునో నైనా మొఱఁబెట్టుకొనవచ్చును. అతఁడు జయచంద్రునకు విరోధియగుట నీయుత్సవములకు రాలేదని విన్నాను.

రామ—ఆయనమాత్రము తీరికగా నుండు ననుకొంటివా? ఆతఁడీలాటి వినోదములతో రాకపోయినా నేఁడోరేపో మరియొక సన్నాహముతో వచ్చునని వినియున్నాను.

సోమ—అదియేమి? యెత్తి వచ్చుచున్నాఁడా యేమి?

రామ—గట్టిగా అఱవకుము. మననెత్తిం గొట్టుదురు.

సోమ—మెల్లిగా సంగతి కొంచెము చెపుము!

రామ—ఇటురా! జయచంద్రునికూఁతురు సంయుక్త వాని వలచి యున్నదఁట! ఆతఁడీమెను మోహించి యున్నాఁడఁట! ఇది పరమరహస్యము. ఆతఁడు వచ్చి యీతరాజుల కాశాభంగము గలిగించి యీజయచంద్రుని కంటిలో దుమ్ముగొట్టి తనపని నెఱ

వేర్చుకొని షోకులందము. ఆపనికి మాత్రము తీఱుబడి యనుకొన్నావా నాయనా!

జో.మ.—ఏది యేలాగైనా మనకర్మముగాలినది. అన్యోన్యకలహాముల తోను వట్టి యాడంబరములతోను నేర్పుచున్న మహోన్మత్తులగు నీరాజులనోటిలో మన్నుగొట్టి, (యిటునటుచూచి) యెవరు లేరుగదా యిక్కడ! ఆమ్లేచ్ఛరాజే దేశము నాక్రమించుకొంటాఁడు.

రామ—స్వయంవరోత్సవ మేమిటో వీరేమిటో గాని మనమొగము చూపనా రెవ్వ రిక్కడ? పోదము పద. మనగతి యేలాగు చుండిన నాలాగగును. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయభాగము—స్వయంవరమంటపము.

[అనలవరుఁడు, పురహరుఁడు, పుష్పగంధుఁడు, సాకేతుఁడు మొదలగు రాజులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పుష్ప—మిత్రులారా! ఢిల్లీవిత్తూగురాజు లీస్వయంవరమున కేల రాలేదు?

పుర—జయచంద్రుఁడు వారలకు లేఖల సంపగ పోస్పటచేసె.

సాకే—

శా. కన్యాసంవరణంబు నేటికిటు వీఁకకం బాటుగాఁ బాచె నీ
కన్యాకుబ్జపురాధినాథుఁ డఖిల క్ష్మాపాలురన్ బిల్వకే
మాన్యంబానె తదీయయుక్తి? బుధులీసమ్మాద్కిన్ బ్రశంసింతురే?
కన్యారత్నముచిత్తవృత్తి కిది వ్యక్తం బెల్లుగా కుండెడిన్!

ఇది యేటి స్వయంవరము? ఎవనికో యీయఁదలఁచి యీతంతెట్టిపని చేసియుండవోపును.

పుష్ప—అట్లనరాదు. ఆ గర్భశత్రుప్రులైన వారిని బిలువకపోవుట లోపముకాదు. ఏమందురేని ?

క. కన్నియ మోహభ్రాంతిని
గన్నె ఱుంగక శత్రువరునిఁ గాంచు యొనర్పన్
జిన్నతనం బగుఁ దన కని
యెన్నిక నీపని నతండు హితమతిఁ జేసెన్.

పుర—(గర్వముతో) అయ్యా ! రూపజిత మన్మథుండగు నీపురహారుండిందుండఁగా నేల వాదము లాడెదరు ?

క. కన్నియమనమును దానిని
గన్నయ్యమనంబుఁ గొన్న ఘనుఁ డిపు డిటకున్
సన్నాహముతో వచ్చెను
గ్రిన్నన వాదంబు లేల కావింపఁగాన్?

సాకే—ఆతఁడెవరు ?

[తెరలో]

"పృథ్వీరాజు. పృథ్వీరాజు."

సాకే—చక్రవర్తి విచ్చేసెనా ?

పుర—లేదు. లేదు.

అన—ఆతఁ డెట్లు వచ్చును ?

[మరల తెరలో]

ఈసార్వభౌములైన పృథ్వీరాజుగారు విచ్చేయుచున్నారు ! ఎల్లరును వినయ మర్యాదలతో బహూకరింపవలయును.

అంద—(ఆలకించుచున్నారు.)

పుర—(అనలవరునితో) మిత్రమా ! జయచంద్రుఁడు కమ్మ నంపెనా?

అన—(అపవారించి) మనతో నొకరీతిని జెప్పి తా నొకరీతిగనఁ జేయునా ?

జయ——(ప్రవేశించి సగర్వముగా) రాజన్యవరులారా!

సీ. చక్రవర్తులు వీరె । సార్వభౌములు వీరె
యరుగుదెంచిరి స్వయం । వరమునకును
రాజసింహులు వీరె । రాజరాజులు వీరె
యరుగుదెంచిరి స్వయం । వరమునకును
జనపాలకులు వీరె । జగతీధవులు వీరె
యరుగుదెంచిరి స్వయం । వరమునకును
లోకేశ్వరులు వీరె । లోకావనులు వీరె
యరుగుదెంచిరి స్వయం । వరమునకును
పృథ్వీరాజులు నేరె నా । పృథివిరాజు
నరుగుదెంచిరి యీ స్వయం । వరమునకును
ఢిల్లి గారాజుతో సెగ । కల్ల గాదు
అరుగుదెంచిరి యీ స్వయం । వరమునకును.

[అప్పుడు భటులు ఒక విగ్రహమును దెచ్చి సభచివర నిల్పుచున్నారు.]

జయ——(సమీపించి)

క. వీడే పృథ్వీరాజు
గారవమునఁ దగినరీతి । గా మర్యాదల్
కోరి యిటు చేయు గొప్పదె?
ఔరా! చెప్పు డితని కెరగి । కావలె మనకున్.

[మఱియొక విగ్రహము నట్లె తెచ్చి ద్వారపుప్రక్క నుంచుచున్నారు.]

జయ—— క. వీరెసుండీ సమరసింహాను
హారాజులు! బావమఱఁదు । లగుదురు ఢిల్లీ
శ్రీరాజుగారి! కీయన
వారియటులె; చేసి తీర । వలె మర్యాదల్.

అందఱు——(నివ్వెఱతో జూచుచున్నారు.)

జయ—(చేతులుజోడించి) ఓహెూ! ఢిల్లీసార్వభౌములు కాంబోలు ను! మాలేఖ చేరకుండఁగనే మాయందలి యపూర్వకరుణచే భావుకద్వితీయులై వచ్చి మమ్మానందింపఁ జేయుచున్నారు గదా! క్షేమమా! దయచేయుఁడు!

పుర—(అనవలరునితో) వినుచున్నావా! మనయాలోచనరీతి వీరిరు వురకు నీజయచంద్రుడు మంచిపరాభవమే చేసినాఁడు.

అనల—క్షత్రియుఁడైన వాని కింతకంటెఁ దలఁగొట్టవలయునా?

పుష్ప—ఈతనిచర్య విపరీతముగా నున్నదే!

పుర—విపరీతమున కేమున్నది? పదుగురికిం దెలియునట్లుగఁ దనశత్రు వులకు మంచిపరాభవమే చేసినాఁడు!

సాకే—(తనలో) ఏమి? ఈరాజు వట్టియవ్యక్తునివలెఁ గాన్పించు చున్నాఁడు! ఈతాతిబొమ్మలతో నపహాస్యము లాడుచున్నాఁ డేమి? వీనిజోలి మనకేల?

పుర—(తనలో) నాహృదయము సంయుక్తనుగూర్చి తొందరపడు చున్నది.

జయ—

చ. ఇక సభ పూర్తియైనది మ । దీప్సితసిద్ధియుఁ గల్గె ఢిల్లీపా
లకు లరుదెంచి యుండిరి; వి । లంబనమేల? స్వయంవరోత్సవో
త్సుకత నృపాలశేఖరులు । చూచుచు నుండిరి కన్యకామణిన్
సకియలు దోడితేవలయుఁ । జయ్యన మంటపసీమఁ జేరఁగన్.

మంత్రివరా! కుమారీమణిని సాలంకృతనుగా నిటకు రప్పింపుము!

మంత్రి—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు మణిమంజరీసంయుక్తలును మంత్రియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సంయు—తండ్రీ! నమస్కారములు.

జయ—అనుకూలవర ప్రాప్తిరస్తు.

ఉ. మామక భాగ్యరాశి! సుకు మా[illegible]! మదీయతపఃఫల[illegible]! గా
వే! మురిపెంపుబిడ్డ! కను మి[illegible] పాలకుమారి[illegible];
నీమది కింపుఁ బెంచు నొక సిన్ [illegible]
గోమలపుష్పదామమును గూరిచి మత్తు[illegible].

(అని పుష్పమాలనిచ్చి) కుమారీ! ఈ రాకుమా[illegible]
జరి యన్వయనామధేయంబులతోఁ [illegible]
మమ్మా!

పుర—వహవ్వా! ఏమి యీసోయగము?

సీ. కలువలఁ జిమ్ము చక్కని చుక్కనుమాపు
                    చూపఱహృదయంబు [illegible]
నునుమించుమించు చక్కని [illegible] కాంతి
                    కనువారికన్నులఁ [illegible]
సంపఁగిపూలవా సనల [illegible]
                    సభ్యుల నామోద సగసిఁ [illegible]
చెలువొందు గిలుకుము [illegible] చిలుక నుపల్కు.
                    వినువారిచెవుల విందుసేయు

గీ. అనుఁగుఁజెలి నూఁపు[illegible] ♦ హాస్త [illegible],
వేలుకుచ్చెలకొం గొక ♦ కేలఁబట్టి
యతను సామ్రాజ్యలక్ష్మియో యనఁగ [illegible]
కనులపండువసేయు నీ [illegible].

పుష్ప—

సీ. కన్నె లేడుల నెన్నఁ గలుగు వారి[illegible]
                    కలువపూఁదోరణం బులను [illegible]
క్రొమ్మించుగమి [illegible] నెమ్మను సభయెల్ల
                    వెలఁది బంగారుపూఁ తలను[illegible]

నన్నుల వలపించు ♦ సందంబు సభ్యులఁ
జిత్రరూపములుగాఁ ♦ జేసి నిలుప
వనంబు నిరసించు ♦ వదనచంద్రప్రభ
కొలువున వెన్నెలల్ ♦ జిలుకుచుండ

గీ. నొడలు దాల్చినశృంగార ♦ మోయనంగఁ
గొలువు గనుఁగొని సిగ్గునఁ దలను వంచి
ముద్దు కరములఁ దండ్రికి ♦ మ్రొక్కి నిలిచె
నీమె యెవ్వని వరియించి ♦ యేలుకొనునొ ?

సంయు—(తనలో) అకటా ! ఏమి యీ కార్యము ! నామనోహరాకారునకు లేఖనంపకుండుటయే గాక యతని ప్రతిమం జేసి నిర్లజ్జగంబున సింహద్వారమున ద్వారపాలకునఁ జేయుచున్నాడు ! అయ్యో ! తండ్రీ ! నాకు నీ యన్యాయనామధేయంబులలోఁ బ్రసక్తి యేమి? నాహృదయనాథుని నామనోహరాకారుని యెడ నింత తెంపులు చేయుచుంటివి ? ఛీ ! ఇది యేటి స్వయంవరము ?

ఉ. ఎంచగరాని ప్రేమ జని ♦ యించిననాఁడిగ ముద్దుముద్దుగాఁ
బెంచినవారె యింత తల ♦ పెట్టిరి క్రోధముగాఁడె యక్కటా !
వంచనఁ బూని నావలపు ♦ పంటకు నిందలు చేయఁ జూచుటల్
కంచెయె చేను మేయఁగఁ ద ♦ లంచిన దిక్కెవఁ డిక నిల్చునే ?

నే నిపు డేమి చేయుదును ? నా ప్రాణేశ్వరుని ప్రతిబింబమగు నా విగ్రహమునే వరించి పుష్పమాలికలచే నలంకరించెదను. ఇది స్వయంవరము గదా !

మణి—(తనలో) నా చెలిహృదయము నెఱిఁగియున్న నే నిక్కడి రాజలోకము నేమని వర్ణింపను ? అయిన జయచంద్రుఁ డన్నుజ్ఞ

చల్లింపవలయునుగదా ! ఒక్కసారి యోకరవు పెట్టెదను. పిమ్మట నీమె తనచిత్తవృత్తి వెంబడి నేగునుగాక.

(ప్రకాశముగా) సఖీ ! సంయుక్తా !

తరలవృత్తము.

గుణసముచితమూర్తికా యీతఁడు కోసలేంద్రుఁడు చూచితే !
రణవిభీకరతేజు మంధర రాజచంద్రునిఁ గాంచితే !
త్రిణయసప్రతిమానశూరుని ధీరు మాగధుఁ గంటివే !
మణిసముంచితభూషణాంగుని మాళవేశ్వరుఁ గాంచితే !

సంయు—(అపవారించి) సఖీ ! నన్నేల కలయించెదవు ?

మణి— ఉ. ఈతనిఁ గాంచితే ! చెలి ! సద్గుణాకరు నిందిరాసఖీ
జాతిసమానరూపశుభ సంగతు నుత్కలరాజపుత్త్రుసిన్
ఖ్యాతశరప్రయోగరిపు సంహరశక్తినియుక్తి వైరిధా
త్రీతలనాథులన్ దనను దిన్ గణియింపనిధీరు ధీరుసిన్.

సంయు—(అపవారించి) చాలు ! నీయభివర్ణనము.

మణి— క. కనుమిదె ! పాటన పురిపతి
ననలవరుని సమరకేళిగ గాంగేయసమున్
వనజాతనేత్రి ! రేఁడన
మనసిజుఁ దనఁ దగును రూప మహిమోన్నతులన్.

సఖీ ! ఈతఁ డప్రతిమాకారిముతో నున్నవాఁడు చిత్తూరు మహారాజగు సమరసింహుఁడు.

చ. నలువదిమాఱుయుద్ధముల సవ్యకరాగ్రముపూజితాత్ముఁడై
యిలఁగలరాజులన్ గెలిచి యెంతయు నున్నతిఁ గన్నవాఁడు ; కో
మలి ! యలఢిల్లిపాలకుని మన్ననగాంచుచు నాప్తబంధుడై
వెలసినవాఁడు ; శౌర్యఖని ; విశ్రుతకీర్తి ; విభూషణుండిలన్ !

చెలి ! ఇటుచూడుము.

చ. విततదయాస్వరూపుఁ డరవిందదళాయతచారునేత్రుఁ డూ
ర్జితుఁడు నయప్రచారుఁడు రుచిస్ఫుటకాయుఁడు వైరిభీషణో
ద్ధతపటుచాపధార్యుఁడు స్మితాస్యుఁడు మోహనమూర్తి పృథ్వీరా
జతివిభవాఢ్యుఁ డీప్రతిమయై గనుపట్టెడివాఁడు కోమలీ!

సంయు—(సంతోషవిషాదములంగొని తనలో) అకటా! నామోహనాకారు నెట్టియవమానముతోఁ జూచుచుంటిని! నాతండ్రి యెంతటికట్టడియయ్యెను? మనోవాక్కాయముల నీతని వరియించి యీగతి నేనెట్లుచూచుచు నూరకుండఁగలుగుదును? కానిమ్ము ఎట్టిరూపున నున్న నేమి? ఎట్లున్న నేమి? ఈతఁడే నామనోహరుఁడు. ఈవిగ్రహరూపధరుం డగునాపతికంఠమున నేనీపుష్పదామమును వైచెదను. (సమీపించి తండ్రివంకఁ దిరిగి) తండ్రీ! నీవు నాయిచ్చవచ్చినవారిని గదా వరియింపుమంటివి! నేను నీమాటనే చెల్లించుదానను. ఈవిగ్రహరూపచక్రవర్తియే నామనోహరుఁడు. దైవమా! మాకుశుభము లొసంగుము. (అని పుష్పమాల నావిగ్రహము కంఠమున వైవఁ బోవుచున్నది.)

జయ—వలదు! వలదు! ఏమి చేయఁబోవుచున్నావు! ఆఁతఁడు నావిరోధి యగుట నీ వెఱుఁగవా! ఆ యతినీచునికంఠమున నాపుష్పదామమును వైచి యపవిత్రముచేయకుము. (అని వడివడిగ సమీపించి చేయిపట్టుకొని) బిడ్డా! తెలియక యిట్లుచేసిన నేమాయె! ఈపుష్పదామమును దీసి ఉత్తమక్షత్రియవంశసంభూతులైన యీభూమిపాలుర నొక్కని వరియించి వానికంఠము నలంకరింపుము.

సంయు—తండ్రీ! నేను తెలియక చేసినదికాదు. నేనితనినే భర్తగా నెన్నుకొని యిట్లుచేసితిని.

జయ—ఏమి! తెలిసినట్లే చేసితివా?

ఉ. కావరమేటికింత? పలుకంగాకి! విరోధ-విగ్రహయొ [illegible]
శ్రీవిధిఁ దాల్చి చూచుటకుఁ [illegible] గొల్పుదు [illegible]
భావము నిల్పి పూసనముఁ వైచుట పోలునె? [illegible]
భూవిభులందు నొక్కరుని మోదమునన్ వరియించి [illegible]

సంయు—తండ్రీ! నన్నేల దూషించెదవు? నేను [illegible] పలేదే? ఇంతకాల మీయిచ్చవచ్చినదారి [illegible] నామనోహరాకార మీవిగ్రహము కాన్పున [illegible].

జయ—ఛీ! ఛీ! దుష్టురాలా! [illegible] త్మునా వరియించుట?

ఉ. ఓసి దురాత్మురాల! విధు [illegible] నాయకు [illegible] గా
కాసి! మదీయ శాత్రవుని కంఠమునన్ కుసుమమాల [illegible]
ఛీ! సుత నెట్టులయ్యెదవు? చిన్నన [illegible]
గ్రాసిని [illegible] తల్పలము నందఁగఁ జేసెద [illegible].

సంయు—జనకా! నాపై నేల యాగ్రహించెదవు? నీప్రమోదము నాప్రమోదముగాదా! నాప్రమోదము నీదిగాదా! నామనస్సు చెల్లింపక యిందఱిలో నన్నేల యవమానించెదవు? మనోవాక్కాయకర్మముల ముమ్మాటికిని నేను రాజచంద్రుని వరియించితిని. ఏల యన్యథా తలంచెదవు? సతుల కంతకంటె దోషము కలదా? సమస్తము నెఱిగియు నన్నేల హింసించెదవు? సావిత్రీచరిత్రమును నీవు వినలేదా?

జయ—ఛీ! ఛీ! దురాత్మురాలా? గుర్రమువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించినట్లు నాకు నీవేమో ధర్మోపన్యాసములు మొదలుపెట్టితివా? నేను చెప్పినట్లు చేసెదవా? లేదా? లేనియెడల ననుభవించెదవు సుమా!

సంయు—తండ్రీ! స్వయంవరశబ్దమున కర్థమేమి? అది నిత్తచేయుట లంపే యున్న స్వయంవరమని యేలప్రకటించితివి?

జయ—ఏమి! యీయర్థము లన్నియు ననర్థములే. నాచెప్పినట్లు చేయుదువా? లేదా? మనస్సు త్రిప్పికొని మరి చెప్పుము.

సంయు—నాయనా! నన్ను మన్నింపుము. నాశిరచ్ఛేదము గావించినను నేను నామనమును త్రిప్పుదానను కాను. అది నావశమా? నాకు ముమ్మాటికిని పృథ్వీరాజవరుఁడే భర్త: ఆతఁడే దైవము ఆతఁడే నాకు గతి.

జయ—(కోపముతో మెడపట్టి గెంటుచు)

మ. పలుగాకీ! యిఁక లేటికే చలమునా కిపై? నామతత్రుండౌ నీ
వలపుం దైవమటే! మగండటయిసీ! స్వాతంత్ర్యగారాని మ్మా
టల నన్నాంచుచు నున్న నీరసన నం కిటు బట్టి యీకత్తితో
బలిమిం దల్చి శిరంబుఁ గూల్చెద నిదే యో పాపాత్మురాలా! వెసన్

అని కత్తితో నఱుకఁబోవుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(అడ్డమువచ్చి) రాజచంద్రా! నోరెఱుంగని యీబాలికపై నింతకోపమేల? కోపము పాపమునకు మూలముగదా! శాంతి వహింపుము. కార్యములన్నియుఁ గ్రమముగఁ జక్కఁబడఁగలవు.

జయ—మణిమంజరీ! యీపాపాత్మురాలిని నాయెదుటనుండి తీసికొని పొమ్ము. గెంటివేయుము.

(మణిమంజరీసంయుక్తలు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సాకే—పురోహితా! నీగర్వము తీఱినదా?

పురో—తొందరపడకుము.

పుష్ప—స్వయంవరమహోత్సవము బాగుగానున్నది.

అనల—ఏమి! తానొకటిఁ దలఁచిన దైవమొకటి దలఁచెను!

ద్వితీయాంకము.

[తెరలోఁ గలకలము.]

అందఱు——(ఆలించుచున్నారు.)

భటుఁడు——(ప్రవేశించి) మహారాజా! పృథ్వీవర! కావుము. కావుము. మహాప్రభూ! ఢిల్లీచక్రవర్తి తన సేనలతో వచ్చి మనపురము చుట్టును ముట్టడివైచినాఁడు.

జయ——ఏమేమీ! పృథ్వీరాజహతకుఁడే! ఏమి [illegible] కండ[illegible]నము! వింటివా? పురిహారా! అనలదహా! [illegible] సిద్ధ[illegible] మనము మట్టుపెట్టవలయును. రాజకుమారులారా! నన్ను [illegible]పుడు మనము మరలఁ గలసికొందము.

సాకే——(తనలో) మీరందఱును బ్రతికి బయటఁబడినప్పుడు.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము—పురబహిసరము.

[జయచంద్రుని యాస్థానకవియగు కావ్యభట్టును [illegible]యును ప్రవేశించుచున్నారు.]

కావ్య——(పైవంకఁజూచి) ఆహాహా! ఎక్కడఁజూచినను పృథ్వీరాజు సేన పెచ్చుపెరిఁగి మహోత్సాహముతోఁ బనిసేయుచున్నది. [illegible] మూఁడుద్వారములను ముట్టడించి, [illegible] [illegible]యు, [illegible] పాకులం గాల్చియు, [illegible] [illegible] విరోధసేనలు [illegible] చిమ్ముచున్నది. [illegible] విధానంబు [illegible] సేన[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఈజయచంద్రుని [illegible] [illegible] [illegible] మీఁదవైచుకొన్నాఁడు. [illegible] [illegible] యిన మా [illegible] పృథ్వీరాజు [illegible] [illegible] నేఁ? చేనేతఁ [illegible] [illegible] తెప్పనా!

శిష్య—అయ్యా! మనసేనానాయకుఁడగు కమానికంఠీరవుని పరాక్రమ నైపుణ్యముం జూడుఁడు.

ఉ. మానినుసంగినట్లు రిపుమానవలిప్తిఁ గడి త్రివక్రబాణావి
ద్ధోరుశరీరులన్ విగతిఁ ఘోరుశిరస్కులఁ జేసి దారుణా
కారతఁ జొచ్చియార్చి లయకాలునిపోలిక వైరివీరసం
హారముసేయుచుండె నభియాంశభయాసి రణాప్రతాపుఁడై.

కావ్య—(చూచి) మేలు సేనాని! మేలు! అదిగో! అవచ్చుచున్న పృథ్వీరాజుం దలపడి జయంబుఁగొనుము.

శిష్య—ఆవంకఁ జక్రవర్తి సేనలు మనకోటగుమ్మమునద్ద విజృంభించుచున్నవి. వారిం దనసేనతో మహప్రతాపనుం డెదుర్కొని పోరాడుచున్నాఁడు.

కావ్య—(పరికించి చేతులు విదుర్చుకొనుచు) ఏమి యీయశుభసూచకము!

ఉ. కూలెఁ బ్రతాపనుం డకటా! కూలె మహాద్భుతిఁ గోటగుమ్మముం
గాలము దప్పె నేమి యనఁగాఁ దగు? శత్రుబలంబు లల్లదే!
వైలమ నాల్గుదిక్కులను వచ్చి యెదిర్చెడివారు లేక యా
భీలతఁ గోటఁ జొచ్చె నరి వీరుల నోర్చుట దుర్భరం బికన్.

శిష్య—హౌరా! అంత కంతకుఁ బోరు ఘోర మగుచున్నది. అయ్యా!

ఉ. ఈదెసఁ జూడుఁడీ! మదము నేపున నల్లదె! యాతతాయి, ఢి
ల్లీదయితుండు మెచ్చుకొను లీల మహోగ్రరణార్ణవంబులో
నీఁదుచు శత్రుమీనముల నేర్చి వధించుటఁ జూచి యుద్ధస
మ్మోదముతోడఁ దాఁకె రణమోహుఁడదే మనసేనయుబ్బగన్.

కావ్య—అబ్బా! ఇరుతెగలవారు నీమదీయక పోరుచుండఁగాఁ జూచుచుండువారి గుండెలు బద్దలవాఱుచున్నవి.

[తెరలో]

ఉ. మీ నిఖిలాస్త్రశస్త్రముల మేరలఁ జూపెడు వేళ యబ్బె నో
సైనికులార! ఘోరతర సంగరమందు ధనుష్కళావరి
జ్ఞానము వెల్లడింపుఁడు నిజం బగు మీ ప్రభుభక్తి శౌర్యప్రతా
పానలుఁ బృథ్వీరాజుఁ దెగ గాల్పుఁడు మించిన భావవృత్తిచేన్.

శిష్య—అదిగో! మహారాజు జయచంద్రుని సేనలం బుడికొల్పుచూ
నీవంకనే వచ్చుచున్నాఁడు! గురువర్యా! మన మాట కేమి భయము?

కావ్య—మన కేమి భయము? నీవు సమరధర్మములు తెలియవు కాఁబో
లును! మనబోటి విధివశస్తు విశేషవిషయగ్రాహులగు వా
రట్టి రణభూముల స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగుటకు స్వాతంత్ర్యము గలదు.
(పైవంకఁ జూచి) జయచంద్రపృథ్వీరాజులిద్దరును సేనతోఁ
వచ్చుచున్నారు. మనము తొలఁగియుందము.

(అట్లు చేయుచున్నారు.)

[జయచంద్రపృథ్వీరాజులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పృథ్వీ—ఓరోరి! గర్వాంధా!

ఉ. కూఁతుస్వయంవరంబునకుఁ గూళతనంబున నన్నుఁ బిల్వఁగా
నాతఁడి నేర వైన, సభ యందు నృపాలురముందు నీచపుం
జేతల నన్ పరాభవము సేయుట యేమి? మదాంధ! యింతయున్
బ్రీతియె? మద్భుజాబలము పెంపు నెఱింగెదుగాక! క్రిన్నగాఁ జన్.

ఇప్పుడైనను బశ్చాత్తాపము నొంది నీతనుజాతను నా కిచ్చెదవేని రణ
వ్యవహారము నిర్వర్తించి నిన్ను మన్నించెదను.

జయ—

ఉ. ఛీ! కుటిలాత్మ! కావరము చేఁ దలకెక్కెనె నన్నుదోయి? నో
పాకర! నీవు నామతన యామిని కిస్తునె సయ్య, నైన్య, ద

ఘీకరసన్నిభాస్మదసి భీకరశాతకృపాణధారచే
వీఁకను నీశిరంబుఁ బెగ ద్రెళ్లఁ ఘటించెద మృత్యుకన్యకన్.

పృథ్వి—క. వీరావేశముచే నిటు
నోటికి వచ్చినవిధాన నోఁ బలికెదవే
గారామారఁగ నీదు కు
మారిని నాకిమ్ము వెగటు మాట లివేలా?

ఈయన్యోన్యకలహములచేఁ బ్రజానాశనము గలుగును. దానఁ గలుగు లాభమేమి? మనమిరువురమును బంధుగుల మైత్రిమని దేశము నెమ్మదిఁ గనును. దేశము నాశముఁ జేయకుము. ప్రజలయారడిం బడకుము.

జయ—ఓరోరీ! దేశోద్ధారకా!

ఉ. దేశము నాశమైనఁ బ్రజ దట్టిన నేమి? మహాగ్రహాగ్రహా
వేశత నస్మదీయరణ వీరుల పైఁబడి నీదువాహినిన్
నాశముచేయకుండఁగ రణంబున వెల్వడి రారు జీవమం
దాశవహింప కింక భయమందిన మృత్యువు జాలిచెందునే.

పృథ్వి—దుర్గుణసార్వభౌమా! ఈప్రల్లదము లేల? ప్రజలక్షేమము గాపాడుట చక్రవర్తికి సహజధర్మము గావున నేనింతగాఁ జెప్ప వలసివచ్చినది. ఊరక చెడిచావఁ దలంచిన నేనేమి చేయఁగలను?

జయ—ఏమి యీకండకావరము!

ఉ. ఓరి దురాత్మ! సిగ్గుపడియుండక నీవిటు చక్రవర్తి నం
చూరక పేరు మోచికొనియుండుట కోరిచియుంటి నంచు నీ
నోటికి వచ్చినట్టుల ననున్ బెదరించెదె శత్రుమారణో
చ్ఛారతధవిశాలు జయచంద్రనృపాలుని నన్నెఱుంగవే?

పృథ్వి—ఓరీ పొలుఁబోతా!

చ. ఎఱుఁగుదు మున్ను నిన్ను మతిహీన! మదధ్వరవాజిఁ బట్టి దు
ష్కరతరమామకీనసిత భల్లనికృత్తమహాబలుండవై

విఱిఁగి బయంబుతోడ వన వీథికిఁ బాఱెను నాఁడు మచ్ఛరో
త్కరములు నాటి నీశిరము కాయలు గాచెను గాదె? బాలిశా!

జయ—(కోపముతో)

పంచ. దురాత్మ! నన్నుఁ బోరిలోనఁ దోల్చి నీవు గెల్చుటల్
తిరంబె నేఁడు మామకీన తీవ్రబాణపంక్తి నీ
శిరంబుఁ ద్రుంచి రక్త ధారచేతఁ దర్పణంబులన్
గరంబుఁ జేసి నాదుచెల్మి కాని యప్పు దీర్చెదన్.

అన్యాయంబుగ కలంజరపతియు నాకు నెచ్చెలియు నగుపరమార్ధదేవునిఁ జంపిన ఋణము నేఁడు తీర్చుకొందునుగాక!

పృథ్వి—ఓరోరి వృథా వాచాలా! ఏమిరా యీయసత్యములు! ఘోరసంగ్రామంబున మహాయోధులమని విఱ్ఱవీఁగుచున్న మీకందఱకును సిగ్గువచ్చునట్లుగా మీకన్నుల యెదుటనే గదా వానినాఖరాసికి బలి యిచ్చితి. అప్పుడేమై పోయితివి?

పంచ. అరేదురాత్మ యీదురాగ్రహంబు నీకుఁ జెల్లునే
నిరాదరంబునన్ మహోప నింద మాకుఁ గట్టఁగా
ఖరాసి నీశిరంబు రెంపు ఖండముల్ పొనర్చినన్
నిరాకులత్వ మంది యుండు నేల యెల్ల బాలిశా!

ఆ. వె. వెక్కిరింపఁబోయి వెక్కిలఁబడినట్లు
మమ్ముఁ బరిభవింపఁ బొమ్మఁ జేసి
నీవె పరిభవంబు గావించుకొంటి నీ
తనయచేతఁ గ్రించుఁదనముచేత.

క. క్షితిపాలుఁడవే నీ వో
మతిహీనుఁడ! మమ్ముఁ జెనకి హీనప్రజ్ఞా
న్వితుఁడవయి బ్రిదికెదే యీ
ప్రతిబింబము గాన్కమున్న ప్రాణము నిలిచెన్.

జయ—ఓరోరీ! ఆత్మస్తుతిపరాయణా! దంభప్రజ్ఞా!

మ. బీరంబుల్ పల్కి కింకన్ బిరుదుమగఁడవై యుద్ధావనిన్ నీ
ధీరత్వం బింత చూపన్ వెగి తలపడుమీ తెల్పుచున్నాఁడ నస్మ
త్క్రూరామోఘాస్త్రఘాతత్రుటితవిమతయోధుండనై శత్రుసేనా
పారావారంబు ఘోషింపఁగ మధనగిరిప్రౌఢిమై విక్రమింతున్

పృథ్వి—అటులైన రమ్ము. నీగర్వం బడంచెదను.

శా. అక్షీణోగ్రతరప్రతాపజతపా ర్యత్తుండనై ఘోరజ
న్యక్షోణిన్ రిపుకుంభికుంభదళనోద్యత్ప్రౌఢి వాటింపుచున్
రూక్షాస్మత్కరవాలనిర్గళితశీర్షున్ జేసెదన్ నిన్ను దే
శక్షేమంకర కార్యసంఘటనదీక్షాదక్షతన్ జేర్చెదన్.

దురాత్మా! కాచికొనుము!

(అని యిరువురును కోపముతోఁ బోరుచున్నారు.)

శిష్య—(సమీపించి) అయ్యా! అదిగో! జయచంద్రపృథ్వీరాజచంద్రు లిరువురును సింగంపుఁగొదమలవలె నొండొరుఁ దలపడి యెట్లు పోరాడుచున్నారో? చూడుఁడు!

కావ్య—ఆహా! ఒక్కొకరి కొకరు తీసిపోవక పోరుచున్నారు. జయరమాకన్యక యెవ్వనిపైఁ గన్ను వైచినదో?

శిష్య—చూడుఁడు!

గీ. కెరలి మనరాజు పరఁగించు కటకమ్ము
లెల్ల ఖండించుచున్నాఁడు ఢిల్లిరాజు

కావ్య—(చూచి) అయ్యో!

చేయునది లేక మనరాజు చిన్నవోయి
కన్నులను నీరు నింపుచు నున్నవాఁడు

శిష్య—అయ్యో! యింకేమి గతి! ఈపృథ్వీరాజు దారుణంబుగాఁ బఱగించు నిశితభల్లపరంపరం జిక్కి జయచంద్రుండు మూర్ఛితుండై పట్టపుటేనుఁగుపై నొఱగినాఁడు.

కావ్య—హా! హా! జయచంద్రున కిట్టిపాట్లు కలుగవలయు?

[తెరలో ఫిరంగి ప్రేలుచున్నది.]

శిష్య—అయ్యో! అయ్యో! ఈసేన లిటు పాఱివచ్చుచున్న వేమి?

[తెరలో]

ఛీ! పాఱుఁబోతులారా? చాలకాలమునుండి యేలికయన్నముందినుచు నాతని కాపద వచ్చినవేళ నీపాడుశరీరమును దాఁచుకొనఁ జూచుచున్నారా?

కావ్య—(ఆలించి) అదిగో! కమారకంఠీరవుం డట్టహాసము సేయుచు నీవంకకే వచ్చుచున్నాఁడు. పాఱిపోవుచున్న మనసేనల మరలఁ బురికొల్పు చున్నాఁడు.

[మరల తెరలో]

గీ. పందలై యేటి కీవిలఁ ? బాఱఁజూతు?
రధిపుఁ డుగ్రరణావని ? నలసియుండె
నిదియె తఱి యేలినాతని ? ఋణము దీర్ప
రండు! పోడుపుఁడు! శత్రుల ? రణములోన.

కావ్య—మహారాజు మూర్ఛితుఁడయ్యెనా?

శిష్య—అహా! యీసేనాని పురికొల్పుటచేఁ గ్రమ్మఱ మనవాహిని మహాసముద్రము మాడ్కి నెట్లుప్పొంగి యరిపురుల నాక్రమించుచున్నదో!

కావ్య—చూచితివా! మంత్రిశిఖామణి, యల్లదె మూర్ఛితుఁడైన మన మహారాజును తన యేనుంగుపై నిడికొని రణరంగంబునుండి యావలకుఁ బోవుచున్నాఁడు! ఆమూలెఁ జూడుము! మందూరుపతియగు పురహరుడును, పూటననగ రాధ్యక్షుండగు ననలవరుఁడును దక్షిణద్వారముం గాచి యరిసేనాపారావారము నెట్లు లాఁగుచున్నారో?

[తెరలో]

ఓరీ దుష్టచక్రవర్తి! ఇదిగో నీశిరము నేలఁబడినదిరా!

చ. అలసినరాజుఁ బట్టి-యన ? యంబును మూర్ఛను ముంచి యంతగా
కులికెదవేల? నీశిరము గొట్టెద నెట్టనఁ గాచికోర! యు
జ్జ్వలగతి నాకరాసి యిదె ? వచ్చుచునుండెఁ; జతుర్భుజాస్వయ
ప్రళయము నేటితోడనె తి ? రంబుగ నొంజుమి శత్రులుబ్బఁగన్

కావ్య—ఆహాహా! యీసేనాని వీరత్వము నేమని కొనియాడుదును?
మధ్యందిన మార్తాండునిగతిఁ జూపఱకు దుర్నిరీక్ష్యుఁడై దారు
ణాసిచేఁ జక్రవర్తి నేహతము గావింప హస్తము నెత్తినాఁడే

[తెరలో]

గీ. వసుధఁ బడియెఁ జక్రి ? వర్తిశిరం బది
ప్రల్లదంబులాడు ? పాపతనువు
కరముకత్తితోడఁ ? గడువిచిత్రంబుగా
ధరణిఁ బడియె బలము ? తెలఁగిపోయె.

కావ్య—(ఆలించి) హా! కహారికం. ఠ నా! యెవ్వరిఖడ్గమున కాహార
మైతివోయి!

శిష్యు—గురువరా! చూడుఁడు.

ఉ. వీరరసంబె యట్లు ప్రభ ? వించినభాతి లచారాగ్రిరీటిఁ దే
జోరుణకాంతు లాస్యమున ? నగ్గలమై తెగ నైరిభీకరా
కారతఁ బేర్చి యాకరము ? ఖడ్గముత్రిపుత నట్టి గూల్చె; నీ
వీరవరుం డెవండొ వృష ? నీవరుపాణిము లిచ్చెఁ బెచ్చెరన్.
కుమారసదృశుం డగునీవీరపూరుషుఁడే దేశమువాఁడు?

కావ్య—ఈవీరాగ్రేసరు నిచక్రవర్తి సేనలలో నే నెప్పుడును జూడలేదు.

శిష్యు—అయ్యో? అదిగో మనసేన విఱిఁగి పాఱుచున్నది! చక్రవర్తి
జయముఁ గాంచఁబోలు!

[తెరలో]

జయము ! జయము ! పృథ్వీరాజసార్వభౌమా ! కన్యాకుబ్జము నీయధీనమైనది.

కావ్య—ఇఁక మన మిక్కడ నుండరాదు. అదిగోఁ జక్రవర్తి సేన చెలరేఁగి యీదెసకే వచ్చుచున్నది.

శిష్య—అదిగో ! ఆనూతనపురుషుండును, ఢిల్లీపతియు నీలాగే వచ్చుచున్నారు.

(అని నిష్క్రమింతురు.)

[పృథ్వీరాజును పురుషుండును బ్రవేశించుచున్నారు.]

పృథ్వీ—పురుషపుంగవా !

ఉ. మానుపఁ గోర నీవు సుకుమారి సనీనతనూవిలాసముల్
దీనుఁడనై వాడి ఘాతకు భవత్కీయకుటుంబమును నామమునుం బ్రియతం
బాపఁగ నానతించె; యనఘాత్మ! తలంపఁగ నన్ను గావ నీ
ధామమునం జొచ్చినట్టి మురవైరి మానవహర్తవో నాకభర్తవో !

పురు—మహారాజా! నేను క్షత్రియకులసంభూతుఁడను. పేరు కమలాక్షుం డందురు. నీసేవ చేయఁగోరి యిటు వచ్చితిని.

పృథ్వీ—నిజముగ నీవు నాప్రాణత్రాణంబు గావించితివి. నీకు నేనేమి యొనర్చి యీఋణము తీర్చుకొనఁగలను ?

పురు—సార్వభౌమా! నన్నింతగా పొగడ నేల ? ఈనాప్రాణము తొలి నీసేవకై యర్పించుకొని యున్నాఁడను నే నేమి చేయరాదు ?

పృథ్వీ—మానవవంతుఁడా ! నీవనసందర్శనంబుచే నాకాయక్లేశంబు నివారింపఁబడినది. నీవు నాతోఁగూడ ఢిల్లీకి రావలయు నని నేను కోరవచ్చునా ?

పురు—మీయభిమత మన్యథాకరింపఁగలనా ?

పృథ్వీ—(ఇటు నటు చూచి) దేవశర్మ యెచ్చట ?

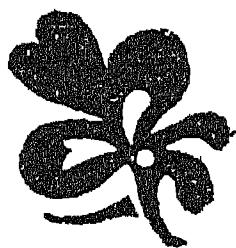
దేవ—(ప్రవేశించి) సార్వభౌమా! అంతఃపురమునందిప్పుడు సంయుక్త లేదు. కొలఁది దినములలో మేము భవద్దర్శనంబునకు విచ్చేయుదుము. అప్పుడ నీకు కళ్యాణసిద్ధి యగును.

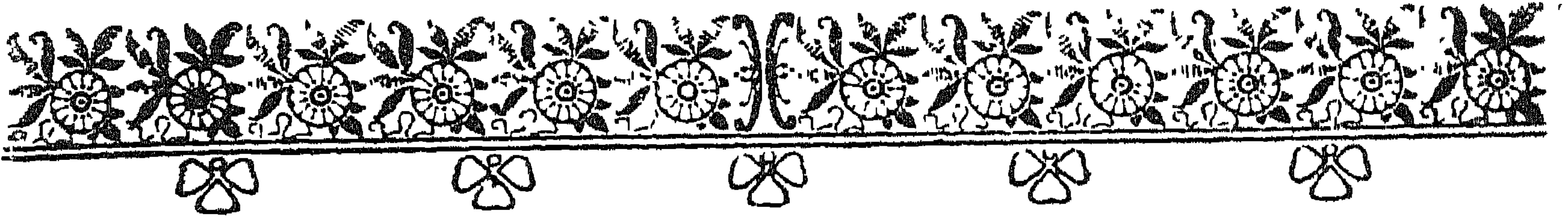
పృథ్వీ—సంయుక్త యెందున్నది?

దేవ—నిరంతరము నీచే ధ్యానింపఁబడుచు నీకన్నుల యెదుటనే యున్నది. ఈరణవిప్లవమున నామె కేమయిన నపాయము వచ్చునేమో యని స్వయంవరాగతరాజలోకమునకు వెలిచి ప్రచ్ఛన్నవృత్తి నుంచితి. త్వరలోనే దర్శించెద. ఆమెయును రాఁగలదు. కళ్యాణ మగును. మఱొండుగతి యోచింపకుఁడు.

పృథ్వీ—ధరణీదేవుని యాజ్ఞ శిరసావహించెద.

(అని అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీరామచంద్ర.

సతీసంయుక్త.

తృతీయాంకము.

ప్రథమరంగము—సభాభవనము.

[విషాదముతో జయచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

తానొకటి దలంచిన దైవమొకటి దలంచె. ఆహా! కాలగతి యెంతవిపరీతముగా నున్నది? చిన్నతనమునుండియు నెంతో ముద్దుముచ్చటలతోఁ బెంచుకొనుచున్న నాగర్భవాసమే నాకు శత్రువైనదిగదా! అధికవైభవమున రాజసూయయాగ మొనరించి వైరిదుర్వారగర్వనిర్వాపణము సేయసమకట్టిన నాకు తుద కాత్మజాస్వయంవరమునందా పరిభవము? సకలనృపాలసమక్షమునఁ దలవాంచుకొనవలసివచ్చినది! ఔరా! విధిప్రాతికూల్యము! స్వయంవరాగతానేక రాజలోకంబేనై నాకు సహాయ మొనరించినను నాకోర్కె కొనసాగించుకొన నేరక యూరక వెడఁగునై చూచుచుండవలసినవాఁడనైతి. ఇఁక నొక్కనిమున మహాపురుషుఁ డడ్డుపడకుండిన నే నీపాటికి చక్రవర్తినై యుండుదునుగదా! క్రమాగతముగ నాకు రావలసిన ఢిల్లీసింహాసనము తా నపహరించుటయె గాక తుదకు నాతనూజాతనుగూడ నపహరించినాఁడు! నాదురదృష్టము కాకపోయిన నార్యావర్తమున ననమానపరాక్రము లని ప్రఖ్యాతిఁ గాంచిన పృథ్వీరాజనుఁడు లోనగుమహావీరుల నుక్కడంచి

వైరిం జూపఁ గత్తినెత్తిన సేనాని యీసామాన్య మానవునికి నేల మడిసిపోవును? ఔరా! గర్వాంధుం డెంతటిదారుణ మొనరించిపోయెను!

క. మటుమాయలాఁడు కూఁతుక
దటుకునఁ గొనిపోయె నకట! తదుపడ వింతయు లే
[illegible]సలము నొంది యూరక
కలకటఁబడ నేమిగలదు తత్కార్యంబింక౯.

నా కిప్పు డేమి చేయుటకును దోఁచకున్నది. ఏవిధముననైన నానరాధముని సంతాపమొందించువఱకు నాహృదయము కుదురుగా నుండదు. (ఆలోచించి) అట్లె యొనరింపవలయు. ఆ దురాత్ముని ప్రతి నాళములనుండి ప్రవహించురుధిరంబును గన్నులారఁగాంచి కృతార్థుఁడనయ్యెద. అప్పట్టున నెట్టియాపదలు కలిగిననుఁ గలుగుఁగాక! అపకీర్తి ప్రాప్తమైనఁ బొడముగాక! సేవకా!

సేవ—(ప్రవేశించి) చిత్తము. మహాప్రభూ!

జయ—మంత్రిని శీఘ్రముగఁ దీసికొని రమ్ము.

సేవ—చిత్తము. (నిష్క్రమించి మంత్రితో మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—రాజచంద్రా! కలిమిలేములును, జయాపజయములును, మానావమానములును కాలము ననుసరించి వచ్చుచు పోవుచు నుండును. దానికై వగవఁ బనిలేదు.

ఉ. పోఁడిమి వీడి యిట్లు మదిఁ గ్రొక్కెదవేల? మహాత్మ! దైవమే
జాడ వహించు వారలకుఁ దా సాధ్యము గల్గునె? వైరికోటి కే
నోడితి నంచు నమ్మలికఁ నొందకు మోడలు బడ్డ వచ్చు బ్రా
ఙ్గోడల వచ్చుఁ గాలగతి నొంది చరింపఁగఁ బోలు నేరికిన్.

గీ. మంచికాలంబు తాఁ జను ॥ మెంచువఱకు
జనుఁ డొనర్చెడియత్నముల్ ॥ సాగనేర
వనఘ! కాలానుకూలత ॥ వరయవలయు
చీకటులు పోయి వెన్నెలల్ ॥ రాకయున్నె?

జయ — ఈయవమానశల్యము నాహృదయము బాధించుచుండ నే నిఁకఁ బ్రజల మొగము లెట్లు చూచుచు సురక్షితముగా నుండఁగలను? క్షత్రియుండైనవాఁడు శత్రుని [illegible] స్వత్వముఁ జూచుచు నూరకుండఁగలఁడా? యిస్సీ! యీ నాబ్రతుకేల? పరాభవదవాగ్నిం బడియు నశింపక నా ప్రాణములకు మరింత వేదనలం గూర్చుచున్నది. కదనమునందే నా తనువీడిన మంచిది. [illegible] ధరాకాంతతో [illegible] రణముఖంబున [illegible]బు నొంది స్వర్గంబున రంభాకాంతలతో నొండె సౌఖ్యమునొంద [illegible] గాని యీ కళంకితమైన మేను [illegible] పలికలనుండి నన్ను [illegible] సేవింపలను [illegible] మక్కువ లేకుండ [illegible] సుఖమును జూడఁగోరయే యుండును.

మంత్రి — [illegible] కడు యుక్తమే. అయినను బలసద్వైరిని సాధించుట కొఱకై సమయానుకూలముగా వర్తించుట కర్తవ్యము. రాజధర్మములును శత్రుసాధనమార్గములును వేఱుగానివి కావు. సమయము వరయుఁడు.

జయ — గీ. సమయమున కేమి? మనబల ॥ సమితి మనది
వానిబలసంతతులు చూడ ॥ వాని వగును
మనకు సాయ మొనర్చునా ॥ మంత్రినృపతు
లెవ్వఁడైనను జేయుము ॥ రింత యేల?

ఇఁక నావిరోధిబలము మన ముపేక్షనహించితిమేని, యెదురులేని

యీతని రాజ్య మహాభూరుహము వేళ్ళుపాఱి యంతకంతకభివృద్ధినొం యతిశయించును గాని క్షీణ మెట్లగును? ఏదియెట్లయినను సరియె. నే నరాధముని సాధించువఱకు నాకంటికికూరుకన్నమాట రాదు. నో రొక్కమెతుకైనను పోవదు. ఇఁక నిట్టిమాటలు నాకు వినఁబడవు.

మంత్రి—రాజచంద్రా! పుత్త్రికామోహంబును త్రెంపివైచితివా?

జయ—ఇపుడు కాదు. ఆనాఁడే లేదనుకొంటిని.

క. కనినయ్యకుఁ గులమునకును
ననఁగ వినఁగ రానియట్టి యపకీర్తిని దె
చ్చినయీసంతతికంటెను
ననపత్యత మేలుగాదె యమలవిచారా!

ఛీ! ఛీ! ఇట్టిసంతాన ముండిన నేమి? యూడిన నేమి?

మంత్రి—దేవర యాగ్రహింపఁజనదు. పసితనమునుండియుఁ జాల గారాబముతోఁ బెంచిన యాబాలికామణిముద్దు నేలచెల్లింపఁ గూడదు?

జయ—ఆగారాబమే యిట్లు చేయించినది.

ఆ. వె. అకట! కన్నకూఁతు రని బాల యనెదవు
వినయశీల! యేల వెఱ్ఱి నీకు?
తనువునందె పుట్టి తాపంబుఁ బెంచెను
జ్వరమువోలె నన్నుఁ గరఁచుచుండ.

మంత్రి—పుత్త్రికారత్నమున కట్టిస్వాతంత్ర్య మొసఁగినది దేవరయే కదా!

జయ—స్వాతంత్ర్యమని నాకు బలవద్విరోధి యైనపలుగాకినా వరించుట! అది నాకుపుత్త్రికయా!

చ. చెనఁటితనంబునన్ మదము చేఁ గనుఁగానక నాఁడు రాజ్యమున్
గొనుటయె గాక మాయెడలఁ గూళతనంబున నగ్గు సేఁతకున్.

తృతీయాంకము.

మొనసినదుర్మదాంధు నతిమూర్ఖుని గూర్జరరాధముఁ గవరిం
చినపలుగాకి, యావిగత జీవిక నాంకిక బుద్ధి యెట్లగున్ ?

మంత్రి—మహారాజా! గతించినదానికై పగబూని యామెమనముఁ బొగులఁ జేయనేల ?

జయ—(చెవులు మూసికొని) హరిహరీ! ఇట్టిమాట లేల యాడెదవు? ఇవి నారసములవలె నాశ్రోత్రములం జొచ్చి నన్ను బాధించుచున్నవి. ఆనిండుసభలో నన్నంతటియవమానముపాలు గావించినపాతకుని యప్పుడే నాకింతసేపు నాయెదుట నుండనిచ్చి తటస్థించనేని యప్పుడే యాతనిమస్తకములు ఖండించివేయక పోవుదునా? ఇప్పుడైన నేమి?

చ. చతురంగంబులతోడ నెత్తిచని యా చాళుక్యునిన్ దుర్మదో
ద్ధతునిన్ నాపగదీఱగా నెదిరి యుద్ధక్షోణిఁ ద్రుంగించి యు
న్నతి నాభూమితలంబు పుచ్చుకొనెదన్ సంయుక్త తానప్పుడే
గతికిం బోవునొ చచ్చునో మరలునో కన్గొందుగా పిమ్మటన్ !

మంత్రీ! శత్రుజయోపాయ మేదైనఁ గలదేని చెప్పుము. లేదన్న మఱొండు నాయొద్ద ప్రసంగింపకుము.

మంత్రి—రాజేంద్రా! సర్వహితమును గోరి చెప్పితినిగాని యేలికకు వ్యతిరేకముగ మాటలాడవలెనని కాదు. ఈయుద్ధమున మన బలము లన్నియుఁ జాలభాగము నాశనము నొందినవి. కవాధకంఠీరవ ప్రసిద్ధపనామ సేనానాయకులుగూడ మడసిరి. కొనుచ సేన చాల నలసియున్నది. కావునఁ బరిపంథివాహిని నెదిరింపఁ దగిన చమూసమూహంబు చేర్చువఱకును తా మొకించుక ఓపిక పట్టవలయును.

జయ—మంత్రిపుంగవా! మనసామంత నృపాలకోటికంతకును వెను తమ సేనాసమూహములతోఁ తరలి రా వేగము లేఖలనంపుము.

మంత్రి—మహారాజా! మొన్నటియుద్ధమునం బరాక్రమశాలురగు రాకొమరులు చాలమంది యిచటనే హతులైరిగదా! ఇక నెందఱు ఉన్నారు? ఉన్నను వారును నీఘోరసమరంబునం జాలవఱకు బలమంతయు నలసి విసివి యుందురు.

జయ—ఎందఱు మొన్నటిసమరమునకు రాకుండ నున్నవారు గలరు వారందఱును నపరిమిత సేనాసంయుతులు. మనశత్రుప్రకట మాత్రి మింతకంటె నెక్కుడు బలముండెనా? జగమున మహావీరులనం బ్రసిద్ధిం గాంచి సమస్త రాజలోకమునకుం గూడ మిగుల భయోత్పాదకులైన పృథ్వీరాజహంతకుండు గాంచినజయముల కెల్లనాధారభూతులైనమహారావతీనాథుండగు ప్రూజనుండును, ఆతనిసోదరుండును, సోదరసూనుండును నిక్కడనె నిహతులైరి గదా! ఇంక నెందఱో యంతటిప్రఖ్యాతి వహించిన రాజకుమారులు పెక్కండ్రు వానిపక్షమువారు వీరశయనము నొందిరి. ఇక వాతండొక సామాన్యనృపాలుండే కాని యధికుండు కాడు.

మంత్రి—మహాప్రభూ! చాలకాలమునుండి నీకొలువునం దుండుటచే నీహితము గోరి చెప్పుచున్నాండను గాని వేఱుకాదు. అతనికడ నొకప్రూజనుండు పోయిన నట్టిప్రూజను లింకను వేయిమంది యున్నారు. ఆతనిసోదరులవంటివా రనేకులున్నారు. ఆతని బావమఱంది మావారుప్రభు వగుసమరసింహుం డొక్కండు చాలండా మన సేనల నేలకుం గోలకుం దెచ్చుటకు?

జయ—మంత్రిపుంగవా! అట్లయిన నొకయుక్తి యున్నదము. లాహోరును పాలించుచున్న ఆఫ్ఘనిస్థానప్రభు వగుసుల్తాన్ "మహామహమ్మదుగోరీ" ఆర్యావర్తమున తమరాజ్యము పెంపొందింపంగోరి కుతుబుద్దీ నను సేనానాయకుని యాధిపత్యమున నొక-

ప్రిచండవాహిని, నీదేశమున కంపియున్నాఁడని మనము విని
గయున్నాముదా!

మంత్రి—ఔను. అట్టివిదేశీయులతో మన కెట్లు కలియును?

జయ—కలియ కేమి? పూర్వము నిక్షేపనిమిత్తమై యాతని సహాయము
మనము కోరినప్పు డాసుల్తాను వల్లెయని నాకు ప్రత్యుత్తర మం
పలేదా? మనమిప్పుడు వారితో మైత్రి నెరపి వారి సైన్యమును
సహాయ మడిగి కొంత సేనను మీవాపురాజ్యముపైకిఁ బంపి-
మిగిలిన సేనతో ఢిల్లీని ముట్టడింతము. అట్లయిన సమరసిం
హుఁడు గాని, వానిమిత్రరాజులు గాని పృథ్వీరాజునకు సహా
యము చేయుటకు రారు. రెక్కలు లేని పక్షివలె నప్పు డీ
పృథ్వీరాజహతకుఁడు మనకుఁ జిక్కువడును. సమరసింహునిచే
నీవఱ కనేకపర్యాయములు పరాభవింపఁబడినమహమ్మదీయు-
లిందున కంగీకరింపక పోరు. సమరసింహుని జంపి మీవారును
వారు గైకొనునటుల నొడంబడిక చేయవచ్చును.

మంత్రి—మహారాజా! ఇంతటివెఱ్ఱియూహ లాడుచుంటి రేమి? "స్వదేశ
రాజుల కెప్పు డన్యోన్యవైరములు సాధించునా? ఎప్పు-
డార్యావర్తమును మ్రింగివేయుదుమా?" అని కనిపెట్టుకొని
యున్న యాక్రూరరాక్షసులతో మైత్రి దలపెట్టుచుంటివా?

జయ—ఇందు మనకు సంభవించునపాయ మేమి?

మంత్రి—అయ్యా! మొన్న మొన్నటిదాఁక తురకలన్న మండిపడు-
చున్న మీ కీక్రోధమూలమున నింతలో నె వారు మిత్రులైరా?
క్రోధ ముచితానుచితములను దలంపనీయ దనుమాట సత్యము.
మహమ్మదీయులు మనదేశమునకును మనమతమునకును గూడ
బరమవిరోధులు గారా? ఎప్పుడో నూటయేఁబది సంవత్సరము-
లకు పూర్వ మీదేశముపై వచ్చి వచ్చి ఘజనీమహమ్మదు

గావించిన ఘోరకృత్యములవలన దేశ మెట్టిస్థితికి వచ్చియున్నదో
చూచుటలేదా ? ప్రజలిప్పటికైన నాభయమును వీడఁగలిగిరా!
లాహోరునం దుండి యీదుర్నయులు గావించు దుండగములకు
మేరయున్నదా? ఆచేష్టలు తలంచుకొనిన గుండెలు తల్లడిల్లు
చున్నవే. ఆమ్లేచ్ఛులబారినుండి కాపాడుఁడని తత్పరిసరప్రజలు
మనకు విన్నపములు వ్రాసికొననిదినము గలదా ?

సీ. కులకాంత గనఁబడ్డ ♦ బలిమిమై పైఁబడి,
　　　మానహానియొనర్చు ♦ మలినగుణుఁడు
స్వమతంబు గ్రహియించు ♦ వలెనని జనులను,
　　　నిర్బంధపెట్టెడు ♦ నీచగణము
బ్రాహ్మణు లగపడ్డ ♦ బడఁద్రోసి నోటను,
　　　గల్లుమాంసము గ్రుక్కు ♦ ఖలచయంబు
సాధువైన గోవధూ ♦ శాబకగణమును,
　　　నిధనంబుగావించు ♦ నిర్దయాత్మ
గీ. లైనకలుకుతురకలచే ♦ నట్టిబాధ
　లెందఱో పొందుచుండిరి ♦ యెందుఁగనిన కొంకొక్క?
　వారి నిట నిల్పదేమి? శా ♦ శ్వతము గాఁగ
　నలఁతి నల పట్టిచారల ♦ చెలిమి మనకు.

జయ—వారెంత దుర్నయులయిన మనకేమి? మన రాజ్యములోఁ
కలుగు పెట్టకుండ చూచుకొనుటయే మనపని. మీవారున
వారికొసంగితిమేని యిఁక వారిటు రారు.

మంత్రి—రాజా! రణముఖంబున జయాపజయంబులు భగవదధీనంబులు.
అదిగాక నీళ్ళలోని బత్రాకై ధన మిచ్చువారు గలరా? మనమును
వారును గెలిచినచో రాణైయున్న మీవారును గుణించి
యిప్పుడు మన మేమియును మాటాడరాదు. వారందులకొప్పు

కొందురా? ఒక్కవేళ సమరసింహులు ద్రోహియైనను యీయార్యావ ర్తమంతయు నిర్దయాత్ములగు నామ్లేచ్ఛులు స్వాధీనముచేసి కొనుట నిక్కువము.

జయ——మన దేశమున మనమే యిట్టియాలోచనలలో మునిఁగినప్పుడు ఆఫగన్ దేశమునుండివచ్చినవారలకిక్కడ సహాయము చేయువా రెవ్వరు? ఇంతలోనె యార్యావర్తము నాక్రమించుకొందు రా? నన్నిట్లు బెదరించెదవు?

మంత్రి——మహారాజా! ఆగ్రహింపకుఁడు. ఏపని యొనర్చినప్పుడైన ముం దలి మంచిచెడ్డలను గూర్చి తర్కించుకొనవలయునుగదా! ఈ వఱకే మనయుభయసేనలు చాలవఱకు నశించినవి. తిరుగ మన మిప్పట్టున మహాసమరము సేయునెడ నున్న సేనగూడ నష్టమై పోవుట నిశ్చయము. ఆసమయమున నెవరుసహాయ మొక్కరును లేకయే మనము పిలువకపోయినను వచ్చి యామ్లేచ్ఛులు దేశము ననాయాసముగ నాక్రమించుకొందురు. ఇఁక పిలిచిన నేమగునో యోచించుకొనుఁడు.

జయ——ఏవియో లేనిపోనిమాటలుచెప్పి కార్యము కప్పిపుచ్చుచున్నావు.

శా. దేశం బేమయినన్ నృపాకలహముల్ దీపించినన్ రాజ్యమే
నాశంబైనను కీర్తిపోయినను నిందల్ నెత్తిపై కెక్కినన్
కౌశల్యంబుననో మరేగతినొ ప్రక్కన్ శల్యమైయున్న ఢి
ల్లీశున్ గూల్పకయున్న నిద్రగనునే నా యూపిరుల్ నిల్చుటన్!

మంత్రి! సత్యమా! సుల్తానున కీవిషయమునుగూర్చి జాబువ్రాయవల యును. వారిఁగూడఁ గట్టుకొని యీయనాత్మనిగర్వం బణంచెదంగాక! నీవు వేగముగ జాబునువ్రాసి తీసికొనిరమ్ము.

మంత్రి——చిత్తము.

(ఇరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ద్వితీయరంగము :—ఉద్యానవనము.

[మదనావస్థ నటించుచు పృథ్వీరాజు కమలాకరునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పృథ్వీ—(విచారముతో) ఆహా! మిత్రమా! పూర్వుఁడగు దేవశర్మ యేర్పఱచిన గడువు అతిక్రమించిన కొలఁది నామదనబాధయు మితిమీఱుచున్నదిగదా! యుద్ధమునుండి వచ్చినది మొదలు కొని నాయవస్థ నీవు చూచుచునే యుంటివిగదా!

క. వినుకలిచేఁ గరఁగినమదిఁ
గనినంతనె చొచ్చి దృఢము గా హత్తుకొనెన్
గనకాంగి; నాఁటఁగోలెను
కడుమోడ్పు తొలంగఁ గోరికలు పెంపగుటన్.

కమ—(తనలో) గుర్వాజ్ఞానిబద్ధ నగునే నీయన కెట్లుదు ప్రత్యుత్తర మీయఁజాలకున్నాను. కన్నులయెదుటనే యిట్టియుత్కంఠ ననుభవించు నీమహారాజుం గాంచుచున్న నేను అనవరతసందర్శన మాత్రమున కాలావధికోర్చి చిక్కఁబట్టుకొనియున్న నామనస్థైర్యము నట్టె నిలుపఁగలుగుట దుస్సహముగదా! (ప్రకాశముగా) సార్వభౌమా! తదేకధ్యానముచే బరితపించుచు, దినదినము నీరీతి నీసుకుమారశరీరమును లావణ్యమాత్రావశేషముగాఁ జేయుచుంటిరేల?

పృథ్వీ—నెచ్చెలీ! నామాట కేమి? నన్నుఁగూర్చి యామోహనాంగి యెంతగాఁ బరితపించి శుష్కించుచున్నదోగదా?

క. జనకునంగీకారము
మనసిజ సంతాపగరిమ మద్విరహంబున్

దను ననయమ్ముఁ గలఁగింపఁగ
ననుమానము లేదు చిక్కె నని తలఁతు నెదన్

కను—(తన్నుఁ జూచుకొని తనలో) కాదా మఱి!

గీ. ఈమనోహరు సన్నిధి నిట్టులుండు
కతన నుప్పొంగిచిమేనియు బ్రతుకుఁ గాటి
నట్లు గాకున్న నేఁటికే మగుడు నొక్కొ?
దర్పకునిచేఁ గఠినుఁడౌ తండ్రిచేత.

(ప్రకాశముగా) రాజా! తాము సెలవిచ్చినది సత్యమే. అయినను హృదయవల్లభుఁడు తనకై యెంతగా తపించుచున్నాఁడోగదా యనువిచార మామెకు మఱింత దుస్సహముగా నుండును.

పృథ్వీ—ఆజగన్మోహనాంగిని మగల నే నెన్నఁడైన చూడఁగలనా? నాకట్టి యదృష్టమా?

కమ—మహారాజా! ఎంతెంగిరుండ నిట్లుత్తలపడుచు తాము రాజ్యవ్యవహారముల యందు విముఖులయి యుండరాదు. భగవంతుఁడు శీఘ్రకాలములోనే తమ యభీష్టమును నెఱవేర్పఁగలఁడు.

పృథ్వీ—కమలాకరా! ఎట్లుండఁగలను?

క. ఆనాఁటిమఱిఁ గాంచిన
యీనయనము లితరములఁ బరికించునె ప్రత
ద్ధ్యానానందము మఱగిన
మానస మన్యార్థములకు మఱలును సఖుఁడా!

కట్టా! ఆవన్నెలాఁడి నాయెట్టయెదుట నిలిచియుండదరఁజేరరాక నాకు కంతు సంతాపమును మఱింత పెంచుచున్నది! (అనివిరహబాధ నభినయించుచున్నాఁడు.)

కమ—(తనలో) నిజముగా నీయన యెట్టయెదుటనే యుండియు భావనాసంయుక్తనే యగుచున్నాను! ఇప్పు డేయుపాయమున

నీయుత్కంఠ నపనయింపఁగలను? (ప్రకాశముగా) దేవా! ఇట్లు చూడు.

పృథ్వి—(అర్ధోక్తియందే) చెలీ! సంయుక్తా! (సాశంకముగా) కమ్మా! కదా!

క. అకట! ప్రియాపరవశతన్
సకలంబును దానుగా మకరాంకుబునఁ దలఁపక
ముకురాస్య నన్ను లోఁగొని
కకవికలం బెట్టఁ బిలువఁగ గా ప్రాఁకొంటిన్.

విమోహాపారవశ్యంబునఁ బలికిన నాపలుకులకు వేఱొకలాగు శంకింపకుము.

కమ—(తనలో) ఇది నిజమేయైనప్పుడు శంకింప నేల? (ప్రకాశముగా) రాజా! వియోగసంతప్తులగు కాముకీ కాముకులహృదయము లిట్లే పరిభ్రమించుచుండును. జగమెల్ల సంయుక్తామయంబుగాఁ జూచుచుండు నీకు నేను సంయుక్తనగాఁ దోఁచుట వింతగాదు.

పృథ్వి—(నిరూపించి, నిట్టూర్పువిడిచి) అయ్యో! నీవు సంయుక్తవు గావా?

కమ—(తనలో) ఆహా! నాహృదయము వజ్రమైనది! (ప్రకాశముగా) ఇట్టిస్థితిలో నేను సంయుక్తను గానని చెప్పి మీకన్నుల నెట్లు నమ్మింపఁగలను?

పృథ్వి—అవును! నిజముగా నమ్మింపలేవు.

క. ఆయెలనాగవిలాసము,
ప్రాయము, రూపంబు, సొంపు పరికింపంగా
నీయందే ప్రతిబింబిత
మైయుండె నిజంబు పూరుషాకృతి దక్కన్.

సం—(తనలో) అబ్బా! దర్పనాతకునియౌద్ధత్యము సహింప శక్యముగా కున్నది! (ప్రకాశముగా) మీయనుమానమునకు కారణము లేకపోలేదు. నేనును సంయుక్తయును ఇంచుమించుగా ఒకే పోలికగలవారము.

పృథ్వి—(తనలో) ఇన్నిదినములనుండియు నింటువలననే గదా మదనబాధ ననుభవించుచున్నను నాకు కొంచె మూఱట కలుగుచున్నది. (ప్రకాశముగా) అబ్బా! ఈవియోగదుఃఖ మంతకంతకు దుస్సహముగా నున్నది. మున్ను సంకులసమరంబున నీవు నాప్రాణములం గాపాడితివిగదా!

సం—ప్రాణమిత్రురాండనగు నే నప్పు డొనరించిన కార్యము నొకగొప్పదానిఁగాఁ దలంపవలదు. అప్పుడు కాపాడఁబడినవి నాప్రాణములే యనుకొనుఁడు.

పృథ్వి—(తనలో) ఏమి! యీతనిపలుకు లమృతప్రాయములుగా నున్నవి! (ప్రకాశముగా) చిత్తజోన్మాదంబున మఱల నాప్రాణములకు జీవితసంశయము కలుగుచున్నది. ఇప్పుడుకూడా నేదే నొకరక్షణోపాయ మాలోచింపవా?

సం—(తనలో) కఠినహృదయురాలనగు నే నీతని నెట్టియవస్థలోఁ జూచుచున్నాను? ప్రమాదముగదా! ఇప్పు డేయుపాయమున నీతని నూఱడింపఁగలను?

పృథ్వి—నెచ్చెలీ! ఊరకుంటి వేమి?

సీ. చెఱువ నెమ్మోనితా ॥ పులఁదెచ్చి యలరింప,
మలయూలుని వేఁడి ॥ మఱిగినాఁడ
పాలఁతిముద్దులపలు ॥ కుల విచ్చి యెలరింపఁ,
జిలుకలఁ బ్రార్థించి ॥ కలఁగినాఁడ

పూఁబోణి కులుకుఁజూ పులఁ జూపితనియింప,
హరిణసంతతిఁ గోరి యలసినాఁడ
కలికి సెన్నడలసొం పులఁ దెల్పి సొగయింప,
నంచలఁ గొనియాడి యడలినాఁడ
ఒడలు కంపించెఁ దడఁబడుచుండె నుడులు
కన్ను లఱమోడ్పువడెఁ దొట్రిఁ గాంచె నడలు
నెచ్చెలీ! యెట్లు ప్రోచెదో నే నెఱుంగ
జీవనంబుల నిడితి నీ చేతిలోన.

కమ—(తనలో) అయ్యో ! ఏమిబుద్ధి !

పృథ్వి—కన్నులుమూసికొని హా! సంయుక్త ! నీరూపముం జూపవా!
(అని మూర్ఛిల్లు చున్నాఁడు)

కమ—అయ్యో ! రాజు మూర్ఛిల్లినాఁడు. కటకటా! నే నెదుటనుండియు
కొఱమాలినదాన నగుచున్నాను ! (అని తత్తరముతోఁ సమీ
పించి చేతితోఁ దట్టును.)

పృథ్వి—(మూర్ఛ తెలిసి) హా! సంయుక్త ! ఏమి యీస్పర్శసుఖము!
సుధారససేచనమైనదే !

కమ—(లేచి నిలువఁబడును)

పృథ్వి—విరహదుఃఖ మనుభవింపలేక వెడలఁ జూచుచున్న నాప్రాణ
ములను నిలుపఁజాలిన యమృతహస్తములతో నన్ను స్పృశించి
నది మాసంయుక్త కాదా !

కమ—సంయుక్త యిప్పుడే వచ్చినదని యెట్లు చెప్పఁగలను?

పృథ్వి—ఎప్పుడు వచ్చినది ?

కమ—ఎప్పుడును మీకన్నుల యెదుటనే యున్నది.

పృథ్వి—నాతో మాటలాడుచున్నదా ?

కమ—మీ రెఱుంగరా ?

పృథ్వీ—ఎట్లు ?

కమ—ఎల్లప్పుడును మీహృదయమున నెలకొనియుండుటచే మీమాటలు సంయుక్తమాటలే కావా ?

పృథ్వీ—అట్లయిన నామెరూపరేఖా విలాసంబుల నపహరించియున్న నీవామె వగుదువా ?

కమ—మీ రిట్లు తలంచుచుంటిరా !

పృథ్వీ—అవును.

కమ—అట్లైన నీవిచారి మెందులకు? రాజశేఖరుండు పురాణపురుషునివలె నన్నుం బరిగ్రహింపుండు !

పృథ్వీ—నీ వాజగన్మోహనాకారముం దాల్చి యనుగ్రహింపుము.

కమ—అది యెట్లు?

పృథ్వీ—నీ వాసంయుక్తం జూడలేదా?

కమ—చూడ కేమి ?

పృథ్వీ—(అంజలిపట్టి)

సీ. ఇంతి ! నీకయి తపి౯ యించినన న్మోనితాప
మారఁగ మేలు౯ చూపకున్న
కలికి ! నీకయి మీఁదు౯ గట్టినహస్తంబు
ఫలియింప వచ్చి చే౯ పట్టకున్న
లేమ ! నీకయి మఱి౯ లించినచిత్తంబు
నొగులుదీర్పఁగదయ౯ నెఱపకున్న
కాంత ! నీకయి నిఱు౯ కడఁ గన్నచూపులు
కూడిమాడఁగఁ బ్రేమఁ౯ జూడకున్న
నెట్లు జీవింపఁగలవాఁడ౯ నింకమీఁద
నన్ను బ్రతికింపఁ దలఁచితే౯ నన్నుమిన్న !

ఇపుడె యొకసారి నీరూప మెతనియందు
కానుపింపఁగఁ జేసి నన్ గరుణనింపు.

దేవశర్మ వచ్చునందాఁక జీవింపఁజాలను. కమలాకరా! నీ వా సంయుక్తా రూపముం దాల్చి నావిచారము కొంత యుపశమింపఁజేసి యనుగ్రహింపవా?

కమ—మహారాజా! ఇది యెట్లు?

పృథ్వి—నీ వెఱుఁగవా?

కమ—వేషము మార్చినంతనే నేను సంయుక్త నెట్లగుదును?

పృథ్వి—కాకున్నను, నేనట్లు భావించుకొని యూఱడిల్లెదను.

కమ—అట్లైన నన్నె సంయుక్తగా భావించుకొనర్దాదా?

పృథ్వి—కమలాకరా! ఊరక నన్నేల యాయాసపెట్టెదవు? నీమిత్రుని కోరికందీర్చి రక్షింపుము!

కమ—సంయుక్తయుండినఁగదా మీసంతాపము శాంతించుట!

పృథ్వి—సంయుక్త లేనే లేదా! హా! (అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

కమ—అయ్యో! ఇప్పు డేమిచేయుటకును నాకుఁ దోఁచకున్నది. గురువర్యులు వచ్చువఱకును నే నాకమలాకరుఁడనే యని చెప్పుచు నా నిజస్వరూపముంజూపి యీయన కొక్కింతయూఱటఁ గలిగించెదను. ఇంతలో నాయదృష్టమున నుపాధ్యాయులు రాకుందురా? (అని నిష్క్రమించి స్త్రీరూపముతో వచ్చి రాజును వీపుపై తట్టి కొంచె మెడముగా నిలిచియుండును.)

పృథ్వి—హా! సంయుక్తా! (అని లేచి సంయుక్తంజూచి, ఆనందముతో) ప్రాణేశ్వరీ! (అని కౌఁగిలించుకొనఁ బోవును.)

సంయు—ఆఁ! మహారాజా! ఆగు మాగుము! నేను కమలాకరుఁడనుగదా?

పృథ్వి—ప్రేయసి! వెన్నెల మోసముచేయఁ జూచెదవు? నా యందు నిన్నుఁ జూడలేదా? ఏల మఱుఁగు పెట్టెదవు? ఇన్నివిధములుగ బాధింపఁబడుచున్న నన్నుఁ జూచుచుండియును నీకు జాలి కలుగకపోయెనా?

సంయు—(తనలో) అబ్బా! ఎంతని బొంకుదును? గురుపత్నియానతిచే నెంతకాఠిన్యమును వహింపవలసివచ్చినది! (ప్రకాశముగా) రాజా! నన్ను సంయుక్తారూపముం బొలుపు మఱచితివిగదా!

పృథ్వి—ప్రాణేశ్వరీ! ఇంకను మాయలు చేయుచున్నావా! (అని చేయిపట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సంయు—(వడఁకుతో) నాథా! ఏమనుటకును నాకు నోరాడకున్నది.

పృథ్వి—హా! నేనెంతకాలమునకు ధన్యుఁడనైతిని!

మ. గొన బాచందనచారుచర్చ లనిలాంకకుసుమంబులకు నిల్చునే
వనజాతాయతనేత్రి! నీదయ నసంకస్పర్శంబుల్ కాంచి చూ
చినచోఁ? జక్కెరతోడ నయ్యమృతముక్కి సేవింపఁగా నేటికిన్?
నను నాథా! యని పిల్చు నీపలుకు వికచ్చంగ జాలదే? ప్రేయసీ!

(అని కౌఁగిలించుకొనఁబోవుచున్నాఁడు.)

సంయు—(చేయి వదలించుకొని యొకప్రక్కకొలఁగి తల వంచుకొని నిలువఁబడును.)

పృథ్వి—ప్రేయసీ! ఇంకను దయరాదా?

సీ. మలయవాయువులపోకలకును వెన్నెల కాంకలకుఁ
జిక్కి సొక్కక నిలుగుటయును
శుకపికంబులపల్కులకు దప్పకునిముల్కులకు
నుక్కడక్కి నలంగుటయును
సకియరో! నినుగాంచు వేడుకనిమోహ మెంచిపోముటకుఁ
జొప్పుదప్పిక డాగుటయును

సెకయూరుపులఁ బుచ్చు ♦ టకు దినంబులు పొచ్చుటకు
సోలి వ్రాలిమ ♦ డంగుటయును
ప్రాణనాయిక! నీకన్ను ♦ లారఁ గాంచు
చున్నాడినను జాగిగలుగక ♦ యుసురుపెనయ్యె!
జలజలోచన! నీగుండె ♦ తలఁచి చూడఁ
బ్రస్తరమొ! లోహమో! వజ్ర ♦ పంజరంబొ!

(అని గడ్డము పట్టుకొని బ్రతిమాలుచున్నాఁడు)

సంయు—(ముఖము మఱలించుకొని) ఆర్యా! ఇంచుక తాళుము.

పృథ్వి—ప్రాణేశ్వరీ! ఎట్లు తాళఁగలను?

చ. నినుఁ గమలాకరుం డనుచు ♦ నేఁ గనుచుం దినముల్ యుగంబులట్లనిశముఁ బుచ్చుచుంటి నక ♦ టా! మును; పిప్పుడు నిన్ను నిన్నుఁగా
గనుఁగొనఁగా నిమేషము లె ♦ కల్పములై చనకుండె; నెట్లుగా
మనఁగలవాఁడనో తెలుపు ♦ మా! నినుఁ గౌఁగిటఁ జేర్పకుండినన్?

సంయు—(తనలో) అక్కటా! నేనెంత పాపాత్మురాలను! మనోహరు నికన్నుఁగప్పి యెంతమోసముచేయుచున్నాను! నాయస్వాతంత్ర్య నేమని నిందించుకొందును! దయాళుండగు గురుండు నాహృదయంబెఱింగియు జాగుచేయుచున్నాఁడు. ఇప్పు డేమి చేయుదును? (అని తల వంచికొనుచున్నది.)

పృథ్వి—(సమీపించి యంజలిపట్టి)

సీ. కొమ్మ! నీముద్దుప ♦ ల్కు వెలార్పకుండిన
వడి నించువిల్లెత్తి ♦ వంచకుండ
చెలి! నీకటాక్షంబు ♦ వెలిఁజిమ్మకుండిన
నెలఁదేటినారి మో ♦ యింపకుండ
వెలఁది! నీచిఱునవ్వు ♦ వెలయింపకుండినఁ
గుసుమశరమ్ములఁ ♦ గ్రుమ్మకుండ

తన్వి! నీయథ రామ్య కెత మొసంగకుండినఁ
జిగురాకు బాఁకునఁ జిమ్మకుండ
నుపవనంబును, విరహియు నొక్కచోట
దొరకియుండఁగఁ గనుఁగట్టి దోసకారి
పర్ణకుఁడు నిర్దయుం డయి తగులుఁ గాని
యొకనిముసమైన మది నోర్చి యుండఁగలఁడె?

(అని కౌఁగిలించుకొనఁబోవుచున్నాఁడు.)

సంయు—(భయముతో) ఆర్యా! సాహసము తగదు. గురుసన్నిధి—

పృథ్వీ—(అర్ధోక్తియందే)

క. తరుణీమణిరో! మనగురు
వురఁ గూర్చి యనుగ్రహింపఁ బుష్పశరుం డే
గురుఁడై యుండఁగ నెవ్వరి
కొఱకు నిరీక్షించుచుంటి గోలతనమునన్?

(అని పాణిగ్రహణముం జేయుచున్నాఁడు.)

దేవ—(ప్రవేశించి) అయంముహూర్తస్సుముహూర్తోస్తు.

(ఇరువురును విశ్లేషితు లగుచున్నారు.)

దేవ—మీ రింతవఱకు ధైర్యమువహించి యున్నందుల కానందమైనది. నేనును సమయమునకే వచ్చితిని. (ఇరువురును నమస్కరించుచున్నారు.)

దేవ—యువయోర్దంపత్యో రన్యోన్యానురాగో వర్ధతాం. అనంతర కళ్యాణకృత్యంబుల నిర్వర్తింతమురండు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయరంగము :—సభాభవనము.

[పృథ్వీరాజును మంత్రియును బ్రవేశించుచున్నారు.]

పృథ్వీ—మంత్రిసత్తమా! మనసమరసింహునికడనుండి వర్తమానము లేమయిన వచ్చినవా?

మంత్రి—నిన్నను, ఈదినమునను ఏమియును రాలేదు. మొన్నటిదిన మున థానేశ్వరముకడనున్న నారాయణగంగయొద్ద ఘోరీ బలముతోఁ బిరితివియని తీరంబున మన మీవారుబలంబు లెదు ర్కొనెననిమాత్రము తెలిసినది.

పృథ్వీ—సమరసింహునకు సహాయముగ మనయిక్కడిసైన్యము నంప వలసియుండునేమో?

మంత్రి—అవసరమేని పంపెద నని యీవఱకే వర్తమాన మంపితిని. ఎట్టిప్రత్యుత్తరమును వచ్చియుండలేదు. దీనినిబట్టి చూడఁగ మనకు దిగ్విజయము కలిగిన దనియే తోఁచుచున్నది.

ప్రతీహారి—(ప్రవేశించి) సార్వభౌమా! రణరంగమునుండి ప్రచండుఁ డువచ్చి యేలికదర్శనార్థమై ద్వారముకడ వేచియున్నాఁడు.

పృథ్వీ—శీఘ్రముగా నితని తీసికొని రమ్ము.

ప్రతీహారి నిష్క్రమించి ప్రచండునితో మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ప్రచం—జయము! జయము! సార్వభౌమా!

పృథ్వీ—సమరవార్తలేమి?

ప్రచం—మహామ్మదుఘోరీకిని మనకును జరుగుచున్న స్థానేశ్వరయుద్ధ ంబున దేవర జయము గాంచితిరి.

పృథ్వీ—(సంతోషముతో) సమరసింహుఁడు మాకు తోడైయుండ జయముల కేమికొదువ? మహాబుద్ధిశాలి మహమ్మదుఘోరీ పూర్ణ ముగా నోడింపఁబడెనా?

ప్రచం—సంపూర్ణముగా నోడింపఁబడియెను. మనసైన్యములోఁ
రాదిన యోధులెవరికిని కాలిలో ముల్లైనఁ గుచ్చుకొనలేదు.
సార్వభౌమా! మహారాష్ట్ర, గుజరాత్ మొదలగు ప్రదేశము
లలో ననేకపర్యాయములు జరిగిన రణములం జూచితిని గాని
యిట్టి ఘోరసంగర మెన్నఁడును జూచియుండలేదు. మున్ను
కలంజర మహారాణాతోఁ గావించినయుద్ధమే యుద్ధము. మిగుల్చిన
నీయుద్ధమే యుద్ధము.

పృథ్వీ—(హర్షముతో) ఏమి యంత ఘోరమైనదా?

ప్రచం—బహుఘోరమును, భయంకరమునుగా సమరమొనర్చిరి వారి
శక్తిసామర్థ్యములు నాయుపరియుఁ గాంచనై యున్నది.

పృథ్వీ—అట్లయిన నాసంగరోదంతము సవిస్తరముగ విశద
పఁజేయుము.

ప్రచం—దేవా! యవధారు. మహమ్మదీయులు సైన్యము మొదలగునది
దేవర కన్యాకుబ్జమున కేగిన యనంతరము సైన్యసహితముగ
నట కేగుచుండ మహాబుద్దీన్ మహమ్మదుఘోరీ స్థానేశ్వరమున
విడిసియున్నాఁడనియుఁ జుట్టుపక్కల పట్టణంబులఁ గొల్లఁ
గొట్టుచున్నాఁడనియుఁ దెలిసి యతివేగంబున నామార్గము
పట్టి నడచితిమి.

పృథ్వీ—ఆ రాక్షసులవలనఁ బ్రజల కనేకబాధలు సంఘటిల్లి
నోపు.

ప్రచం—ఆర్యావర్తమున నెప్పుడును బ్రజ లిట్టిబాధల నొందియుండరు
మహమ్మదుఘోరీకూడ నిట్టి ఘోరకృత్యములు గావించి
యుండఁడని జను లనుకొనుచుండిరి. స్థానేశ్వరమునకుఁ జుట్టు
యోజనద్వయమధ్యస్థిత పట్టణంబు లెల్ల నిర్మనుష్యంబులుగాఁ
జేయఁబడియె. ఎచటఁ జూచినను మృతకళేబరంబులు కుప్పతిప్ప

లుగాఁ గానఁబడు చుండెను. దిసలన్నియు రుధిరమయంబులై భయంకరముగా నుండెను.

పృథ్వీ—పాప మాపుత్రిజ లెంతిదుఃఖించియుందురో ? తరువాత ?

పురిచం—తరువాత నోదేవా ! మ్లేచ్ఛభటసంగోహదావానలోధనీకృత తత్తన్నగరవీథీసంజనిత క్రోధాతిరేకంబున మహాసైన్యా లెవ్వఁడు శత్రుదర్శనం బయ్యెడునా ?, యెప్పుడా ర్యావర్తమున్మ్లేచ్ఛ మొనరింతుమా యని విజృంభించుచు నతిరయంబున నడువ సాగెను.

పృథ్వీ—తరువాత ?

పురిచం—పిమ్మట నోప్రభూ ! మధ్యేమార్గంబున భయదుఃఖితులై గహనవాసార్థమేగు జనుల కభయదానం బొసంగుచు థానేశ్వరంబరిసరంబున కేగుసరికి తత్సమీప పట్టణములయం దల్లరులం గావించు నమ్మ్లేచ్ఛముష్కరులకును మన సేన కంటఁబడియె.

పృథ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

పురిచం—తరువాత నేమి చెప్పుదును దేవా ! కనఁబడిన మహమ్మదీయ భటు లొక్కనినైన బ్రతుకుకుండఁ బట్టుకొని బంధించి క్రమంబుగ హస్తపాదనాసావశ్రవణశిరఃఖండనంబులఁ జిత్రవధం గావించుచు, బగఁదీర్చికొను చుండిరి.

మంత్రి—ఆ క్రూరాత్ములు తమ దారుణమునకు తగినఫలము వెంటనే యనుభవించిరి.

పృథ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

పురిచం—అనంతర మోమహారాజా ! ఘోరీ రణసన్నద్ధుఁడై నారాయణగంజికడ నుండె నని విని మహారాజతిత్వరితగమనంబున సైన్యంబును నడపించుకొనిపోయి శత్రుసేన కెదురుగ విడిసెను.

పృథ్వీ—మహమ్మదీయ బలమెంతయున్నది ?

ప్రచం—ఇరువది వేల తురుష్కులును [illegible] వేల [illegible] ఇరువది రెండు వేల యాఫ్ఘనులును గలరు.

పృథ్వీ—అబ్బ ! యెంతసైన్యము ! తరువాత ! తరువాత !

ప్రచం—పిమ్మట సంగరవిద్యాప్రవీణుడగు [illegible] యుభయసేనలఁ బరికించి మన సైన్యము [illegible] దీర్ఘ సేనాధిపతి [illegible] గొనెను.

పృథ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

ప్రచం—తరువాత నో దేవా ! [illegible] మహారాజపుత్రుని [illegible] మనుండును, నడిమిభాగమునను [illegible] డును, లోపలి తట్టున సమరసింహ [illegible] రక్షణంబు గావించుచుండిరి.

పృథ్వీ—తరువాత ?

ప్రచం—అనంతరమో రాజేంద్రా ! [illegible] చూచుచున్న యుభయబలంబులును [illegible] సరంబునఁ జోరగు చలపడె [illegible] హా కాహా కారాది వాద్యధ్వనులవలనను, [illegible] యోగోద్భూత ప్రతిరంగ [illegible] గర్వాలాపంబులవలనను [illegible] దిక్కులును చెవుడువడియె.

పృథ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

ప్రచం—తరువాత నో దేవా ! ఇట్లు [illegible] విధానంబున నాయంచిన రాత్రింబు [illegible] యుభయబలంబులు దాదప్పులనుండి పోరాడుచు మరునాఁడు సూర్యోదయంబగు

వఱకు కిదనక్షోణి నెక్కఁ చోఁ జేసి సమరంబు సేయఁబోడంగిరి.

పృథ్వీ—తరువాత !

ప్రచం—ఇట్లొక్కచోఁ జేరిన గజతురగపదాతి మహావాహినీపదసంఘట్టనోద్ధతపరాగంబులవలనను, నాళీకాస్త్రజనిత ధూమసముదయంబులవలనను దశదిశ లంధీభూతంబులై యుదిత దివసమయం బయ్యె, యోధవరకరాలంకృతకరవాలప్రస్ఫురితరత్ననిచయంబులు నక్కలభంగి విరాళ్లు మాడ ననూరాత్రినాఁ జూపకుండఁ దోఁచుచుండెను.

పృథ్వీ—(ఆశ్చర్యముతోఁ) తరువాత ! తరువాత !

ప్రచం—తరువాత నోస్వామీ ! గజంబులును గజంబులును, తురగంబులును తురగంబులును, కాల్బలంబును కాల్బలంబును నొక్కమ్మడి నొండొరులతోఁ దలపడి యొక్కుమ్మడి నక్క టికయ్యంబు సేయం దొడంగెను. ఇట్లతిభయంకరంబుగ సమరం బొనరించుచుండ నిమ్ము హస్తిశిరోవేష్టనంబులు చిరిగిపడెను. అయ్యెడను పగిలిన కుంభస్థలంబులును, ఖండంబులైన తుండంబులును, చీలిన కర్ణంబులును, చిదురుపలైన దంతంబులును, తెగిన వాలంబులును, తెఱ్ఱికలాంగూలంబులును, కూలినశిరంబులును, విఱుగంబడిన ఖురంబులును, చిక్కిన డొక్కలును, చెక్కఁబడిన డొక్కలును, పడిన దేహంబులు, భంగంబులైనయంగంబులునై చెడిన గజతురగసమూహంబును, తునిసిన శిరంబులును, నుగ్గైము రైన కరంబులును నొగిలిన మర్మంబులును, నొవ్వంబడిన చర్మంబులునై, చెప్పడినపదాతిజనవికాయంబును, తత్సమయసంజనితరక్తధారాప్రవాహంబులం బడి కొట్టుకొని పోవుచుండ భూతప్రేతపిశాచవిహారస్థానంబైన యాపొలికలను భయావహం బై కనుపట్టె.

పృధ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

పృచం—రాజచంద్రా! ఇంతవఱకు నన్యోన్యజయకాంక్షం ఘోరముగ నడుచుచున్న యా యుభయసేనలలో మహమ్మదీయ సాహిని యప్పుడు కొంత వెనుదీయఁజొచ్చె.

పృధ్వీ—(గర్వముతో) తరువాత ! తరువాత !

పృచం—తరువాత నో దేవా ! సమరసింహాస్య సేవి యగు సమరసింహుని తనకు వెలుపలితట్టున నున్న విక్రమసింహుని సేనలో రహస్యముగఁ గివనతో నిఁ బట్టుమట్టి పరిపంథి నాశనము సను కత్తుకు దారుణుఁడై పంపెను.

పృధ్వీ—(సంతోషముతో) తరువాత ! తరువాత !

పృచం—తరువాత నో ప్రభూ ! ఆ యుగ్రయాత్ర సమయంబున శత్రుసై న్యము సమరసింహునితోఁ బోరుచుండ విక్రమసింహుం డెనుకనుండి గవిసి యుక్కుక్కు వేగముగ నైనగరు పుసగసగ నేల వ్రాల్చుచు నిమిషమాత్రములో నయిన నేటి శత్రువ్రల పాలికలనికి బలియొసఁగ.

పృధ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

పృచం—పిమ్మట నో దేవా ! శత్రుసేనలో కలకలం బావిర్భవించి యొక్కమాటుగ నందఱు వెనుదిరుగ నప్పుడొకింత శంకాకులి తస్వాంతులై చూచుచున్న మన సైనికులతో సమరసింహ మహారాజు గంభీరస్వరంబున నిట్లనియె, "ఓహో ! ఆర్యయోధులారా ! ఈకూరరాక్షసుల ఖండించుటలో నింతయు శంకిప కుఁడు. ఈనిర్దయు లొనరించిన దారుణకృత్యముల నింతలోనే మఱపొందితిరా? గో స్త్రీ శిశువధామహాపాతకులైన వీరి నెట్లు శిక్షించినను పాపంబు లేదు. లెండు ! వైరుల ఖండఖండ

ములుగ ఖండింపుఁడు ! దేశముం గాపాడుఁడు ! ఏలిక ఋణ-
ముం దీర్పుఁడు.” అని సేనలను హెచ్చరించెను.

పృథ్వీ—తరువాత !

ప్రచం—అనంతర మోదేవా ! అట్టి మ్లేచ్ఛదారుణాక్రోశనాదోద్బోధక వాక్యంబుల శత్రువాహిని కీవలావలనున్న మనబలంబులు విని రోషపూరిత స్వాంతంబుల భీమగజంబులు శార్దూలసూనుల చిదురుపలు సేయుకైవడి నెక్కుమ్మడి శత్రుసేనల నుఱుమాడుచుండ భీతచిత్తులై చేయునది లేక యవనులు విఱిగిపాఱం జొచ్చిరి.

పృథ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

ప్రచం—పిమ్మట నోప్రభూ ! పరిపంథిచమూసాగరంబున సైనికజలం బివ్విధంబున నింకిపోవ క్రూరయోధ గ్రాహంబులబ్రతుకు బయటంబడియె.

పృథ్వీ—తరువాత !

ప్రచం—తరువాత నోమహారాజా ! చెదరిపోయిన సైన్యములం బురికొల్పుచుఁ, గుతుబుద్దీనును, గోరీయును ముందు మిగిలి రణము సేయఁగడంగ, నాఁకలిగొన్న సింగంపుకొదమలు మత్తమాతంగ దర్శనంబున హుంకరించి గర్జించుచుఁ బైఁబడు పోలిక, కర్ణుండు కుతుబుద్దీనుని, సమరసింహుండు తురుష్కప్రభుని డీకొనిరి.

పృథ్వీ—తరువాత ! తరువాత !

ప్రచం—తరువాత నోప్రభూ ! అటుల డీకొనినయోధు లిరువురు నన్యోన్య క్రోధాతిరేకంబున మిన్నుమన్ను లరయక వైరివధత్వరాయమాణమానసులై భీభత్సంబగు రణంబు సేయుచుండ, సమరసింహుండు గసిమసంగి మనబలంబుల నోసరించుకొని

ముందునకు నడచి యీతురుష్కాధము నిప్పుడ మట్టుపెట్టెదం
గాక యని శత్రుసేనారణ్యంబు దహియింపం దొడంగెను.

పృథ్వీ—తరువాత !

ప్రచం—తరువాత నో దేవా! సమరసింహుం డట్లెదుట నున్న సేనసం
తను గడతేర్చి శత్రుప్రతిఘాజనితక్రోధావేశంబున నయనంబు
లరుణకాంతి వహింప, భ్రూలతలు ముడివడ, నోడు గఱచుచు,
"ఓరీ! నరాధమా! కవాటవిహీనగృహాంగణంబుల జొరంబడు
శ్వానంబుచాడ్పున యోధువరు లెవ్వరును లేనితఱి, నిరపరాధ
ప్రజానిరోధం బొనరించిన మహాపాతకంబునకుం దగినఫలం
బిప్పుడ యనుభవించెదు గాక! దేశద్రోహియగు జయచంద్రు
నితోం జేరి నిక్షేపం బపహరింపం దలంచినపుడును లాహోరు
నార్యనశముచేసి ఘోరునకు పాఱిపోయినపుడును, నీయార్యా
వర్త రాజపుత్రుల బలపౌరుషంబులు చవిచూచియు సిగ్గులేక
మరల మాక్రోధాగ్నికి శలభంబుపోలిక నేల యరుదెంచితివి?
నేటితో నార్యావర్తమును, ఘోరును, నిర్మహమ్మదీయ
మగునుగాక!" అని కఠోరముగా వాకుచ్చెను.

పృథ్వీ—(సంతోషముతో) సెబాస్. బాగుగ వాకుచ్చినాఁడు. తరు
వాత తరువాత !

ప్రచం—తరువాత నో నృపాలచంద్రా! ఆమాటలకుం గినిసి ఘోరీ,
"యోరీ! వృథావాగ్డంబరా! అసంబద్ధప్రలాపా! మహ
మ్మదీయ వంశోత్పన్నుం డరివిదళనకార్యంబు, ఆయుధంబుచేం
గాని వాతజాతాంబుదకణంబుచే నెప్పుడు నొనర్పఁడు." అని
పలికి తనసైన్యమును బురికొల్పుచు ముందునకు వచ్చెను.

పృథ్వీ—తరువాత! తరువాత!

ప్రచం—తరువాత నో దేవా! పట్టరానిక్రోధంబున సమరసింహమహా

రాజు "ఓరీ! క్రూరచండాలా! అరివిదళనం బొనరించునది యాయుధమో, అంబుజకణమో యిదిగో యిప్పుడే చూతువు గాని" యని పలుకుచు తనకడనున్న నాళీకాస్త్రం బాతనిపై వేసెను.

పృథ్వీ—తరువాత! తరువాత!

ప్రచం—అనంతర మో రాజచంద్రా! తదస్త్రంబు శిరంబున గాఢంబుగ నాట గీపెట్టుచున్న గజంబుతోఁగూడ నాతండట్టె నేలం గూలెను. పరిపంథిబలంబుల "చచ్చె, చచ్చె" నను హాహాకారంబులును, మనబలంబుల "జయము జయ" మను నట్టహాసంబులును నొక్కుమ్మడి వెడలె. కర్ణునితో రణమొనరించు కుతుకంబుడ్డీరుచు మిగిలిన భటులను ప్రభుఁడగుణాయుత్త చిత్తంబులై నావంకకుం బోయిరి.

పృథ్వీ—తరువాత! తరువాత!

ప్రచం—పిమ్మట నో మహాప్రభూ! ఒకింతసేపున కటుచుట్టువాఱిన బలంబుల మఱల నెదుర్కొన నేగి, యయ్యస్త్రం బరివిజయ సాధకంబుగామి యెఱింగి సమరసింహమహారాజు వెండియు రణంబునకై మనసేనలం బురికొల్పెను.

పృథ్వీ—తరువాత! తరువాత!

ప్రచం—అట్లత్యుత్సాహంబుతో మహమ్మదీయ సైన్యంబును నిరవశేషంబు గావించి చూచునప్పటికి "తదధీశు లెచ్చటను గానఁబడరైరి. తత్సమీపవిపినంబులు శోధింప వారు కనఁబడలేదు గాని దేవా! మఱియొక విశేష మెఱుఁగఁబడియె.

పృథ్వీ—(ఆత్రముతో) అదియేమి?

ప్రచం—మహాప్రభూ! దేవరకు గర్భశత్రువగు జయచంద్రుఁడు ఘోరీసహాయముఁ గోరి వ్రాసినయుత్తర మొకటి దొరకినది.

తృతీయాంకము.

దానిం దమ కన్నౌజ మహామహారాజు నాచే నిచ్చి పంపి వారు ససైన్యులై జయభేరీత్రోవం జిత్తూరునకు ప్రయాణమై యేగిరి (అని జాబు నిచ్చుచున్నాడు.)

పృథ్వీ—మంత్రివరా! దాని నందుకొని చదువుము.

మంత్రి—(పుచ్చుకొని చదువుచున్నాడు.)

“ హజరత్ షహాబుద్దీన్ మహమ్మద్ ఘోరీగారికి—

అయ్యా!

ఆర్యావర్తనము మేళీకరించవలెనని గర్వాంధుండై సంచరించుచున్న పృథ్వీరాజు నణంచవలె ననెడియుద్దేశముతోం గొంతసైన్యమునిటం జేర్చి యందున కనువగుయత్నము లొనర్చుచున్నా రని వినుటచేతయు సంతసించితిని. చిత్తూరుప్రభువగు సమరసింహుని సాహాయ్యమున్నంతవఱకు సామాన్యులకాతండు జయింపబడుట యెల్లరకును దెలిసినదియే. పృథ్వీరాజు నాకు బలవద్వైరి యని మీ కీవఱకే తెలిసియుండును. నాగారాజుపుట్టిని హరియించుట కొనుగా నాకతం డెన్నియో నిగ్రహ మొనర్చుటవలనం దొంటికంటె సైరింపరానివాఁడయ్యె. మన కిద్దఱకును బ్రయత్నము లొక్కటియె గాన నుభయులమును జేరి నా కార్య మతిసులభముగ నగు నని నాకుం దోంచెడిని. సమరసింహుడు పృథ్వీరాజునకు సహాయము రాకుండునట్లై జెక్కించుకొని తట్టునం గాంకొని యుండవలయును. నా సైన్యము కలిసికొనినను మనయిరువురసేనలం నోంపజాల రని నానమ్మకము. మీ తలంపును బ్రత్యుత్తరమూలమున వ్యక్తీకరింపం గోరెద. సమక్షమునం దక్కినవిషయములు మాట్లాడుకొనవచ్చును. మీయభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకించువాఁడను గాను.

ఇట్లు
జయచంద్రమహారాజు.

పృథ్వీ—ఏమీ! ఈజయచంద్రుని దౌష్ట్యము! ఈతని నేమిచేసినఁ బాప మున్నది? ఔరా! దేశద్రోహీ! యెంతపని తలపెట్టితివిరా? సంయుక్త నెంచి ప్రాణములతో మన నిచ్చినాదుల కీయాద్రోహచింత? కానిమ్ము. మంత్రి! మనమిప్పుడేమి చేయవలసియుండును?

మంత్రి—ఏమి చేయుట కేమున్నది? ఆత డిప్పు డేమి చేయఁగలఁడు?

పృథ్వీ—ఆర్యావర్తమున నిలువ నీడలేక పాఱిపోవుచున్న ఘోరీ యితని కేమిసహాయ మొనరింపగలఁడు? అయినను నితనిఁగూర్చి యుపేక్షింపరాదు. ఈవిషయమాలోచించుటకు మాసమరసింహు నొకసారి యిటకు రమ్మని వార్త నంపుము.

మంత్రి—చిత్తము. జయచంద్రునికడకుఁగూడ నొకదూత నంపుట యుచిత మని నాయభిప్రాయము. ఏమి సెలవు?

పృథ్వీ—ఎందులకు?

మంత్రి—మిత్రభావము వహింపు మని బోధించుటకు.

పృథ్వీ—మంత్రివరా! యెంతవెఱ్ఱివాఁడవు? అతం డంతసద్బుద్ధి గలవాఁడైన నిట్టియుపద్రవము లేల సంభవించును?

మంత్రి—అతఁడు వినకున్న పోనిండు. మనపై నేర ముండదు.

పృథ్వీ—అట్లే చేయుదము. ఈపత్రికాహునకుఁదగినబహుమాన మొసఁగి పంపుఁడు. మనవిజయవార్తఁ బ్రకటింపుఁడు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థరంగము—స్థానేశ్వరపరిసరారణ్యము.

[మహాబుద్ధీ మహమ్మదుఘోరియును, కుతుబుద్దీనుఁడును పరివేష్టించుచున్నారు.]

మహా—ఆహా! మన కిప్పు డెంతటియవస్థ పట్టినది! ఇఁక మనకు ఆఫ్గనిస్థానమునకుఁ బోవుటయేనా గతి? ఎప్పుడో ఘజనీ సంపాదించిన లాహోరునుగూడఁ బోగొట్టుకొంటిమి.

కుతు—ఇంతవఱకు మన మార్యావర్తమున నిలువఁగలమను నాసకనంబంధము లేదు. ఆయిన నింతటితో మన మధైర్య మొందఁ బని లేదు.

మహా—ఆర్యావర్తమున మహమ్మదీయపాలనము స్థిరపఱుపవలె నను మనమనోరథము లన్నియు నిష్ఫలము లైపోయెనా? పాపము! నిష్కారణము ఖుస్రుమల్లికును వధించి లాహోరును లాగికొని తుద కది తుచ్ఛులగు నీయార్యుల చేతఁ బెట్టవలసి వచ్చినది.

కుతు—ఔను. అఫగనిస్థానమున వలికపూర్వులగు అల్లాయుద్దీను వారిచేఁ దఱుమఁబడి యిటుఁ జేరి కాలము గడపుచు ఘజనీకీర్తిని నిలువఁబెట్టినవానిం జంపి తుద కాఫగనిస్థానమున కంతకును నపకీర్తిఁ దెచ్చినవార మైనారము.

మహా—ఆరాజపుత్రుఁడు పలికినవీరవాక్యములఁ దలంచుకొనిన నాహృదయము దహించుకొని పోవుచున్నది. ఎన్నిపాట్లు పడినను నాతనిఁ గడతేర్చి పగ తీర్చుకొందునుగాక.

కుతు—మన మిప్పుడు ఘోరునకుఁ బోయి తగినయత్నములతో నింకొకసారి వత్తము.

మహా—వచ్చుటయే కాదు. ఎదుర నిలిచె నేని క్షత్రియుఁ డన్నవాని నెల్ల రూపుమాపవలయును. ఆర్యావర్తమునఁ బౌరుః

మన్న శబ్దమును నాశనము చేయవలయును. చరిత్రకారులు, షహబుద్దీన్ మహమ్మద్ ఘోరీ ఆర్యావర్తము నాక్రమించి ఢిల్లీసింహాసన మధిరోహించె నని చరిత్రలలో లిఖింపవలయును. అట్లుగాకున్న ససైన్యముగా రణరంగమున వీరమరణంబు నైనం బొందవలయును. ఇక మనకిదియే కర్తవ్యము.

కుతు—ఏలిక దలంచుకొనిన నీపని యెంత ?

షహ—(క్రోధముతో) ఔరా! రాజపుత్రుల బలపౌరుషములంట! శౌర్యాగ్ని యంట! ఆడంబరప్రలాపులివి నాలుకఖండఖండములుగం జేయువఱకు నాక్రోధమునకు శాంతి యెక్కడ ? కానిమ్ము. ఇప్పు డెందులకు. సేనానీ! ఈదేశమున రాజులయంతఃకలహము లెట్లున్నవి ?

కుతు—అవియును నంతకంత కభివృద్ధి నొందుచున్నవి. కన్యాకుబ్జనగరాధీశ్వరుండగు జయచంద్రునకును పృథ్వీరాజునకును గల వైర మంతకంతకు హెచ్చుచున్నదని తెలియుచున్నది.

[ఒకపురుషుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

పురు—(తనలో) సేనకుం డేలికఋణమును దీర్చుటకు సమయ మిది యేగదా! (ముందుచూచి) ఇదిగో! వీ రెవ్వరో మహమ్మదీయులవలెం గన్పట్టుచున్నారు. సుల్తానిక్కడ నుండనోపు. అక్కడి కేగెదనుగాక. (నడచుచు పరీక్షించిచూచి) ఈతని లక్షణములను జూడ సుల్తానువలెనే కన్పట్టుచున్నాడు. (ప్రక్కకుచూచి) ఇదిగో! ఆతని సేనాని కుతుబుద్దీనుండు సందేహము లేదు. సమీపించెదను. (సమీపించి) సలామ్ దేశ్ మహారాజ్.

షహ—నీ వెవ్వడవు ?

పురు—అయ్యా! నేను కన్యాకుబ్జనగరనివాసుండను. ఆమహారాజు మీకిమ్మని నాచే నొకయుత్తర మంపినాడు.

సహ—(సంభ్రమముతో) ఏదీ యుత్తరము?

పుర—అదియే నేను మా [illegible]

ఆయుత్తరము వైరుల [illegible] [illegible]

సహ—ఏశత్రువుల చేత?

పుర—మీవారుప్రభు [illegible]

సహ—నీ వెటుల వచ్చితివి?

పుర—నన్ను వధింపవలెనని [illegible]

పోయి యడవులం [illegible]

జేరగంటిని. లేకున్న [illegible]

దర్శించియుండను. ప్రభు [illegible]

యుండును.

సహ—ఔరా! దురాత్ము [illegible]

వ్రాసెనోగదా! [illegible]

పుర—అందలివిషయము [illegible]

ములనుమాత్రియు [illegible].

సహ—ఏమని?

పుర—పృథ్వీరాజును జయింప [illegible]

ప్రచండవాహిని [illegible]

సింహుని [illegible]

కును బృథ్వీరాజు [illegible]

నిప్పట్టున దేవర [illegible]

వచ్చెదనని యు, ఉభయు [illegible]

వేళ యొక్కసారి ముట్టడించిన [illegible]

జయింపవచ్చు ననియు, [illegible]

సహ—అరరే! యింతాల్క [illegible]

క్కడనే మట్టుపెట్టి యుందుముగదా! (సేనానివంకఁ దిరిగి) మన మిప్పు డేమిచేయుదము ?

కుతు — కర్తవ్య మొకజాబుమూలమున తెలియఁజేయుదము. శీఘ్రముగ మనదేశమునుండి యిప్పుడే మనసేనల నెల్ల రప్పింప వలయును. ఇంతకంటె మనకు సమయము చాలకదు.

మహా — మంచిది. అట్లే చేయుదము. ఆలోచించి తగినయుత్తరము వ్రాసి యాతనిచే నంపుదము.

కుతు — మనము మన సేనయున్న ప్రదేశమునకుఁ బోవుదము. అక్కడనే తక్కినయోధులతో యోచింతము.

మహా — సరియె. పురుషవర్యా! నీవును మాతోరమ్ము. ప్రత్యుత్తరంబును వ్రాయించి యిచ్చెదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీరామచంద్ర.

సతీసంయుక్త.

చతుర్థాంకము.

ప్రథమరంగము — జయచంద్రునిసభాభవనము.

[జయచంద్రుఁడు, అనలవరుఁడు, పురహితుఁడు, మంత్రి ప్రవేశము.]

జయ — మంత్రీ! మనవార్తాహారి యింకను రాలేదేమి?

మంత్రి — ఎందుచేతనో యింకను రాలేదు. మ్లేచ్ఛులకును, సమరసింహునకును, రణము జరుగుచుండెనని యొకవార్త విన వచ్చినది. అందుమూలమున సమయము కొఱకు వేచియుండును. వాని కాలస్యమయ్యెనేమో?

[ప్రతీహారి ప్రవేశించి]

మహాప్రభూ! సుల్తానుకడ కేఁగినభటుఁడు వచ్చి ద్వారముకడ వేచి యున్నాఁడు.

జయ — శీఘ్రముగఁ గొనిరమ్ము.

ప్రతీ — చిత్తము. (అని నిష్క్రమించి భటునితోఁ బ్రవేశించును.)

భటు — మహారాజా వందనము. (ఉత్తరము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

జయ — ఆలస్యమయ్యెనేమి? మంత్రీ! చదువుము.

మంత్రి — (ఉత్తరము విప్పి చదువుట నభినయించి) "జయచంద్రమహారాజుగారికి — షహాబుద్దీను మహమ్మదుఘోరీ వ్రాయువిన్నపము. అయ్యా! తాము శత్రుజయోపాయములం దెల్పుచు నా కొకయుత్తరము వ్రాసితి రనియు, నది మార్గమధ్యమున

సమరసింహునిచేఁ బడెననియు, వారిం దప్పించుకొని వచ్చితి ననియు నెఱింగించుచు నీభటుం డందలివిషయములను క్లుప్తముగ . . కడం దెలిపినాఁడు. ఈభటుఁడు వచ్చువఱకే మాకిట ఘోరరణము జరిగి యుండె తుదకు మా కొంకించుక పరాజయము సంఘటిల్లినది. అయినను, ఇంతటితో మే మధైర్యమును జెందలేదు. తిరుగ నాఫ్ఘనిస్థానము నుండి యపరిమితసైన్యముతో నెత్తి రాఁదలంచితిమి. మఱల భీషణయుద్ధ మెచ్చట నెప్పుడుజరుగునో మొదలయినవిషయములు మీకెఱింగించెదను. తాముగూడ నప్పటికి ససైన్యముగా విచ్చేసితిరేని మనము శత్రువుల మట్టుపెట్టఁగలము. మన మిరువురమును గలసితిమేని మనల జయించువీరుఁడుండఁడు. ఇవే అనేకసలాములు.

ఇట్లు ఘోరీ.

జయ—(కోపముతో) చూచితిరా! శత్రువులసామర్థ్యము! నాయుత్తరము నపహరించిరఁట! ఎంతఘోరము! మంత్రీ! ఇఁక నేఁడియో వారితో మైత్రిఁ దలపెట్టుచుంటిరి.

అనల—ఆర్యావర్తమున కెల్ల మేటిపేరుఁగను తానే యని గర్వాంధుఁడయి మిన్ను మన్నుఁ గానక సంచరించు సమరసింహుఁ డేమి చేయ సాహసించును?

పుర—ఈసారి యన్నియు నణఁకును గదా!

జయ—(సామంతులవంకఁ దిరిగి) మనకు మహాబుద్ధిశాలి మహమ్మదు ఘోరీ సహాయము లవడినది.

గీ. మీర లిప్పుడు పూన్కితోఁ మెలఁగవలయు
సమయ మెడలిన శత్రువు సాధ్యుఁ డగునె?
పగర సాధింపఁ దగిన యుపాయ మిపుడు
మనకు లభియించె రాజకుమారులారా!

అనల—రాజచంద్రా ! తా మీవిషయమున మఱల నేలుగ నాడున నక్కఱలేదు.

ఉ. ఎప్పుడు వేళ యానురణ [illegible] నచ్చును పృథ్వీరా[illegible]
మెప్పు డడంతు మాచును ని [illegible] గయునప్పుగ [illegible]
కిప్పటికిన్ లభించె విదు [illegible] పాణముల [illegible] ? [illegible]
క పృథ్వీసుడన్ ! నుసంగి [illegible] [illegible]

మంత్రి—దేవా ! ఈవిషయమున [illegible]
ప్రసంగించి దేవరకు వినుపు [illegible] యున్నాను. [illegible]
న [illegible] నాపార్థన [illegible]

జయ—శత్రుపక్షముగ [illegible] వాక్య[illegible] వచ్చినను
విని యొదను. వా[illegible] యున [illegible] చెప్ప [illegible]
నాకు పినబడెను.

మంత్రి—రాజచంద్రా ! పుట్టినప్పటినుండియు, నీయన్నముతినుచు నీకై ప్రాణములైన నర్పింపసిద్ధముగానున్న నేను మీకెకు హితము చెప్పుచుంటినిగాని వేఱుకాను.

ఉ. మానవనాథ ! నాహితపు [illegible] మాటలు నీకు విషంబులయ్యెంగా
లానుసరంబుగాం దెలియు [illegible] నాము[illegible]కాని విరోధపతి మే
మూనివచింపలేదు భవ [illegible] దోదనముం దినుచుంట నింతగా
బూనివచింపంగా వలసెం [illegible] బోలను మ్లేచ్ఛులపొం దొకప్పుడున్,

[ప్రతీహారి ప్రవేశించి]

మహాప్రభూ ! ఢిల్లీ నగరాధీశుండగు పృథ్వీరాజుకడనుండి ప్రసన్న చంద్రుండువచ్చి ద్వారముకడ వేచియున్నాడు.

జయ—పృథ్వీరాజుదగ్గరనుండియా ? ఏమివింత ! త్వరితముగాం గొని రమ్ము !

ప్రతీ—(నిష్క్రమించి ప్రసన్నచంద్రునితో మఱల ప్రవేశము.)

జయ——ప్రసన్నచంద్రా! కూర్చుండుము. చక్రవర్తిగారిని విడిచి యేమి యిటుల దయచేసితివి ?

ప్రస——ఆయనయానతిచే దేవరకడకు వచ్చితిని.

జయ——ఆయన మాకడకంపెనా ? మాకడకు ?

ప్రస——చిత్తము. తమకడకేపంపెను.

జయ——ఏమి యింత ! ఎందులకు ?

ప్రస——తమతోఁ గొన్ని విషయముల ముచ్చటింపఁగోరి——

జయ——ఏమివిషయములు ?

ప్రస——రాజకార్యవిషయములు.

జయ——ఓహో ! రాయభారముం గొనివచ్చితివా ?

ప్రస——ఔను. అందుకొఱకే వచ్చితిని.

జయ——రాయభారమేమని ? కన్యాకుబ్జమునువిడిచి యడవుల వెంట నేఁగుమనియా ?

ప్రస——రాజచంద్రా ! అట్టి యమంగళకథనావాక్యము లేల వాక్రుచ్చెదవు. మా మహారాజు మీతో మైత్రియొనరింపఁగోరి నన్నుమీయొద్ద కనిపినాఁడు.

జయ——ఏమి? మీసార్వభౌమునికి మాపై నింతయనుగ్రహముపుట్టినది.

ప్రస——అగ్రహానుగ్రహముల కేమిగాని రాజేంద్రా ! అంబోతులు డీకొన లేఁగలపాదములు విఱిగినట్లు మహారాజులు మీరిరువురుం బోరాడుచుండఁ బ్రజలిప్పు డెన్నఁడెఱుంగని యిడుమలంబడుచున్నారు.

అనల——ఈసంగతి మీరాజున కెఱింగింప లేకపోయితివా ?

ప్రస——ఆయుద్దేశ ముభయులకునుండవలెనుగాని, యొక్కరికున్న నేమి కొనసాగును.

జయ—మీఁదుమిక్కిలి కయ్యమునకుఁ గాలుద్రువ్వినది మేమేయని చెప్పుచుంటివా ?

ప్రధా—ఈవైరమునకుఁ గారణము మీమనుగారు, మారాజుగారుగాదు; ప్రజల దురదృష్టమే కారణము.

జయ—అట్లేలయగును? మాకు రాఁదగిన రాజ్యమును హరించి మాపైఁ గయ్యమునకుఁ గాలుద్రువ్విన మీరాజే కారణుఁడు. శత్రువు మీఁదిమీఁదికిం ద్రొక్కుకొనివచ్చుచుండ క్షత్రియుఁడైనవాఁ డెవ్వఁడు నూరకుండఁజాలఁడు గదా !

ప్రధా—భూవరా! ఢిల్లీ రాజ్యము మీ రూవంశమునఁ గజపతిప్రభువగు ననంగపాలునిచే నతనికీయబడినదియే గదా! అందతఁడు హరించిన దేమున్నది.

సీ. అశ్వమేధంబున ॥ కంఠీరాయంబుగా
హయమును హరియించి ॥ యడఁగినప్పుడు
సామవాక్యముల న ॥ శ్వము నొప్పగింపక
పోరాట మాడంగ ॥ గోరినప్పుడు
రణమున నోడియు ॥ రాజసూయమున నా
తని నవమానింపఁ ॥ దలఁచినప్పుడు
అతని శిలావిగ్ర ॥ హముచేసి సభలోనఁ
బరిహాస మొసరించి ॥ కెలిలినప్పుడు

గీ. తలఁచిచూచిన నెట్టిన్యా ॥ యలకునైనఁ
దెలియదే నీకడనె తప్పు ॥ గలదటంచు ?
ఇవ్విధి దురంబునకుఁ గాలు ॥ ద్రువ్వుచుండ
నుత్తమక్షత్రియుండోర్చి ॥ యుండఁగలఁడె ?

మహారాజా! ఇవి యన్నియుం బ్రసంగవశంబున నుడువవలసి వచ్చెను. కడచిన దానిని మఱల మఱలఁ దలంచుకొనుట మనకుంగాక కోపకారణమే

యగుచుండును. అయినదేమో అయినది. గతకాలసేతుబంధనము ప్రయోజనము లేనిది. ఇకనైనను ద్వేషమును ద్రోసిపుచ్చి మిత్రభావమును వహించుట మీకును, వారికిని, దేశమునకునుగూడ శ్రేయస్కరము. మహారాజుగారి సందేశముకూడ నిదియే.

అనల—మహారాజా! నిన్న మొన్న సింగారాజలక్ష్మిని హరించి సకల సైన్యమును నాశనముచేసి కాలానివారలాడి ప్రాణావశిష్టునిగఁ జేసిపోయినవానితో మైత్రిప్రసంగ మేమి?

మంత్రి—అవియన్నియు మఱల నేలత్రవ్వెదవు? ఈప్రసన్నుండు నుడివినట్లు మైత్రి గలిగియుండుట మీ మనకును, లోకమునకుంగూడ మేలు గలిగించును.

జయ—(కోపముతో) ఆపలుకు వినుటకింపునిత్యకృత్యముల మఱచెదమన్న మఱపునకు వచ్చునా? ఆదిని తెలుగుచుకో వినకొలంది నాశరీరమునందలి రక్తము నాకంతకు వేడియెక్కి నాహృదయమును దహించివేయుచున్నది.

ప్రస—నృపాలచంద్రా! సకలరాజలోక సమక్షమున సీతనయయే యాతని వరించెను. కాని యాతండానాను శాస్త్రవిధిని గైకొనలేదుగదా! ఇంచుక నిష్పక్షపాతబుద్ధితో విమర్శించిన నాతని యెడఁగాని, యామెయెడఁగాని నింతేని దోషము గాన్పింపదు. ఆమెకట్టి స్వాతంత్ర్యము మన పూర్వకముగ మీరొసంగినది కాదా? పూర్వవైరమును వీడి చేని మీకిరువురకు నింతమూలముగాఁ ద్రోసిపుచ్చెదమనినను సాధ్యముకాని దృఢసంబంధమేర్పడినది. మహారాజా! పుత్రికావాత్సల్యమును మనసుననిడి యొకింత యాలోచించుకొనిన నీయాగ్రహమంతయు నిర్మూలమైపోగలదు. నీముద్దుతనయ నీతో విన్నవింపుమనిన వాక్యములను వినుము.

సీ. ఏనవేని గారాబ ముగ నెత్తి పెంచిన
తనుజాతుపై దయఁ దలపుమయ్య!
నీగర్భమునఁ బుట్టి నీకు బుద్ధులు చెప్ప
నేర్చు సాధులకు మన్నింపుమయ్య!
ఢిల్లీశ్వరుం డిట్టి డల్లుఁడయ్యెను గానఁ
బాహిడి సఖ్యంబుఁ బడయుమయ్య!
ఇరుప్రక్కలను జెలఁగి హింసించుచుందురయేని
తురకలకును సందు దొరకునయ్య!
గీ. వైరము పరస్పరంబును వలదయ్య!
ఆర్యభూమిరాజనుల నేతలార్యమయ్య!
చెడుగు పగవారికిఁ జిక్కఁ జేయకయ్య!
కరుణఁ బూనుము ఇదే నమస్కారమయ్య!

ఢిల్లీరాజ్యము నీగారాబుపట్టికి నరణముగ నిచ్చిన నీయవచ్చును. లేక అతఁడు నీకారాజ్యమంతయు నిచ్చివేసిన నిచ్చివేయవచ్చును. ఎన్నివిధములఁజూచినను వైరికారణ మింతేనియును లేదు.

జయ——ఏమీ! ఈకులట నీనెమాటలు! రాజ్యము నాకఁడిచ్చువాఁడును, నేను పుచ్చుకొనువాఁడనునా?

మ. బలవద్వైరి మతంగసింహులు, రణప్రౌఢక్రియాపటుల్, ల
త్యలఘుప్రాభవ ధైర్యశౌర్యవిభవోదారుల్, జగద్వ్యాప్తకీ
ర్తులు సంగ్రామజితాఖిలారిబలయోధుల్, రాష్ట్రకూటోజ్జ్వల
త్కులజుల్ క్షాత్రముఁదాలియుండ దవనాకోర్కుల్ ప్రతాపించిరా?

పురహ——అక్రమముగా భుజాబలదర్పముచే నపహరించిన ఢిల్లీరాజ్యమును ఇప్పుడు సంయుక్త కరణమిచ్చితి ననుకొనుట పోఁగొట్టుకొనినధనము నపహరించినవానికి దానమిచ్చితిననుకొనుట వంటిదే. సిగ్గు! సిగ్గు!

మంత్రి—ద్వేషభావమును త్యజించి మైత్రి కలిగి యుండవలెనను తలంపుకలవానికిది మంచిదిగాఁ గాన్పించునుగాని, లేనివానికన్నియును వెఱ్ఱిగానే తోఁచుచుండును.

అనల—చిన్నతనమునుండియు నీతనియున్నమాఁ దెఱుఁగుదు నీతనికడఁ బెరిఁగి సమయము వచ్చినప్పు డెప్పుడును శత్రుపక్షమున నే మాటలాడుచుఁ గయ్యమన్న వెనుకంజవేయు పిఱికిపంద వగునీకుఁ దక్కఁ దక్కిన యందఱికి నిది వెఱ్ఱిగానే కాన్పించుచుండును.

మంత్రి—ఔను. కేవలాసూయాపరవశులగు మీవంటివారికిని, మీవంటివారిబోధనలు వేదవచనములుగా వినువారికిని ఎంత మంచి విషయము లైనను చెడ్డవిగానే కాన్పించును.

ప్రిస—రాజేంద్రా! నీకడఁ జేరి నీపక్షమున మాటలాడుచున్నారని వీరిమాటలు విశ్వసింపకుము. నీ శత్రువులను పృథ్వీరాజుచే నోడింపఁబడి యెట్లయిన నీసహాయమునఁ బొందఁజేసికొనఁ జూచుచున్నారు. ఇది యంతయు బాగుగ నెఱుంగుదుము. ఇదిగాక మన దేశమునకుఁ బరమవిరోధులగు మ్లేచ్ఛులతోఁ మైత్రి నొనరింపఁ జూచుచున్నావఁట! సర్వధర్మములు నాశనగు నిజాతివారిట్టి యీ కార్యంబు నొనరించుట కేవలమనుచితము. ఆర్యావర్తమున నిలువ నీడదొరకనప్పుడే తురుష్కులు చేయు దురంతములకు మేరలేదు. అట్టిచో నీవు వారికిఁ దోడ్పడిన నింక నార్యావర్తము గతి వేఱ యడుగవలెనా? పృథ్వీరాజును జయింపఁగోరి నీవాః వేళ వారిసహాయమును గోరుచున్నను, వారియుద్దేశము మాత్రమది కాదు. అన్యోన్యకలహమున నొకపక్షము వారి యడఁచినిక రెండవపక్షము నవలీలఁ జయించి యార్యావర్తమును మహమ్మదీయరాజ్యమును స్థిరపఱుపఁదలంచుచున్నారు. కాన, నీవైపుగ దయచేవారు వచ్చుట లేదు. నానాటివమ్మయము. అకృత్రిమాత్మ

మొక విశ్వాసము గలదు. మహారాజుగారు నీయొద్దనుంచు

మని పలికిన వాక్యములు వినుము.

జయ—(హేళనముగా) చక్రవర్తిగా రేమనిరి?

పద్మ—అయ్యా! ఇవి చక్రవర్తివాక్యములు—

"సీ. మనకు బంధుత్వ మౌన్నను గాన నింకైన
వైరభావంబును వదలుకొనుము!
తెగునిది తగదంచు తగవు లాడకయుండ
వేగంబ సంధి గావించుకొనుము!
తరతరంబులనుండి తరలివచ్చుచునున్న
నీగౌరవంబును నిలుపుకొనుము!
మనదేశమున [illegible] ఐనవైన [illegible]
[illegible] నీయుంగరము [illegible] కొనుము!
గీ. [illegible] !
దేశ [illegible] కొనుము!
[illegible] నీశత్రు [illegible] !
[illegible] [illegible] ."

అనల—(నిరాదరముగా) [illegible] [illegible] చక్క-గా [illegible] [illegible] [illegible] వాక్యములు [illegible] .

జయ—ఇట్టి యుపాయములచేతను ఇట్టి [illegible] వాక్యములచేతను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] .

పుర—[illegible] తేని [illegible] [illegible] [illegible] కలిగినదా? [illegible]

[illegible] !

అచల—లేకున్న నిజముగా సత్వగుణమనియే తలంచితివా?

పరిస—మహారాజా! ఈతురుష్కుల బలశౌర్యములు మారాజీవలె తెలుంగనివికావు. నిన్నగాక మొన్న నలువదివేల సైన్యములతో నెత్తివచ్చిన ఘోరీ సమరసింహునిచే నోడింపఁబడి పిక్కబలము చూపెనని యెఱింగియేని మీరట్టిమాట లనియుండరు. మీరున్న మీసామంతరాజులును నట్టిఘోరీలు వేయిమందియు నెత్తివచ్చిన నొక్క సమరసింహుని యెదిరించి నిలువఁగలరు. ఆతని పరాక్రమ మిప్పుడు నేను వేఱుగ నుడువనక్కఱలేదు. ఈమహమ్మదుఘోరీని ససైన్యముగ నాఫ్గనిస్థానమునకుఁ బాఱఁదోలినపుడును, నిక్షేపహరణార్థము మీరు తరలివచ్చి పరాభవింపఁబడినప్పుడును, ఆతనిపరాక్రమము మీరెఱింగియున్నారు. మహాభారతయుద్ధమునఁ గౌరవచమూంవారాశి నింకించిన క్రాంతేయుపోలికఁ బరిపంథిసైన్యముల నుక్కడఁచుటంగో నాతనిం బోలినవాఁడీభువియం దొక్కరుఁడును గానరాఁడు. మారాజుకొఱకుప్రాణములనైన నర్పింపసిద్ధముగనున్న యిట్టిసమరసింహు లెందఱో కలరు. మీకును మీసహాయుఁడగు ఘోరీకిని భయపడి నన్నుఁబంపెనని యనుకొనకుము. దేశోపద్రవమునకు జంకియే యతఁడిట్లు మైత్రి దలంచుచున్నాఁడు.

జయ—నీ విట్టివర్ణనములఁ జేసినంతమాత్రమున నేను బెదరువాఁడను గాను. ఇట్టియుద్ధము లనేకము తెలుంగుదును. జగద్వీరు లని ప్రఖ్యాతి గాంచిన పృథ్వీరాజును అతనిసోదరుఁడును, అతనిసోదరపుత్రుఁడును, ఎవరిచే మడిసిరో యెఱింగితివా? ఆవీరుల నుక్కడించిన వీరాగ్రేసరుఁడే యీ యనలవరుఁడు. మీరాజొక్కఁడే మేటివీరుఁ డని తలంపవలదు. గర్వాంధుం డగునాతఁడు తారతమ్యజ్ఞానవిహీనుఁడై కన్నుగానక యున్నవాఁడు గనుకనే యింత

వచ్చినది. మాకడఁగూడ నట్టివారలనేకు లున్నారు. ఇఁక నాతుచ్ఛుని, ఆమూర్ఖుని, అనరాధమునింగూర్చి మాటలాడకుము.

ప్రిస—ఒక్కప్రజనుఁడు పోయె నని యాతనిని బలహీనుఁడని యన రాదు. అట్టిప్రజనులు వేనవే లున్నారు. రాజసూయాధ్వరాంతమున వచ్చి సకలసామంతరాజులు నీకుఁ దోడ్పడియుండ ననాయాసముగ నోడించి విజయముం గొనినచక్రవర్తి బల మొసంగి యుండియు నేల నిందించెదవు? అతఁడు నీవలె నన్యాయమునకుఁ గడంగ లేదు. దేశమును విదేశీయులపర మొనర్పఁ దలఁప లేదు. క్షత్రియజాతి కంతకును బరమశత్రువులగు తురుష్కుల నాశ్రయింప లేదు. నీకును, ఈయనలవర పురహరులకును శౌర్య మున్నచో విజాతీయులగు తురకల శరణ మనేల?

పుర—ఇతఁడు యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానశూన్యుఁడై మాటలాడుచున్నాఁడు. ఇఁక నీతని నుపేక్షింప రాదు.

జయ—(విసుగుతో) చెప్పవలసిన దింక నేమయిన గలదా?

ప్రిస—మామహారాజు కడపటివాక్యము లివి.

జయ—తగునని దూతవై వచ్చినందుకు సవిరించెఁ గొనిమ్ము.

అనల—పాదములపై వ్రాలి ప్రార్థింపు మనెనా యేమి?

పుర—చక్రవర్తియే యిట్లు చేసినచో నిఁక నేమున్నది!

ప్రిస—ఇది మహారాజాగ్రహసందేశము:—

" సీ. తొలుగనిపురఘోర ! యుద్ధంబునను వంచ,
బాగాళీ మై చస్సు ! పాలబుగోత!
గజరాజిరణమునఁ ! గూల్చిన స్పృహిణిని,
మరణంబు గాంచిన ! మందబుద్ధి!
రాజసు మనమహాధ్వ ! రాజు మూర్ఛ మునింగి,
తూలి తొలఁగిన ! పరభిమాని!

అస్మదీయప్రతాపాగ్నికి భయమంది,
తురకకు శరణన్న పిఱికిపంద!
గీ. సిగ్గుపడి యూరకుండక చెలఁగి మఱల
నేమని రణంబు సేయంగ నెంచితీవు?
వెడఁగుజయచంద్ర! కడగఁద్రొక్కఁబడక యుండ
యుద్ధములు మాని కుడిచి కూర్చుండరాదె?

మఱియు,

సీ. కదనభేరీధ్వను ల్మదిఁ గలంపక మున్న,
గజఘీంకృతులు పెంపు గనక మున్న
చతురంగబలములు దృతిని జూపక మున్న,
పట్నంబు ముట్టడిం పఁబడక మున్న
ఇరువాగులును పోరి కురువడింపక మున్న,
కదనంబు భయదంబు గాక మున్న
సమరసింహుఁడు చేరి సమరుచూడక మున్న,
బంధుమిత్రులు తెగి పడక మున్న
గీ. బలము లన్నియు నొగిలి చావకయ మున్న
బడుగువలె నీవు నాకంటఁబడక మున్న
అకట! నీతల నేల వ్రాలకయ మున్న
అస్మదీయప్రయోక్తుల నరసికొనుము."

జయ—(క్రోధముతో మండిపడుచు) ఏమేమి! అనరాత్మని ప్రలాపములు. వైరివీరారణ్యదావానలుం డగుజయచంద్రు సామాన్యునిగాఁ దలంచెను! ఇట్లు కాఱు లఱచిననీవు రాయబారివిగావున బ్రతికిపోయితివి పొమ్ము. మీరాజుతో నిట్లనుము!

మహాస్రగ్ధర.

ప్రతిపక్షక్షోణిపాల ప్రమదవిదళన ప్రౌఢగాఢప్రతాపా

ర్జితకన్యాకుబ్జుని న్నరికి వెనకఁగలరె ప్రస్ఫీతసంగ్రామరంగా
హతపృథ్వీరాజసింహాసోయతవిభవుఁడనై శయ్యఁగ్రాలకేఁగాంచు ఖిల్జీస
వితతాన్యత్రివిశ్రాహాసవిభవము మెఱయఁగా సేన సంగ్రామకేళిన్

ఇది ముమ్మాటికిం దప్పదని చెప్పుము ! పొమ్ము !

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము—సౌధము.

(సంయుక్తాపృథ్వీరాజులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పృథ్వీ—కలఁతవడి మేలుకాంచినది మొదలు నాహృదయము దడదడ కొట్టుకొనుచున్నది.

సంయు—ప్రాణేశ్వరున కంతటి భీతిని గలిగించిన యాస్వప్నవృత్తాంతము విన నామన సాతురపడుచున్నది.

పృథ్వీ—నిద్రాదేవత నన్నావహించి యుండ, నాస్వప్నమున రంభను బోలు నొక కాంతాలలామ హఠాత్తుగ నాహస్తములను బట్టుకొని, యటనున్న సీతతో నకారణకలహమునకుఁ గడంగెను. మీరిరువు రిటుల కలియఁబడి కయ్యమాడుచుండఁ బెద్దదయ్యమువంటి భయంకరమగు నొకగొప్పయేనుఁగు మిక్కిలి కోపోద్రేకముతో నచ్చటఁ గవిసెను. అంతలో నాకు నిద్రాభంగమయినది. కన్నులు విచ్చి చూచునప్పటికి రంభయును సీతయు దయ్యమును లేరు. నామనస కలతయును గలవరపడినది. నే నంతట నొకలు తెలియకే గద్గదస్వరముతో "రాణీ ! రాణీ !" యని యఱచితిని. భగవంతుఁ డేమి చేయనున్నాఁడో కదా

సంయు—ఆర్యపుత్రునకుఁ గీర్తియును జయమును గలుగునుగాక ! నాథా ! ఈప్రపంచమున మీసాటి నన్యులుపరిణాభాగ్యను

లెవరు? మిమ్ములను మీఱినసుఖానుభోగు లెవ్వరు? మరణము మనుజునకే గాక దేవతలకుఁ గూడఁ దప్పనిది. జీర్ణాంబరములను త్యజించుట కెవ్వరిచ్ఛయింపరు? కీర్తియుక్తమగు మరణము శాశ్వతజీవనమే కదా! దేహమునుగూర్చి యోచింపఁ బనిలేదు. మీరు సదాశాశ్వతపదవి నభిలషింపుచురుగాక! మీకరవాలము శత్రుచ్ఛేదనముచేయుగాక! నేనందునుమీకర్ధాంగినగుదునుగాక!

పృథ్వీ—హృదయేశ్వరీ! బాగుగాఁ దెలిపితివి. నీవాగమృతముచే నామనస్సంతాప మొకింత తీఱినది. ఏది యెట్లయినను మనగురువర్యుని రావించి దుస్స్వప్నపరిహారార్థము శాంతి యొనరింప వలసి యున్నది.

సంయు—అదియును నవశ్యాచరణీయమే.

పృథ్వీ—సేవకా! ఈస్వప్నవృత్తాంతముం దెలిపి గురువర్యుని, చాందుభట్టును నిటఁదోడుకొని రమ్ము.

సేవ—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించి గురునిఁదోడను, చాందుభట్టుతోడను మరలఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

పృథ్వీ, సంయు—పూజ్యులారా! నమస్కారము. ఈపీఠముల నలంకరింపుఁడు.

గురు, చాందు—(కూర్చుండి) శుభంభవతు.

పృథ్వీ—గురువర్యా! స్వప్నవృత్తాంతమును వింటిరా?

గురు—ఆఁ తెలిసినది. ఈదుస్స్వప్నమునకు శాంతి యొనర్పవలసి యున్నది.

పృథ్వీ—అపరిహారము లేవియో సెలవొసంగుఁడు?

గురు—సూర్యచంద్రులకు వేయికడవలక్షీరముల నుపహార మీయ

వలయును. గ్రహశాంతి నొనర్పవలయును. దేవతాప్రీత్యర్థము
బలులను సమర్పింపవలయును.

సంయు—(తనలో) అరిష్టములు నశించునుగాక! నానాఁటికిని శుభం
బగుఁగాక!

చాంద—అరిష్టములు తొలఁగుఁగాక! మేలు కలుగుఁగాక! (తనలో)
ఈస్వప్నవిధిం దలంచిన నన్యథా తోఁచుచున్నది. గజమాంసాశ
నము మృత్యుసూచకము. రంభాదర్శనమునకు ఫలము సిద్ధస్వర్గ
ముకాదుగద! అకటా! ఏమి కానున్నదో!

పృథ్వి—గురువర్యా! మీరేగి యిందులకు వలయు శాంతులం గావింపుఁడు.

గురు—అట్లే యొనర్చెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పృథ్వి—ఈస్వప్నసందర్భములనుబట్టి చూడ మేలుగఁ దోఁచకున్నది.

[తనలో]

గీ. స్వాంతమందు నీస్వప్నవృత్తాంత మరయ
నెట్టులు రణంబు దప్పునో యిదియటంచు
దోఁచుచున్నది పోనిమ్ము [illegible]
నఖిలమునకు మన ప్రాప్తదైవ మునికిఁ గాదె.

(ప్రకాశముగ) జయచంద్రునికడ కేగిన రాయబారి యింకను రాలేదే.

[రాయబారి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాయ—రాజాధిరాజా! నమస్కారము.

పృథ్వి—ప్రసన్నచంద్రా! నీ వేగినకార్యము ఏమాయెను? యాసనము
నలంకరింపుము.

ప్రసన్న—(కూర్చుండి) సార్వభౌమా! నీయాజ్ఞప్రకారము జయచం
ద్రునికడ మనసత్ప్రయత్నములు కొనసాగునా?

క. ఆయవనిపునెడ సామో
పాయము, దానంబు, భేదకృత్యము, దండో

పాయంబు వెలయఁ గ్రమముగ
నాయోపినగతిని నెరపి నాఁడ నధీశా.

కాని ప్రయోజన మింతయు లేదయ్యె. తుద కాతఁడు తనమనోనిశ్చయ
మీవిధముగాఁ దెలిపెను.

మహాస్రగ్ధరావృత్తము.

ప్రతిపక్షక్షోణిపాల ప్రమదవిదళన ప్రౌఢగాఢప్రతాపా
ర్జితకన్యా[illegible]డన్నన్ జెనకఁగల రెవ్రి స్ఫీతసంగ్రామరంగా
హతపృథ్వీరాజసింహా యతవిభవుఁడై యాఁగి కైకొంచు ఢిల్లిన్
వితతాస్త్రప్రబాహా విభవము మెరయన్ వీరసంగ్రామకేళిన్.

సంయు—ఆతఁ డట్టిదుస్స్వభావుఁడని మొదటనే తెలిసినదిగదా!

పృథ్వి—(కోపముతో) ఏమేమీ? జయచంద్రుఁ డిట్లు వచించెఁగా?
అగునగు నాతఁడిట్లనఁ జెల్లు.

గీ. ఖలునితోడ నేమి గావచ్చు? నని యూర
కున్న జనుల కిడుము లొదవకున్నె
చిలునఁ గాంచి యేమి చేయ నుపేక్షింపఁ
జెలఁగి ప్రాణిహింస చేయుఁగాదె?

కానిమ్ము.

[ప్రతీహారి ప్రవేశించి]

ప్రతీ—మహాప్రభూ! సమరసింహమహారాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

పృథ్వి—(తనలో) కర్తవ్య మిప్పుడు నిశ్చయింతముగాక! (ప్రకాశముగా, మంచిది రావచ్చును. నీవుపోయి మంత్రిసామంతనృపాలురను దోడుకొని రమ్ము.

ప్రతీ—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

(సమరసింహుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పృథ్వి—(లేచి) బావా! దయచేసి యీసింహాసనము నలంకరింపుము.

(మంత్రిసామంతులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పృథ్వి—నృపాలచంద్రులారా! ఈపీఠముల నధిష్ఠింపుడు. మనమంపిన రాయబారితో జయచంద్రుడు వచించినవాక్యమును వింటిరా? ఆదురాత్ముడు రణరంగమున మనల నోర్చి జయలక్ష్మితో ఢిల్లీరాజ్యలక్ష్మిం దన ప్రతాపంబునం గైకొనునట! ఈదేశద్రోహి మహమ్మదీయులతో సఖ్యమును జేసికొని మనపై నెత్తిరాదలంచుచున్నాడట! కర్తవ్య మిప్పుడాలోచించి నిశ్చయింప వలయును.

సమ—

శా. ఓహోరా! తల కెక్కెనే కనులు క న్యాకుబ్జభూజానికిన్ ?
ఘోరారీంధనదానపావకుని న క్షుద్రప్రతాపోదయున్
ధీరోదాత్తు నుదాత్తవిక్రముఁ బృ థ్వీరాజచూడామణిన్
దారతమ్మోధరమున్ బొటెలుకరణిన్ దాకంగ నూహించెనే?

ఛీ! ఛీ! దురాత్మా!

శా. అక్షీణోగ్రబలప్రతాపముల జ న్యక్షోణి కేతెంచి హ
ర్యక్షాకారత బేర్చి శత్రుగజసం హారంబుఁ గావించుచో
నక్షత్రంబు వహించి "హేసమరసిం హా! రక్ష! మా" మంచుఁ దీ
వ్రక్షోభంబునఁ దూలుసేనఁ గనులా రం గాంచ నున్నావురా!

రాజేంద్రా! కానిమ్ము. మన కాలోచన యేల ?

గీ. దేశసంరక్షణార్థ మ్మాత్మీయశక్తి
మ్లేచ్ఛులను బన్నహాయభూ మీధవులను
ఘోరసంగ్రామమహితశి రస్కులను జేయు
కంటెఁ గర్తవ్య మెయ్యది గలదు మనకు ?

పృథ్వి—(సహర్షముగా)

గీ. సమరసింహుండ వీవు తో డమరి యుండ
ప్రతిఘటించుట యెంత? సంగ్రామ మెంత?
శత్రులననెంత? నీవిలా సముడఁ గాదె
పృథ్వీరాజు "జతాఢి" యనఁ బిరుదుగనుట!

ఢిల్లీ, మహోబా, కలంజరు, గుజరాతి, ఆఫ్గను, నాగూరు, పూటను, స్థానేశ్వరము మొదలగు ననేకయుద్ధములలో నీవొనర్చిన మహోపకారముల కేనేమి ప్రత్యుపకార మొనర్పఁగలను? నేఁడు నామాత్ర మేను చక్రవర్తిని. నాకీర్తి కంతకును మూలకారణము నీవుకాక మఱి యెవ్వరు?

చ. నలువదియేండ్లు యుద్ధముల నవ్యపరాక్రమమూర్తి! వైరులన్
గెలిచి ప్రతాపశాలి వని కీర్తి వహించితి వీర నాజయం
బులకును గీర్తికిన్ సకల భూభరణప్రతిభాప్రశస్తికిన్
దలఁపఁగ నీవె మూలము జ తప్రతివీర! పృథామనోహరా!

మనమిప్పుడు చేయవలసినకార్య మేదియో శత్రువుల నెదుర్కొనుటకు మార్గము లేవియో బాగుగ నాలోచించి నిశ్చయింపవలయును. (సామంతులవంకఁదిరిగి) నృపచంద్రులారా! మీరు ఇదివఱ కనేక పర్యాయము లిట్టియుద్ధముల సహాయమొనర్చి ప్రఖ్యాతివహించినవారు.

సామ—రాజచంద్రా! మనసామంతభూపాలు రెల్లరును మహోత్సాహంబున రణంబున కెదురుచూచుచున్నారు. వారిలో నొక్కొక్క రాజయచంద్రుని ససైన్యముగ నోడింపఁగల సమర్థులు. చూడుఁడు:—

మ. అరివారంబు కలంగిపాఱ సమర వ్యాపార మేపార నీ
ధరణీకాంతుఁడు మున్ను ఢిల్లిపురయుద్ధంబందు సంరంభసం
భరితానంత బలప్రతాపగరిమన్ వైరిప్రకాండంబు ను
ద్ధురలీలన్ జమువీటికంపిన జయోద్యోగుండు భోగుండిలన్

ఈ వీరాగ్రేసరునివలననేగదా! మన మంతము సంపూర్ణజయంబు గాంచఁ గలిగితిమి!

చ. అలగజరాతి సంగరము ✽ నంతు విరోధిబల బుభోడ ను
జ్జ్వలగతిఁ జేర్చి శాతశర ✽ పంక్తిఁ దదీయశిరః ప్రతీత మౌ
జులమణికాంతులన్ దనదు ✽ శోభనపాదసరోజసాధికన్
వెలయఁగ నివాళిగాఁ గొనిన ✽ వీరుఁ డుదారగుణాన్వితుం డిటన్.

ఈయోధపుంగవు మూలముననె మనకుఁ గీర్తి నెగడినది.

ఉ. కెరలి మహోద్భటయుద్ధమునఁ ✽ గిట్టుపడియున్న మదీయ సేనలన్
దరిసి ప్రతాపవాక్యముల ✽ ధైర్యము నొదవఁగఁ జేసి, పొంగుచున్
బొరలెడి శత్రుసాగరము ✽ పోడిమి నింకఁగ జేయు శౌర్యుడై
యరిమి జయంబు గాంచినమ ✽ హాత్ముని నెంతయు మెచ్చవలెన్.

పృథ్వి—నృపాలచంద్రులారా! మీరెల్లరు నుభయపక్షహితైషులు. సమర తంత్రపారీణులు. ఇప్పట్టున మన మేమిచేయవలయునో పూర్ణముగ యోచించి కర్తవ్యము నిశ్చయింపుఁడు.

సమర—రాజచంద్రా! మొన్నటి స్థానేశ్వర యుద్ధమునందు నిరాశులై తమతమ స్థానమున కేగుచున్న యామూర్ఖయులు మఱల నీ జయచంద్రుని మూలమున నిట్టియత్నములకుఁ గడంగిరి. మన కెన్నివిధములఁ జెప్పిన నీరాజు తనమూర్ఖతను విడనాడ లేదు కావున నిఁక నాలస్యమొనర్పక మహమ్మదీయవాహిని చిత్తూరునకుఁ గాని ఢిల్లీకిఁగాని రాకపూర్వమే మార్గమధ్యమున నెదుర్కొనుట మంచిదిగాఁ దోఁచుచున్నది. జరిగిన నీయుద్ధముగూడ మఱల స్థానేశ్వరమువద్దనే జరుగఁ గలదు.

సా॥ ప్ర—సార్వభౌమా! సర్వవిధముల నదియే యుచితము.

సా॥ ద్వి—రాజేంద్రా! నాకును నట్లే క్షేమకరమని తోఁచుచున్నది.

సా॥ తృ—మహారాజచంద్రా! ఇందున కింత యాలోచన మెందు

లను? ఈమహోపద్రవము మనకే కాదు. దేశమునకంతకును వచ్చి నది. మనమిప్పు డేమాత్ర ముపేక్షించినను మనమును, మన ప్రజలు నేగాక యార్యావర్తమంతయు నాదురాత్మునివలన పల్లు విధములగు బాధలు పడవలసివచ్చును. ఇందుకు సందియము లేదు. మేమన్నిటికిని గట్టిగట్టికొని సిద్ధముగా నుంటిమి. కంఠ మునఁ బ్రాణము లున్నంతవఱకును [illegible] వెనుదీయు వారముకాము. వేయేల? మాప్రాణములే [illegible].

మంత్రి—అట్లయిన మనము సముపసం[illegible] [illegible] [illegible] నడచుట కర్తవ్యము.

పృథ్వి—(సవితర్కముగా)

సీ. మనమాటవల్ల నా [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
ననిపిన [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]!
తానని [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
తన్మిత్రము చుట్టు [illegible]
[illegible] [illegible]! [illegible] [illegible]
గీ. ఇంటిదీపం [illegible] [illegible] [illegible]
మాసములు [illegible] [illegible] [illegible]
యెట్లు [illegible] [illegible]? [illegible] [illegible]
క్షత్రధర్మంబు [illegible] [illegible] [illegible]?

(సంయుక్తవైపునకుఁ దిరిగి) ప్రియా! [illegible] [illegible] మేమి?

సంయు—ఆర్యపుత్రా! సామాన్యముగా [illegible] [illegible] [illegible]

వారలెవ్వరు? వనితలను గృహాణపాటవను కొనియాడరని లో-
కముతలంచును. నాయ సత్యము నుడివినను విశ్వసించరు వారుం
డరు. అయినను స్త్రీవిరహితమైన విశ్వ మెట్లు జరుగును? మేము
శక్తిస్వరూపిణులము. శివశక్తిసంధానము సూక్ష్మదయము
లోకము సృష్టిపవిత్రాపవిత్రభావనములు. పుణ్యపాపనిలయములు;
జ్ఞానాజ్ఞానసదనములు; కేవలగ్రంథశోధనచే గృహగతిని గ్రహిం
చుచున్న దైవజ్ఞులకైనను స్త్రీహృదయము నురవగాహము. ఇది
యీనాటిమాటకాదు. సర్వధాత్రిత్యనుభవమే. సతీస్వభా-
వమును సంపూర్ణముగా సాధించి ప్రతిపాదించినవారును లేరు. అట్లు
కానందుననే పురుషులు తమయూహలను మేలుగనుపల్కుచు
మమ్ము మాయాస్వరూపిణులుగ బలికిరి. అయినను పురుషుల
సుఖదుఃఖములలో స్త్రీలు సహాయభూతలుగ నున్నారు. సౌఖ్య
లోకమున కేవలస్వార్థమును మిమ్ము [illegible]. [illegible]
పాపలలో మేమును సమభాగినులము. [illegible] సుఖములను
మీరెందు విహరించు [illegible]. [illegible] స్త్రీడె
మీ రెట్లు తిరస్కరింపగలరు? నాథా! మీకెట్టి మనోవ్యథ
కలుగుటకుఁగారణ మే నెఱుంగను. [illegible] యబలా
రత్నము లంపజేసిన తె జనకుని [illegible] ముద్దుముచ్చట
లు జరుపుచుండ నా[illegible] యదృష్టము నాకు
లభించినది కాదు. ఇట్టి భాగ్యహీనురాలను చేపట్టుటయే దేవర
మనోవైకల్యమునకుం గారణము. [illegible] దుర్మార్గ
ను, శత్రుజయమో [illegible] [illegible], సలిక యాంత
ర్యమును [illegible] [illegible], [illegible]
మను నన్యథా భావింపకుడు. నేనాత్మ తనయునైనందులకే
నాకు విచారము కలుగుచున్నది. నా [illegible] [illegible] నాకను

మంతయుఁ జింత లేదు. ఇట్లనుట లోకసమ్మతము కాదని తలంప రాదు. నన్నుఁగని, పెంచి, పెద్దదానిని జేసి కడుగారాబముతోఁ జూచుకొనుచుండిన జననీజనకుల యెడ ద్వేషభావము వహించుటకు నేనంత మూఢురాలను గాను. ఆతని యెడ నాకుండవలసిన భక్తివిశ్వాసము లింకను నా మనసును వీడిపోలేదు. కాని పరస్పర విరుద్ధములగు నిట్టి రెండు సత్కార్యము లాచరింపవలసిన పట్ల నెల్లప్పటికి నా స్వామియే యేమార్గమును దెల్పునో నేను నామార్గమునే నిశ్చయముగా నవలంబించితిని. నేనవలంబించిన సత్కార్యమును నెరవేర్చుకొనుటలో నెట్టి కష్టములు సంభవమైనను వానినన్నిటిని సహించుచు యత్నించుటలో నామనస్సెన్నటికిని వెనుకంజ వేయదు. జయచంద్రుని యెడ నెరపవలసిన బంధుభావము నేకొంచెము లేకుండఁ ద్రోహమును జరిపినాఁడు. ఆతని యవివేకమును మార్చుట కెవరికి శక్యము? మన చేతనైన సహాయత్నము లన్నియుఁ జేసి నిరాశఁ జెందితిమి. ఏది యెట్లు కానున్నదో యట్లు కాకమానదు. ఇఁక నేసంశయమును బెట్టుకొనక యీ సామంతనృపాల సహాయముతో దేశరక్షణకై సిద్ధముగా నుండవలయును. శత్రుజయోపాయమునకై యంతగా నాలోచింపఁ బని లేదు.

సమర—(తనలో) ఈసాధ్వి యెంత యుక్తియుక్తముగాఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగినది.

పృథ్వి—సతీతిలకమా! నీవాక్యములవలన నా సంశయము లన్నియు దీఱిపోయినవి. నీకుఁగల న్యాయబుద్ధికిని, సమయోచిత జ్ఞానమునకును, ధైర్యమునకును మిగుల సంతసించితిని. అవశ్యము శత్రువులం జయించి దేశరక్షణము సేయుదుఁగాక! దూరచతుల నింక విశేషముగఁ బనిగొనవలసి యున్నది.

[చారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చారు—సార్వభౌమా! జయచంద్రమహారాజు ససైన్యుఁడై కాళిందీ నదీతీరమున విడిసియున్నాఁడు. ఆఫ్ఘనిస్థానమునుండి రాఁబోవు మహమ్మదీయ వాహినితోఁ జేరఁబోవుచున్నారఁట.

సమర—రాజచంద్రా! కార్యము తప్పిపోవుచున్నది. మనము వేగిరిం పవలయును.

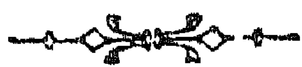
పృథ్వి—ఔను. (సామంతులవంకఁ దిరిగి) మీరందఱును మీమీ ప్రయత్నముల నుండుఁడు. మంత్రిరత్నమా! మనసైన్యముల శీఘ్రముగ నాయత్తపఱుప సేనాని కెఱుంగఁ జేయుము

సంయు—(తనలో) నానాథునకు జయ మగుఁగాక! ఒకసారి మాతండ్రికడకుం బోయి యాతనిబుద్ధి మఱల్పఁ జూతునా? ఆతఁడు వినునా! పోనిమ్ము! నావిధాయక కృత్యము నెఱవేర్తుఁగాక.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయరంగము—కాళిందీనదీతీరము.

[జయచంద్రుఁడు కూర్చుండియుండఁగా సంయుక్త ప్రవేశించుచున్నది.]

సంయు—తండ్రీ! ఇట నొంటరిగఁ గూర్చుండి యేమి యాలోచించు చుంటివి?

జయ—(మాఱుమొగము పెట్టుచున్నాఁడు.)

సంయు—జనకా! నాయపరాధము సైరించి యనుగ్రహింపుము. నా కిపుడు నీ మొగముం జూచి మిక్కిలి భయము కలుగుచున్నది. అబలనగునాయెడ నింతయాగ్రహము తగునా తండ్రీ! పుట్టి నప్పటినుండియు నన్నెంతో గారాబముతోఁ బెంచి ప్రాణసమా నముగాఁ జూచుకొనుచు నేనగపడనిదిన మొకయుగముగాఁ

గదవు నీకిప్పుడు నాముఖముఁ జూచుటకుఁ గూడ నిష్టము లేక పోయెనా? నాపైఁ గల ప్రేమ యంతయు నీమనసునుండి పోయె నదా! అమ్మా! లోకములో నిష్ఠురులైనను దమముద్దుబిడ్డ లపైఁ గత్తికట్టినవారు గలరా? తండ్రీ! నీ వింతటి నిర్దయుండ వౌదువని నే నెన్నఁడుఁ దలంపలేదు. తొమ్మిదిమాసములు మోచి నన్నుఁ గని యెంతయో కష్టపడి పెంచిన నాజననిఁ గూడ నాపైని దయ లేకపోయెనా? ఆనాఁడైనను నన్నుఁ గూర్చి నీకడ విన్నవించి నీయాగ్రహమును మాన్పఁ దలపోయ లేదా? నాయ నా! నాపై నింతక్రోధము వహింపఁదగునట్లు నేను గావించి నమహాపరాధ మెయ్యది?

జయ——ఛీ! ఛీ! దురాత్మురాలా! సిగ్గులేక నాయెదుటి కేల వచ్చి తివి? నీనాభిసారికంబోలి నాకిష్టము లేని యధమునిఁ జేపట్టి నిండుకొలువులో నన్నింతటి యవమానమునుపాలు చేయుటకంటె నపరాధ మెయ్యది? విశ్వాసఘాతినివగు నీమొగముఁ జూడ మహాపాతకము. నాయెదుటినుండి పొమ్ము.

సంయు——తండ్రీ! నిష్కారణ మిట్లు నన్నేల దూషించెదవు? ఈయ పరాధము నాయొక్కతలనే కలిగెనా? ఎందఱు క్షత్రియకన్య లు తమయిష్టమువచ్చినవానిని భర్తగాఁ జేపట్టలేదు. మనో గతుని విడిచి యన్యుని చేపట్టుట మహాపాతకము కాదా! రుక్మిణి, సావిత్రి, దమయంతి మొదలగుసాధ్వీమణులవర్తన ములు నీ వెఱుంగనివా! అదిగాక చిన్ననాఁడు నేను రెండుబొమ్మ లను చేతఁగొని నీకడకువచ్చి 'తండ్రీ! ఈబొమ్మకు నీబొమ్మను పెండ్లిచేయుమనా?' అని యడుగ చిఱునగవుతో ముద్దుఁబెట్టు కొని ముంగురులు దువ్వుచు "అమ్మా! మనయిండ్లలో కన్యక యిష్టముగదా! ఈబొమ్మ నచ్చుట లేకపోయినానా" అని యడ్డ

లేదా ! నాయనా ! ఆమాట లిప్పుడు నాకట్లు మిక్కిలి యరుగు పోయెనా ! తండ్రీ ! నీ వెప్పుడైన నాకోర్కె చెల్లింపకుం డుంటివా ! ప్రపంచజ్ఞానము లేక సౌఖ్యమున్న నీముద్దు మెఱుంగనిపసితనములో నాసంతోషమే నీసంతోషముగా నెంచినవాడవుగదా ! జ్ఞానమెఱింగి యిహపర సౌఖ్యములకొఱకు కాసపడిన నాకోరికను చెల్లింప నీకు దయపుట్టకపోయెనా ! హీనాభిసారికంబోలె నీచాధము నొకనిని జేపట్టితినా ? తండ్రీ ! నేను వరించినది సకలసద్గుణవిరాజితుండగు పృథ్వీరాజును గదా ? సార్వభౌముం డల్లుండయ్యె నని సంతసించుటకు మాఱుగ నిట్లు దలపోయుట న్యాయమగునా ! పరికించిచూడ నీ కాగ్రహముపుట్టించుటకుం దగినదుర్గుణము లేవియు నాతనికడం గానరావు. తండ్రీ ! నన్నుంగూర్చి చిన్నతనమున మిగుల మక్కువతోం బలికినపలుకు లన్నియు మఱచిపోయితివా ! ఒకనాండీవు మనకవి రచించినశకుంతలాపరిణయమును జూచుచుం డవిని యాసభలో మనసుయుక్తకుం గూడ నామెయట్టి పతిని గాంచి నన్ను ననుకూలపతిని నొడంగూర్పవలయునని యనియుంటివిగదా ! మఱియు నామె నత్తవారింటి కంపుసందర్భమున రచించినభాగమును విని కన్నులు నీరుగ్రమ్మం దుడుచుకొనుచు నొడిలోనున్న నన్నుంజూచి "అమ్మా ! ఆకథను వినినంతనే నా కింతవిచారముగా నున్నది. నిన్నత్తవారింటి కంపునప్పు డేమగుదునో గదా !"యని యనలేదా ! తండ్రీ ! వెన్నవంటి యామనసిప్పుడు ఱాయి యయిపోయెనా ! తోడికాంత లందఱు పుట్టినిండ్ల కేగుచు, వచ్చుచు గౌరవము లందుచుండం జూచి నామనసు తరుగుకొనిపోవదా తండ్రీ ! మీవంటిమహారాజులకుం బుత్రికనయ్యు జననీజనకులు ముద్దుముచ్చటలు జరు

పుచుండ మనోహరునింగూడి గలసి సుఖింపుచుండుటకు నోఁచు
కొనకపోయితినా! హా! దైవమా! నిర్భాగ్యురాల నగునా
కీదిక్కాయు వేలయొసంగితివి? తల్లీ! నేను పుత్రి ననుకొం
టివా? తండ్రీ! నాపై ననురాగము పుట్టదా? నన్ను
మన్నింపవా?

జయ—ఛీ!! కుమారీ! వంశమునకు నింతటి నపకీర్తిఁ దెచ్చిననీ
వున్న నేమి? పోయిన నేమి?

సంయు—తండ్రీ! ఇదివఱకే కష్టములఁ బొందియున్న నన్ను నీవాక్యశూల
ములచే మఱింత నొప్పించుచున్నావు. నే నెన్నివిధముల నతి
దీనతతో వేడికొనినను నీమనసు కరఁగుట లేదు. ఇదియంత
యుం బొల్లింటి నాజన్మఫలముగాని వేఱు కాదు. నాయదృష్ట
మిట్టులుండ నిన్ననవలసిన దేమున్నది? నావిషయమును గూర్చి
నాకంతగా విచారము లేదుగాని నాజన్మదేశమును గూర్చి నాకుఁ
దలంపునకు వచ్చినప్పుడే నాకు చింత కలుగుచున్నది. కాలవశ
మున ఢిల్లీ రాజ్యనిమిత్తమున సంకుచితమైన, రాజసూయయాగ
మానమూలమున మహావృక్షమై ప్రబలించిన మీవైరము
వలన దేశమున కెంతయో యరిష్టము సంభవించినది. మహ
మ్మదీయులమూలమున నిదివఱకే కష్టము లొందుచున్న యీదే
శప్రజలకు మీవైరము మఱింత యనర్థదాయక మైనది. ఈన
డుమ నాయుపద్రవము లన్నియుఁ గ్రమముగా వడఁగుచున్నవని
సంతసింపుచుండ నింతలో మరల నీవావిదేశీయులకు సహాయ
మే తెంచెదవని విన్నప్పటినుండియు నాకు మరల మిక్కిలి విచా
రము కలుగుచున్నది. ఆకూరులు మనదేశమున కొనర్చెడి బా
ధలన్నియు నింతలోనే మఱపునకు వచ్చినవా?

సీ. హా! తండ్రి! నజఫీము హుమాయూను లాహోరు,
నాక్రమించుకొని పై నెల్లఁ దిరుగుటయును
అతని సైనికులు మన రాష్ట్రగుప్తై మన,
పట్టణంబులఁ గొల్లఁ గొట్టుటయును
గోవుల నబలల గోలుగోలుమనంగఁ,
దమకత్తి కెరఁజేసి తరలుటయును
పుస్తకభండారములనగ్నిఁ దగిలించి,
నిగనిగల్ బూడిద చేయుటయును

గీ. మఱచితివటయ్య! మది నట్టి కఱకుపగతు
నేఁటిమిత్రుఁ డటంచు నీ వెంచితయ్య!
కన్నబిడ్డలఁబోలు నీ యున్నప్రజల
కెట్టిబన్నంబులను బెట్టి నెట్టితయ్య!

సీ. బలవంతముగఁ గొంగఁ బట్టి మానవతి కీర్తి,
హా! నాథ! యనియేడ్చు మానవతులు
పాలుద్రాగెడిచిన్ని పాపల నవలింప,
ఖండింప వాపోవు చున్నతల్లు
లన్న! కాలంగు మేనాకుదానను ముట్ట,
కని పదంబుల వ్రాలు నలసగమన
లక్కటా! యెంతయు దిక్కుమాలినవార,
మైతిమో యని కూడి యడలునసద

గీ. లెంద ఔరదల్లో మానదేశ మందుఁ దుదకు
గుండగొయ్యలచేఁ బడి కొట్టుకొనఁగ
నూరకే చూచుచుండ నెట్లోర్చితయ్య!
అకట! నీగుండె నీఱుగా దయ్యెనయ్య!

సీ. బ్రహ్మసూత్రము లాగి [illegible] మొగాన,
[illegible] నుపనుసుఁ [illegible]
[illegible]
[illegible] వారు
[illegible]
[illegible] వారు
[illegible]
[illegible] వారు

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible] చెప్పు! [illegible]
చేతులకు [illegible] తండ్రి!

ఈప్రజల నందఱు [illegible] గాపాడి నే
డీకటికవాండ్రచేతులలోఁ జిక్కి [illegible]? నాపైని దయ లేకపోయిన
మానె; దేవమునందైన దయ లేదా? [illegible] దగిలి
వచ్చుచుండ "అమ్మా! అమ్మా!" యని [illegible] నావాఁడి
కత్తుల [illegible] జాలి [illegible] లేదా? "హా!
జయచంద్ర! [illegible] మానాభిమానప్రాణముల
నాశన మొనర్చుచుంటివా? [illegible] మరాజక మైపోయినదా?"
యనుకొను [illegible] వినిపించదా తండ్రీ!
ఒకప్రక్కఁ [illegible] కొనుచును, "వే [illegible] దమకాంతుల
కొఱకును గోలుగోలున నేడ్చుచు నర్ధరాత్రమున నడువఁ గాళ్ళు రాక
ముండ్లబాధ నొందుచుఁ బ్రాణములయందలితీపి విడువ లేక [illegible]
వెంట నేగు కాంతారత్నములఁ జూచియైనను నీమనసు తరుగుకొనిపో
లేదా? నాయనా! యెందఱో పురుషులు పుత్రశోకమును భరింపలేక

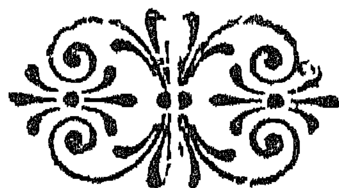
కాంతావియోగమును సహింపఁగానక యాత్మహత్య గావించుకొనుసం గతి వినుటలేదా? "ఈజయచంద్రుని మూలమున మన కిట్టి పాట్లు ఘటిల్లె" ననియేడ్చుచుఁ బ్రజలు చాలమంది మృతినొందుచున్న చితులయొక్క చిటపెటధ్వనులు వినుచున్నను భేదించుట లేదా తండ్రీ! అట్టిమహాపాతకులతోఁ జెల్మి యొనరింపఁ దలంపుగొంటివేమి? అనుంగుల నిటనిల్పి మనదేశమునకు శాశ్వతమైనయవమానమును జేయఁదలంచితివా? బహుకాలమునుండి మతరాహిత్యులగు మహమ్మదీయుల బాధలకు లోనుగాకుండ సుఖముగా నున్న యీయార్యావర్తము నొక్కసారి గంగలోఁ ద్రోసివేయుదువా? తండ్రీ! ఇంకను కాలము మించిపోలేదు. నీవు సరేకదా పలుకాల మపకీర్తిపాలయ్యెదవా? ఇప్పటికైనను బాగుగ నాలోచించి నన్ననుగ్రహించి నీతోఁ సఖ్యము గోరుచున్న చక్రవర్తిని మన్నింపుము. ఆర్యులను జయించుటకై చక్రవర్తికి సాహాయ్య మొనరింపకున్న మాన మహమ్మదీయులతోఁ జెలిమి నొనరింపకుము. నామొరాలించి దేశమును రక్షింపఁ జూడుము. అట్లుగాక చక్రవర్తిని బగసాధింపవలెనన్న సామంతనృపాలురతోఁ నీవే పోరాడి జయము గాంచుము. అంతియకాని, విదేశీయులతో విమతస్థులతో సఖ్య మొనరించి దేశమున కనర్థముఁ దెచ్చి పెట్టకుము. ఇతరజాతు లిప్పుడు నీతోఁ గపటస్నేహ మొనరించుచున్నారుగాని యవసరము దీరినవెనుక నిన్నుఁ గడతేర్పక మానరు. తండ్రీ! జయచంద్రుని మూలమున నీయార్యావర్తము రూపుమాసె ననునపకీర్తి భూమి యుండునంతకాలముండునట్లు చేయకుము. లేనిపోనివిషయములు మనసునఁ బెట్టుకొనకుము. నాతప్పిదమును మన్నించి కరుణింపుము. (అని నమస్కరించుచున్నది.)

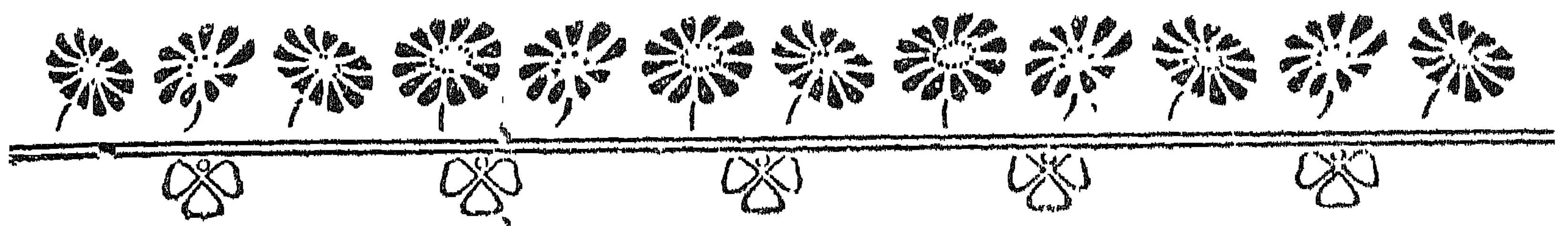
జయ—(కాలితోఁ దన్ని) ఛీ! ఛీ! తుచ్ఛురాలా! ఇందుదాఁక నవ్వి యూరకున్నకొలఁది నోటికివచ్చినట్లేలఁ బేలుచు నాకు బుద్ధులు గఱప నేర్చితివా? సంయుక్త నేనెఱుఁగుదును. నా

మొగము నుండకుము. పోమ్ము. పరమనీచుని పతిగా వరించి యేమొగము పెట్టుకొని నామొగమునఁ జూడవచ్చితివి?

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

సంయు—(లేచి క్రోధముతో) ఛీ! ఛీ! దురాత్ముఁడా! దేశద్రోహీ! నీతో మాటలాడుట మహాపాతకము. కన్నతండ్రి వగదాయని యింతవఱ కన్నివిధముల హితముగఁ బోధించితినిగాని లేకున్న నింతటి యకార్య మొనర్చుచున్నందులకు నీవంటికే యీఖడ్గముతో నింతింత ముక్కలుగా నఱకివేయకుందునా? ఛీ! ఛీ! పాపాత్మా! తరతరంబులనుండి పృథ్వీశ్వరులు వహించిన కన్యాకుబ్జ (నగర) రాజ్యమహావృక్షమునకు చెదపురుగువలె జన్మించితివిగదరా! సకలసద్గుణఖనియగు నాతండ్రిని, ఇట్టి దుష్టవాక్యము లాడినందునకుఁ ద్రొక్కిపెట్టి నీనాలుక ఖండఖండములుగాఁ గోసినను బాపము గలదా? దేశద్రోహమహాపాతకుండ వగునీవంటి క్రూరాధమునకుఁ దనయనైనందులకే నాకెంతయు విచారముగా నున్నది. ఏపాపమునకో నీకుఁబుత్త్రికనై జన్మించితినిగాని వేఱు కాదు. కానిమ్ము. ఈయకార్యములకు ఫలము శీఘ్రకాలములోనే యనుభవింతువుగాక! (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

శ్రీరామచంద్ర.

సతీసంయుక్త.

పంచమాంకము.

ప్రథమరంగము.

[ఒకచారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మహమ్మదీయవాహిని నేలయీనినగతి నెచ్చటఁ జూచినఁదానయై మా బలంబు నాక్రమించుచున్నది. సమరసింహమహారాజు మహమ్మదీయవాహినితోడను, పృథ్వీరాజసార్వభౌముండు జయచంద్రిచమూసమూహంబుతోడను దలపడి భీకరంబుగ రెండుదినంబులనుండి పోరాడుచున్నారు. ఇప్పటికి రెండుబలంబులును బిఱుతివియని బీరంబులఁ దుల్యగతి పోరాడుచున్నవి. దైవ మేమి చేయనున్నదో ? మా సార్వభౌముఁడు, నన్నుఁ, జేరఁజీరి "వినయవంతా ! నగరరక్షణార్థమై కొలఁది సేనతోఁ మహాబుద్ధినుంచి వచ్చితిమి. నాలుగైదుదినంబులనుండి యోగినీపురవర్తమానములు తెలియుటలేదు. నామన మేలొకో యాందోళనము నొందుచున్నది. త్వరితగతి నీవేగి యచ్చోటిశుభవర్తమానముల నారసి రమ్ము" అని యాజ్ఞాపించి యున్నాఁడు. నేను వేవేగ పురమునకుం బోయి కుశల మరసి తిరిగి నేఁడె ప్రయాణమై స్థానేశ్వరంబున కేగవలసియున్నది. ఇదిగో! పురము సమీపించితిని. (పరిక్రమించి) ఇది యేమి? పట్టణమంతయు నల్లకల్లోలముగా నున్నట్టు లున్నదే! (ప్రక్కకుఁ దిరిగి) యేమి ! ఆకాశమంతయు ధూమసంకలితమై గానవచ్చుచున్నది! ఓహో ! ఆధ్వను లేమి? నాళీకముల శబ్దములవలెఁ దోఁచుచున్న వే ? కొంపమునిఁగినది.

దురాత్ములగు శాత్రవు లెద్దియో యొకటి వచ్చి రాజు లేనితఱి దొంగచాటునవచ్చి పట్టణము ముట్టడించి యుండవలెను! శీఘ్రముగఁ బోయియరయుదుఁగాక. (అని చుట్టుకొని నడచుచు) ఆహా! గుఱ్ఱమెక్కి వచ్చున దెవ్వరు? మిత్రుఁడు కాలవేగుఁడు కాఁబోలు!

కాలవేగుఁడు—(ప్రవేశించి) మిత్రమా! వినయవర్మా! ఎచ్చటనుండి నీరాక! యుద్ధభూమినుండియే కదా! మనవారి కందఱకును కుశలముకదా! (అనినడచుచున్నాఁడు)

విన—(ఆఁపి) అంతయు సేమమే గాని నీ వెక్కడికి పరుగెత్తుచుంటివి? పట్టణము వైరులు ముట్టడించినట్లు తోఁచుచున్నదే?

కాల—ముట్టడి యొక్కటియే నా? కొంపమునిఁగినది. మందూరు రాజును, ఖరీమను మహమ్మదీయ యోధశ్రేష్ఠుఁడును చాలబలముతో నర్ధరాత్రి కోట ముట్టడినైచిరి.

విన—(ఆత్రముతో) మన సేనాని మహాబుద్ధి లేఁడా?

కాల—లేకేమి. మహాబుద్ధియు జాగరూకతతోఁ దనపరిమిత సేనతోఁ దాఁకి కోటస్వాధీనముగాకుండఁ బోరుచు మహమ్మదీయ సేనానాయకుని తీవ్రనాళీకముం బఱపి చంపినాఁడు.

విన—మేలు. మేలు!

కాల—తరువాత మందూరుపతి పురహరుఁడు కసిమసంగి రోషంబున మన సేనానిపైఁ గవిసి యాతని మూర్ఛ నొందించి కోట మొదటిద్వారంబు ప్రవేశించెను. ఈలోపల సంయుక్తాదేవి యీవార్తం దెలిసికొని యంతఃపురరక్షణార్థమై రెండవ మహిషాసురమర్దనివలె సమర సన్నాహంబుతో వచ్చి మన సేనలం బురికొల్పుచుఁ బురహరునితోఁ బోరుచున్నది. "ఈవర్తమానముం దెలిపి మఱికొంత సేనం దెచ్చుటకై నీవు పొమ్ము" అని (సమరసింహు

మహారాజుగారిభార్య) పృథాదేవి నాకనుజ్ఞ యిచ్చినది. నేను త్వరితముగఁ బోవలయును.

విన—అయ్యో! పురహరుఁ డెంతదారుణ మొనరించెను? నసువుము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము.

[శయ్యపైఁ బరుండిన సంయుక్తయు, పృథాదేవియు, సేనాని మహాబుద్ధియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మహా—అయ్యో! నేను మూర్ఛలో మునింగియున్నయెడ నొకమహాయోధాగ్రేసరునికంటె నెక్కుడు బీరంబునఁ బురహరహతకునితోఁ దలపడి తదీయమాయాయుద్ధంబున నసిఘాతంబునొంది వైరిం బరిమార్చియు మామకదృష్టవశంబున నిట్లుపడుటం జెందుచుంటివా! తల్లీ!

పృథ—వధూనికా! మమ్ము విడిచి పోయెదవా?

గీ. జయముఁ గొనివచ్చుప్రియునిదర్శనముఁ గోరి
భర్తృపాదోదకముల జీవనముల నిలుపు
చుండియును దేశరక్షణోద్యోగమునకుఁ
బాలుపడి కాలగతిఁ గూలఁబడితె తల్లి!

మహా—అబలవయ్యును రణమున సంపూర్ణ జయముంగాంచి యా సంతస మింతైన ననుభవింపకుండఁగనే యెట్టివేదనల ననుభవించుచుంటివి? అయ్యో! ఇఁక మాకుదిక్కెవరు తల్లీ!

సీ. కృతయుగంబున శాంకరీదేవి మహిషదా
నవుతోడఁ గయ్యంబొనర్చుటయును
త్రేతాయుగంబున సీతామహాదేవి
శతకంఠునితోఁ బోరు సలుపుటయును

ద్వాపురంబునను సత్యాదేవి నరకుపై
తేయుంగ సమరంబు సేయుటయును
కలియుగంబునం దురుష్కులంబొడ నట్లని
గావించు సతి లేక పోవుటయును
గీ. దలంచి కాంబోలు మాతల్లి ధైర్యమునొసి
దేశసంరక్షణార్థ మీ వెగను బోరి
జయము గాంచియు నీదివ్య చరితగూడ
నొక్కకథంజేసి పోవుచు నుంటివమ్మా!

పృథ—వేదన కొంచె ముపశాంతిగ నున్నదా!

సంయు—ఇంకెక్కడియుపశాంతి! సేనానీ! మహాబుద్ధి!

మహా—అమ్మా! ఏమిసెలవు?

సంయు—నాకు కాలము సమీపించినది. నానాథున కొకయుత్తరము వ్రాయ నూహకలిగినది. తూలికయుం బత్త్రమును దెత్తువా?

మహా—అమ్మా! అధైర్యపడకుము. భగవంతుండు నీకు చిరాయువొసంగుంగాక!

సంయు—అయిన నిప్పుడేమి? ఎట్లును లేఖ వ్రాయవలసియే యున్నది.

మహా—అమ్మా! అట్లె తెచ్చెదను.

పృథ—గీ. జనకుంతోడుత, బాంధవ సమితితోడ
వైరమువహించి రాజన్య వరునరించి
యైనం దత్సౌఖ్య మింతయు నందకుండం
గటగటా! పోవుచుంటివె కాలవశత.

మహా—(పైచెప్పినరీతి చేయుచున్నాఁడు.)

సంయు—(మెల్లఁగ గూరుచుండి వ్రాయుట నభినయించుచున్నది.)

మహా—(తనలో) అబ్బ! యీసాధ్వి సార్వభౌమునియం దెంతటి యనురాగముగలదిగానున్నది! మరణబాధ ననుభవించుచుండియు నట్టియుత్తరమును వ్రాయుచున్నదో!

సంయు—(మడచి) సేనానీ! ఈలేఖను నానాథునకిమ్ము. మఱియు నానాథునితో నిక్కడ జరిగిన వృత్తాంతము నివేదింపుము. నామరణమునకై యాతని మిక్కిలిగా విచారింపవలదనుము. ఆతఁడే దేని సాహసకృత్య మొనరింపకుండఁ గాపాడవలయునని నామాటగా మాసోదరుఁడగు సమరసింహమహారాజునకుఁ దెలుపుము. స్వర్గమున కాశీవిశారదుఁడేగదా మాకు బాసటయైనవాఁడు. (పృథదిక్కు దిరిగి) వసూనికా! ఈవిషయమై నీవు విచారింపక నీసోదరసంరక్షణార్థమై నీప్రాణవల్లభునకు నీమాటగాఁగూడ వార్తనంపవా?

పృథ—(కన్నుల నీరునించుచు) తల్లీ! భయపడకుము. ధైర్యము వహింపుము.

సంయు—అట్లే! నీప్రియునకు నేను చెప్పినట్లుగా వార్తనంపవా?

పృథ—అట్లే చేయుదను.

సంయు—మహాబుద్ధీ! దేశసంరక్షణమునకై పూనినకార్యంబు కొనసాగింప బోధింపుము భగవంతుఁ డీయల్పకాలమునుమాత్రమే యాతనిసేవ నాకు లభింపఁజేసినాఁడు. నేనిఁక మిక్కిలిగా మాటలాడలేను. ఆయాస మెక్కువ యగుచున్నది. (చేతులు జోడించుకొని) పరలోకమునకుఁ బోవుచు నేఁజేసిననాయీతుది నమస్కారము నాకుమాఱుగ నామనోహరున కర్పింపుము.

పృథ—(కన్నీళ్ళు విడుచుచున్నది.)

మహా—(గద్గదస్వరముతో) అమ్మా! నే నీవార్త యాతని కెట్లు విన్నవింపఁగలను? విని యాతఁ డింకను జీవములతో మనఁగలఁడా!

సంయు—దైవయత్నమునకు మన మేమి చేయఁగలము? విధికృతము

నిలింపఁగలముగదా

పృథ—(దుఃఖించుచు) హా! ఢిల్లీరాజ్యలక్ష్మి! "వసూనికా!" అని నిన్ను నోరారఁబిలుచుట నీదినమే తుదిదినమా! ఇఁక నాకట్టి భాగ్యము కలుగనీయవా? నీవున్న యత్యల్పకాలములోనె నన్ను నీప్రాణముకంటె నెక్కుడుగఁ జూచుకొనుచు,

సీ. తొలుమొగ్గఁ బొడిగెను క్రొత్తమల్లిక యటంచుఁ
జిలుకకుఁ బలుకులు నిలిపెననుచుఁ
జిన్నికోకిలమావి చిగురందికొనె నంచు,
గొమ్మ పొదలికవి యమ్ముల నుచు
నెమలికి నృత్యంబు నేర్పెడిదినమంచు
బోటి! నీపుట్టిన పండుగంచు
నినుఁ జాయలేనొక్క దినమున పొమ్మంచు
నప్పుడే చనియెద వా! యటంచు
నెన్ని దినములు నే పుట్టినింట నున్నఁ
దనివి నొందక దిన మొక్క చనవు చేసి
వదినె! యత్తింటికిని బోయి వత్తుననిన
జాలిఁగొలిపెదు; విడనాడి చనెదవమ్మ!

సంయు—(చేయెత్తియోదార్చుచు) వసూనికా! దుఃఖింపకుము. విచారించిన ప్రయోజనం బేమి? ఇఁకను నేను జెప్పవలసినమాట లున్నవి. దుఃఖ మడంచుకొని నా తుదివాక్యముల నాలింపుము. నా కెట్లును మరణము నిశ్చయము. కంఠముకడ నుండి హృదయకోశమువఱకును గలనాళము లన్నియు తెగియున్న నేను జీవించుట కల్ల. అయినను నా కేమియు నస్థైర్యము లేదు. నా మనసిప్పుడు మిక్కిలి నిర్మలముగా నున్నది. ఈదేహ మెప్పుడైనను మరణము తప్పనిదే గదా! స్వచ్ఛందమగు రణమరణము నందుచున్నదానను. నానాథుఁ డున్నంతవఱకు నాదేశమున.

కేమియుఁ గొఱంత సంభవింపనీఁగదా. నానాఁపసరుదును, నా దేశ మునకును నేఁదురాపదయు రాకుండఁగను, నాకు జన్మజన్మములం దామహాత్మునిపాదసేవఁగే లభింపఁజేయుటకును భగవంతుని ప్రార్థించుచుఁ బ్రాణములను విడిచెదను. ఎట్టిదుష్కృత్యములాచ రించినను నాతండ్రిపైఁ గలభక్తియు నామనంబునం దింకను వీడి పోలేదు. నాతండ్రితో నామాటలుగా నిట్లని విన్నవింపుము. “తండ్రీ! నీమూలమునఁ గదా నే నిట్టియకాలమరణము నొందవలసివచ్చినది. అందుకై నా కేమాత్రమును విచారము లేదు. కాని నావలె నకాలమరణము నొందుచున్న నా సోదర సోదరీమణులంగూర్చి నే నెంతయు విలపించుచున్నదానను. నీ విదివఱకొనరించినవానింగూర్చి నా కేమియు క్రోధము లేదు. (ఆయాసము నభినయించుచు) ఇకనైనను నీ వొనరించుచున్న కార్యములనుగూర్చి బాగుగ విమర్శించుకొని న్యాయమార్గము ననుసరింపుము. నాయపరాధములను మన్నింపుము. నాకై విచారింపకుండ నాజనని నోదార్పుము. దుష్టప్రవర్తకులగు మ్లేచ్ఛులనమ్మి మోసపోకుము. ఆక్రూరులగు మ్లేచ్ఛులకెన్నఁ డును నీదేశమున నిలువనీడయైన నీయనని యొట్టుఁబెట్టుకొనుము. దేశము దేశమని పరితపించుచు నాప్రాణములు పోవుచున్నవి.”

అమ్మా! పృథా! నాకాయాస మెక్కువ యగుచున్నది.

పృథ—తల్లీ! వధూనికా! నీప్రాణపదమైన నాసోదరుని పృథ్వీరాజ సార్వభౌముని విడిచి యెట్లేగుచున్నావు? నావంకఁజూడవా? నే నేమని చెప్పను.

సంయు—(చూచుచు నూరకుండును.)

ఘుహా—గీ. నిఖిలకళఁ బ్రవీణత నెగడఁ జేసి
తుదకు వాగ్బంధనము సేయు దుష్టభంగి

జగతి భోగంబు లనుభవింపఁ గడంగ నెసంగి
యాయువు హరియించె నకట! యోగ్య మగునె విధికి.

సంయు—నా కంఠగత కాయాస మెక్కువయగుచున్నది. నాకిందు గాలి వచ్చుటలేదు. విశాలాంగణంబునకుఁ గొనిపొండు.

పృథ—హా! తల్లీ! సద్గుణసంయుక్తా! మమ్ము విడిచి పోవుచుంటివా! ఇఁక మాకెవ్వరు దిక్కు? నా సోదరునితో నేనేమని చెప్పఁగలను!

[మూర్ఛపడును.]

తృతీయరంగము—పటకుటీరము.

[విచారగ్రస్తుండగు పృథ్వీరాజు విజ్ఞానశీలునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పృథ్వీ—మంత్రీ! సహస్రసింహంబు లుత్సాహాన్వితులై రిపువిదారణంబు గావించుచున్నారు. నేనిదివఱకె జయచంద్రుని సైన్యబలంబు నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చితిని. అయినను శత్రువులు బీరంబుగ నిలిచియున్నారు. అరిబలంబులు విశేషించి పోరాడుచున్నను జయంబు మనయధీనం బగుననియే తోఁచుచున్నది. అయినను నేఁడేమోకాని నాహృదయము చెయిపెట్టి కలఁచినట్లు మిక్కిలి యాందోళనము నొందుచున్నది. నాలుగు దినంబులనుండి యోగినీపురవార్త లేవియుం దెలియుటలేదు.

విజ్ఞా—ప్రభువరా! ప్రియావియోగ సంతప్త హృదయులైయున్న తమ కీదినమున వార్త రాకపోవుటచే నట్లు భయమందుచుంటిరేగాని వేఱుకాదు. ప్రియతమమగు వస్తు వెడఁగలిగియున్నప్పుడిట్లు వికలత నొందుచుండుట మనంబునకు స్వాభావికము.

పృథ్వీ—విజ్ఞానశీలా! ఎడమకన్నదరుట, మనసున నాందోళనము జనించుట మొదలగు నశుభసూచనము లన్నియుం జూడ నేదోయొక

కీను మూఁడనుస్నటుల ... చెప్పలేగుణిని
గాని నామనోవ్యాధులతో భగింపశక్యముగాకున్నది.

భటు——(ప్రవేశించి) దేవా! మనసేనాని మహాబుద్ధి ద్వారమునొద్ద
వేచియున్నాఁడు.

పృథ్వీ——(అదరిపడి) శీఘ్రముగఁ బ్రవేశపెట్టుము.

[భటుఁడు వెడలి మహాబుద్ధి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పృథ్వీ——సేనానీ! కూర్చుండుము. అందఱును సుఖముగ నున్నారా?

మహా——(గద్గదస్వరముతో) మహాప్రభూ! మనవి చేసెదను.

పృథ్వీ——(తొందరతో) ఏమి యిట్లు మాటాడుచున్నావు?

మహా——(వడఁకుతో) దేవిగారి యుత్తర మిదిగో!

పృథ్వీ——తొట్రుపడుచుంటి వేమి? నాప్రాణపదమున కేయాపదయు
వాటిల్లలేదుగదా!

మహా——హఠాత్తుగ శత్రుప్రులు ఢిల్లీపై విడియ వారితో జరిగినమహా
రణరంగమున దేవిగారిభుజముపై నొక బలమైనదెబ్బ తగిలినది.

పృథ్వీ——(భయముతో) సేనానీ! అంతటివిపత్తు సంభవించినప్పుడు నా
కేల వార్త నంపకపోయితివి.

మహా——కాలవేగునిం బంపితిని. ఏలొకో రాఁడయ్యెను.

మంత్రి——అతనిని శత్రుప్రులు త్రోవలోఁ జంపియుందురు.

పృథ్వీ——హా ప్రియా! నామూలమున నీ కెట్టియాయాసము కలిగినది.

మహా——(కన్నీరు నించుచుఁ దలవంచుకొనుచున్నాఁడు)

పృథ్వీ——సేనానీ! దేవి జీవించియున్నదా? మఱల నాకంటఁ బడునా?
మాటాడవేమి? హా! కుసుమకోమలీ! హా! నాబహిఃప్రాణ
మా! హా! నామోహంపు మొలకా!

[అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.]

వైద్యు——హా! ఎట్లియుప్పద్రపేము తటస్థించినది?

పృథ్వి—(లేచి) హా సంయుక్తా ! ఎట్టి విపత్సముద్రమునంబడితివి ? ఏమి మహాబుద్ధీ ! దేవి యుపగారమున గలదా ? మాటాడవేమి ?

మహా—మహాప్రభూ ! సర్వము నీయుత్తరమున :—(కన్నీటితో నుత్తరమును జూపించుచున్నాఁడు)

పృథ్వి—(వణఁకుచు నుత్తరముందీసికొని విప్పుట నభినయించి) అకటా! ఈనాప్రియురాలి లేఖఁ జూచెదనన నాపాపపు కన్నులు ఎట్లు నిరోధించుచున్నది ? పుత్రీ ! నీవైన నీయుత్తరముం జదువుము. (అని యిచ్చుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(పుచ్చుకొని చదువుట నభినయించుచున్నాఁడు)

"ప్రాణేశ్వరా ! దురదృష్టవంతురాలనగు నాకు భవదీయచరణసేవ యొనర్చు భాగ్యము నేటితోఁ——"

పృథ్వి—(అర్ధోక్తియందే) తీరిపోయినదా? (దుఃఖముతో) ఏమి సేనానీ చెప్పవా ?

మహా—(గద్గదస్వరముతో) స్వామీ ! కాలవశమున——(దుఃఖముతోఁ దలవంచుకొనుచున్నాఁడు.)

పృథ్వి—హా ప్రియా ! సుగుణరాశీ ! నన్ను విడిచిపోయితివా? ఇఁక నేనెట్లు బ్రతుకఁగలను ? సతీతిలకమా ! నీకది ధర్మమగునా ? నేనుగూడ రావలదా ? అక్కటా ! నీయట్టిసాధ్వీమణి విడనాడిపోవ నింకను బ్రాణములతో నిలువఁగలనా? (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

విజ్ఞా—(సేదదేర్చి) రాజచంద్రా ! ఊఱడిల్లుము మూఢమనము ! ఎంత విలపించిన నేమిప్రయోజనము ? ఆ సాధ్వీమణి సందేశము కడవఱకు నాలకింపుము ? (చదువుట నభినయించి) "తమయాజ్ఞానుసారముగా నగరరక్షణ భారమునువహించి నేనుండ హఠాత్తుగా శత్రువులు కోటను ముట్టడివైచిరి. నేనును ఆరణరంగమున

గను జాగరూకతతో సంచరించితినిగాని నాకుఁ గాలము చెల్లి పోవుటచే నిట్టి యవస్థ సంభవమయ్యెను ”

పృథ్వి—హా! జీవితేశ్వరీ! నీకప్పుడే నూఱేండ్లును చెల్లిపోయినవా? నానిర్భాగ్యతయే నిన్నిట్లల్పాయుష్మంతురాలిగాఁ జేసెనుగాని నీకు బ్రతుకుటకుఁ గాలము లేదా? హా! దైవమా! యెంతటి రవస్థ తెచ్చిపెట్టితివి? ఈ వార్త నాచెవులం బడకుండ నన్నుం గొనిపోయిన బాగుండునుగదా!

మంత్రి—రాజేంద్రా! నీనోటనట్టి దీనాలాపంబుల రానీయకుము. (చదువుట నభినయించి) “ శత్రువులవలన నాయెడమభుజముపై గాఢమైన శత్తిదెబ్బ యొకటితగిలి యందువలనఁ గంఠముకడ నుండి హృదయకోశము వఱకునుగల రక్తనాళములన్నియుం దెగిపోయినవి. ఎముకలన్నియును భిన్నభిన్నములైనవి”.

పృథ్వి—మంత్రీ! ఇఁక నేను వినలేను. ఇట్టివాక్యములు వినుచుండియు నింకను బ్రాణములతోనున్న నావంటికఠినహృదయుఁ డెక్కడ నుండఁబోఁడు. భగవంతుఁడు నాహృదయమును ఱాతితోనో ఇనుముతోనో నిర్మించియుండనోపు. హా! సుకుమారగాత్రీ! హా! రాఘూరువంశ పాథోధికమలా! హా! భర్తృప్రాణధాత్రీ! కన్యాకుబ్జమున సమరతలమునఁబడి శత్రునిచేఁ జావనున్నప్పుడు పితృమోహమునీడి నాప్రాణదానమును గావించినధన్యురాలవు. అట్టినీవు శత్రుమధ్యమునం దారుణాసిపాలగుచుండ నేమియుం జేయనేరని కృతఘ్నుఁడను. మహాపాతకుఁడను. ఇఁక నాదుఃఖమునకు దరియెక్కడ. హా! ప్రాణేశ్వరీ! అప్పుడెంతటిబాధ నొందితివోగదా! మంత్రీ! నాహృదయము ఱాయిచేసికొంటిని. నాప్రాణేశ్వరి కడపటివాక్యములు తుది వఱకుంజదువుము.

విజ్ఞా—(చదువుట నభినయించి) "నాథా! నాకీనాఁటి దినము లెంతమా
త్రమును బ్రతుకనోంచవలెను. ప్రాణేశ్వరా! పుట్టినవారి కెవ్వరికైనను
మరణము తప్పనిదే. అందునను నే నిప్పుడు స్వాతంత్ర్యప్రదమగు రణ
మరణము నందుచున్నాను. నామరణమును గూర్చి నాకేమియు
విచారము లేదుగాని దేశమును గూర్చిమాత్రము నాకుఁ గడు
విచారము కలుగుచున్నది. నా సిద్ధాంతము తా మేమియును
మనోవ్యథ నందక ధైర్యమువహించి యుద్ధము గలుగనున్న
మహోపద్రవమునుండి మనదేశమును గాపాడుఁడు. మనప్రజల
మానప్రాణములం గాపాడుటయే నాతుదిమనోరథము. నేనిందు
జయమే సంపాదించితిని. ఆయాస మధిక మగుచుండుటచే నింతకం
కంటె వ్రాయఁజాలను. తమ కెల్లప్పుడును దోడుపడ నాసహో
దరుఁడగుసమరసింహుఁడే చాలియున్నాఁడు. క్రోధము విడిచి
తమకడకు వచ్చెనేని నాతండ్రి నాదరింపుఁడు. భగవంతుఁడు
మనమిరువురము మఱలఁ గలిసికొను భాగ్యము నొసంగినాఁడు
కాఁడు. తాము రణరంగమునకుఁ బోవునపుడు చూచుకొన్నదియే
కడసారి. నాతుదినమస్కారము గైకొనుఁడు. నా కనుజ్ఞ నొ
సంగుఁడు. భగవంతుఁడు సర్వదా మిమ్ముఁ గాపాడుఁగాక!
సంయుక్త"

పృథ్వి—హా! జీవితేశ్వరీ! హా! ఢిల్లీపురరాజ్యలక్ష్మీ! హా ప్రియా!
హా! నాభాగ్యరాశీ!

సీ. అస్తమించితె? పృథ్వీరాజ జీవనీరధి
సర్వతర సౌఖ్యకారణ నందలక్ష్మి!
అస్తమించితె? పృథ్వీరాజ జాచలేంద్ర
లాలితానంతగుణధైర్య లక్ష్మి! నేఁడు.

(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సంజ్ఞా—(దుఃఖముతో) ప్రాణేశ్వరా! స్వామీ! నన్ను విడచి పోయి తివా?

పృథ్వీ—(లేచి దుఃఖముతో)

గీ. అరిగితే నన్నుఁ బాసి మో | హాంబుధిని ;
నిన్ను విడనాడి నే నెట్లు | నిలువనేర్తు?
నేను నిదె వచ్చుచుంటి నీ | తోన యిపుడు
నిలువు మొక్కింతసేపు నిన్ | గలిసికొందు.

సీ. చెక్కిటను గరంబు | చెమరింపఁ గంపించు
కరముతోడనె ఫాల | కంబుదీర్చి
మదిలోన దిగులుపా | టుదయింప నెల్లనా
నాస్యంబుతోనె న | న్నలకరించి
చూపు విన్నఁదనంబు | దోఁప నంతర్బాష్ప
ములతోనె నా సుబు | ద్ధులను గఱపి
అలఁతి యూరుపు లుప్ప | తిలుచుండ నుడితొట్రు
పాటుతోఁ దోఁచక | పలుకరించి

గీ. విజయివగు మని దీవించి | వెడలునపుడు
నాదుహృదయంబు ఝల్లుర | నంగ నకట!
నన్ను నిలువెల్లఁ జూచితి | కన్నులార
నదియె కడసారి చూపయ్యె | నా మృగాక్షి!

హా! జీవితేశ్వరీ! రణమునకు వచ్చుచు నగరమున నుండుమని నీకొసంగినయనుజ్ఞయే పరలోకమున కనుజ్ఞగా నెంచుకొంటివా? ఇది నీకున్యాయమా? "మఱల నిరువురము శీఘ్రముగఁ గలసికొందముగాక" అని యనియుండలేదా! ఆమాట మఱచిపోయితివా? "నిన్ను విడిచిన నిమిషమొక యుగముగాఁ గనుపడు" ననుదానవు. ఇపుడు నన్ను వీడిపోవ నీమన సెటులొప్పినది? హా మృదులాంగీ! వ్రాయవలసినయంశము లన్ని

యును వ్రాసి చెప్పవలసిన నన్నియును జెప్పి వెడలిపోయితివా ? హా ! నీవంటి సతీతిలక మీలాగు నకాలమున మృతినొంది లోకాంతరమునకుం బోవు చుండ దగ్గఱ నుండుటకైన భాగ్యము లేకపోయెను గదా. దేశరక్షణభార మును నాపైఁ బెట్టి నీవేఁగితివా ? నేనింకను నిక్కడ బ్రతికియుందునని యే తలంచితివా ? ఇదే సుకృతిబ్రతుకు ? ఇదే సుకృతిలోకము ? అయ్యో ! నాప్రాణధాత్రి ! నాజీవధనమా ? నామనోహారిణీ ! నా యర్ధాంగి ! నీవులేని యీలోకము నాకేల ?

సీ. నెలఁత నీమనుకప్పు నెఱులు గాంచఁగ లేని
 కనుఁతల దేహంబు గాల్పనేల ?
లలన ! నీరుచమాటల లింపు గాంచఁగ లేని
 చోక్షమంచులనున శ్రోత్రమేల ?
చానరో ! నీనుదు తేనెను గాంచఁగ లేని
 మధ్యరాష్ట్రప్రభా మాంసమేల ?
ఇంతి నీబిగికౌఁగి లింత గాంచఁగ లేని
 యంగరాజ్యరమాను మంగమేల ?

గీ. నాతి ! నీసత్కటాక్షంపు కాంతి లేని
 కువలయాభరణంబు గన్నొసట యేల ?
 కాంత నీదన్యసంబింత గాంచ లేని
 ప్రాణమదియేల ? యీతను ప్రాణమేల ?

హా ! దైవమా ! జీవచ్ఛవమైన యర్ధశరీరముతోడ నన్నీ లోకమున నుంచి యేల యలయించెదవు ? శీఘ్రముగ నన్నుం గొనిపోయి నా యర్ధాంగికడఁ జేర్పుము. ఓ పంచభూతములారా ! ఓ సూర్యాది దేవతలారా ! నన్నా సాధ్వీమణికడఁ జేర్పుఁడు. ఓ ప్రాణేశ్వరీ ! నీనాథుఁడిటు లంగలార్చుచుండ విని యూరకుంటివా ? నీయందు దయలేదా ? ఎప్పుడైన నన్నింత యలక్ష్యముగఁ జూచితివా ? నాపై

గల ప్రేమయంతయు నేమాయెఁబోయినది ? నన్ను సుఖాంబుధిం బడఁద్రోసి నీతండ్రిపగఁ దీర్చుకొనుచుంటివా ? నన్నుఁ జేపట్టినందుకుఁ గష్టపడి యన్ని దినములైనను బ్రతుకుటకు నోఁచుకొనక పోయితివా ? హా సౌందర్యరాశీ ! ఇఁక నాకెన్నఁటికిఁ గనఁబడవా ! మహాబుద్ధీ ! ఆమెశరీరమునైనఁ జూచి నా ప్రాణములు వదలెదను. ఒకసారి యక్కడకుఁ బోవుదము పద ? (అని ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

మహా—స్వామీ ! ఇఁక నెక్కడిరాజ్యము ! సామ్రాజ్యమంతయును శత్రుమయముగదా !

పృథ్వీ—హా దైవమా ! ఇంతకును లోనుగాఁ జేసితివా ? నే నీదుఃఖమును సహించి యింక నెట్లు బ్రతుకఁగలను ? హా సంయుక్తా ! ఇదిగో ! నేనును వచ్చుచున్నాఁడను.

(అని కత్తితోఁ బొడుచుకొనఁబోయి మూర్ఛిల్లును.)

విజ్ఞా—(చేయిపట్టుకొని రాజును సేదదేర్చి) రాజచంద్రా ! ఆత్మహత్య మహాపాతకము. నీవంటివా రిట్లు చేయుట తగునా ? నీ విప్పు డిట్లొనరించిన స్త్రీహత్యాపాప ముండదా కాలమరణంబువాతఁ బడుదురో యించుక యాలోచింపుము. మహమ్మదీయులు పెచ్చుపెరిగి మన దేశమును సముద్రములోఁ ద్రోయనెంచుచున్నారు. ధైర్యమును వహించి కాపాడకున్న నిఁకఁ బ్రజల కేమిగతి ?

పృథ్వీ—విజ్ఞానశీలా ! నా జీవధనము లేని నా కీలోకముతోఁ బనియేమి?

గీ. శక్తి యెడఁబసియున్న సర్వజ్ఞుఁడును, సిరి
యెడసిన పూఁట పురుషోత్తముండు,
సరసవాణి లేని చతురాస్యుఁడునుబోలె
నేను ప్రియను బాసి నిలువఁగలనె ?

నా కీప్రజలతోఁ బనియేమి? ఈభోగవిభవంబులతోఁ బనియేమి ? ఆమెఁ దలంచికొనిన దుఃఖము పొరలిపొరలి వచ్చుచున్నది.

సీ. పరిజనుల గాపాడ । బ్రాణంబు వదలియుం
గడు సంతసం బూను । కాంత యెవతె ?
సన్మార్గదూరుఁడౌ । జనకుని విడనాడి
పతిభక్తి నెఱపిన । పడతి యెవతె ?
సమరమున బలుపడిఁ । బతిబంధ సేనలఁ
ద్రొచ్చి చెండాడిన । చెలువ యెవతె ?
దేశంబుకొఱకునై । దేహంబునైనను
సరకు సేయని పుణ్య । సాధ్వి యెవతె ?
గీ. అట్టినాజీవధనము, మో । హంపు బొమ్మను,
సుగుణరాశి, దయాశీల । సుస్వభావ,
అస్మదీయబహుప్రాణ । మహహ ! నన్నుఁ
బాసిపోవంగ నే నెట్లు । బ్రతుకువాఁడ.

[తెరలో]

హా సమరసింహా ! రణరంగభీమునిగ నన్నును దుర్దుష్క సేనాసాగరంబున మునింగిపోయితివా ? ఇఁక మహారాజు నోదార్చువా రెవ్వరు ?

పృథ్వి—(ఆలకించి దుఃఖముతో) ఆఁ ! ఆఁ ! యేమి ? చిత్తూరురాజసింహము కూలిపోయెనా ? హా ! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

మహా—వెఱవకుఁడు. వెఱవకుఁడు. ఇదె మీ సేనాధిపతి మహాబుద్ధి వచ్చుచున్నాఁడు. (అని నిష్క్రమించును.)

విజ్ఞా—అక్కటా ! దేవుఁడెట్టి నిర్దయుఁ డగుచున్నాఁడు? ఆర్యావర్తమునకుఁ జెడుకాలము సమీపించినది కాఁబోలును. కాకున్న నీయుపద్రవము లేమి ! ఆపదలన్నియు నొక్కసారి వచ్చి చుట్టవైచుకొనుచున్నవే. వైరివారణకంఠీరవం బగు సమరసింహుఁడే మరణించెనా ? ఇఁక మహారాజు నెట్లోదార్పఁగలను ?

పృథ్వి—(లేచి దుఃఖముతో) హా! ఢిల్లీరాజ్యప్రతిష్ఠాపనోపాయవిశారదా! హా! మదర్ధపరిత్యక్తజీవధనా!

గీ. ప్రాణపదమైననాసతి స్వర్గమునకు
నరుగుచుండంగ సోదరి ననువుకొంటను
నకట! నాదక్షిణభుజంబ వైననీవు
నమరలోకంబుఁ జేరెదే? సమరసింహా!

హా! దైవమా! పిడుగుపడినవానికిం గొఱవి చూపినట్లు నాకాపదలపై నాపదలం దెచ్చిపెట్టుచున్నావు. హా! ప్రతాపాధిష్ఠితచిత్తూరుసింహాసనా! హా! కోదండకళాప్రవీణా! హా! ప్రతాపవిజితమార్తాండా! హా! సమరతంత్రస్వతంత్రా! హా! షట్చత్వారింశద్రణరంగ ప్రతాంత వైరివీరా! పరాక్రమోపార్జితనాగూరునిక్షేపా! హా! సుగుణశీలా! హా! సమరసింహా! దక్షిణభుజంబవగు నీవును, అర్ధశరీరిణియగు సంయుక్తయు నన్ను విడనాడి పోవుచుండ నాకీలోకముతోఁ బనియేమి? ఇఁక నేనెట్లునిలువఁగలను?

గీ. పెక్కురణముల మిక్కిలి పెంపుగాంచి
చెనకుపగతుర నొంచిన జెట్టి నీకు
పలువకీగ్గాడితురకల బారి నేఁడు
వసుధ విడనాడి పోవంగ వలసెనయ్యా!

కలంజరుయుద్ధంబున పరమార్ధదేవుని బరిమార్చినప్పుడును, నాగూరు నిక్షేపమెత్తించినప్పుడును, ఢిల్లీరాజ్యసంస్థాపనార్థమై జయచంద్రునిం బాఱందోలినప్పుడును, గుజరాతివిభునిం గూల్చినప్పుడును చూపిననీపరాక్రమం బిప్పట్టున నేమయ్యెనోయి! మొన్నటిమహాయుద్ధమున ముష్కరతురుష్కసేనానివహంబులం బారిసమరిననీపరాక్రమము జగద్విదితముగదా! ఆనాఁటిదైన మిప్పుడేమయ్యెను? సమరసింహుండవగు నీకుఁ దుదకు రణమరణ్యమే శరణ్యమయ్యెనా? అయ్యో! దైవమా!

నన్ను సహాయునిం జేసితివా ? ఱెక్కలు విఱిగినపక్షివలె నున్న నేనిఁక నేమి చేయఁగలను ? హా పృథ్వీ ! నీకిఁక దిక్కెవ్వరు ? నిన్నెవ్వ రోదార్పఁ గలరు ? విధిప్రాతికూల్యంబున నన్నే యాశ్రయించుకొను కాలము వచ్చినప్పుడు నిన్నేమని యూఱడింపఁగలను. హా ! సమరసింహా ! సమరసింహా ! హా ! ప్రాణేశ్వరీ ! సంయుక్తా ! హా ! హాతవిధీ !"
(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

విజ్ఞా—హా ! కాలమా ! నీ వెట్టిమార్పులఁ జేయుచున్నావు ? కల్పవృక్షమువలెఁ గలకలలాడుచుండు నీచక్రవర్తి యిప్పుడు వట్టిమోడువలె నున్నాఁడు ! ఇఁక మాకెవ్వరుదిక్కు ! (సమీపించి సేదదేర్చి) సార్వభౌమా ! ఏల విచారింపవలెను ? విధివిధానమవిలంఘ్యముగదా ! కాకున్న నలుబదిమూఁడుయుద్ధంబుల నప్రతిహతప్రతాప మార్తాండుఁడై యెదిరించి విజయంబుగొనిన సమరసింహున కీచిన్నిపోరాటము తీఱనిదయ్యెనా ? ఇట్టిసమయములనేగదా తమవంటివారు ధైర్యము వహింపవలసినది. ఏది యెట్లుగానున్నదో యట్లుకాక మానదు. ధైర్యము వహించి ముందుగతి నాలోచింపుఁడు.

పృథ్వీ—అయ్యో ! యింకేమిఁగలదు ? చిన్నతనమునుండియు నాకుం దోడునీడయై యెల్లవిధంబుల నామేలునకై తనజీవధనమును ధారవోసిన యుదారశీలుండగు సమరసింహునికై విచారింపనా ? నన్ను మనసారఁ గామించి, జనకు నాగ్రహమునకుం గుఱి యయ్యు నెల్లబంధువుల విడనాడి యబలయయ్యు నానిమిత్తమై పెక్కుకడగండ్లం బడి రణరంగమున వీరమరణంబు నొందిన ప్రాణేశ్వరియగు సంయుక్తకై దుఃఖింపనా ? నాయం దభిమానంబునం జేసి నాజయంబు గోరి సహాయులై రణరంగమున మడమ తిరుగకుండ నిలిచి పోరాడి వీరస్వర్గముం జూఱగొనిన ప్రభు

భక్తిపరాయణులగు సామంతభూపాలురం గూర్చి చింతింపనా? దురాత్ములగు తురకలయుల్లరులం బడి తల్లడిల్లుచున్న బిడ్డలం బోని ప్రజలకై వగవనా? తరతరంబులనుండి యుత్తమక్షత్రియ వీరులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచున్న యార్యావర్తముం గూర్చి పరితపింపనా? హా! ఢిల్లీ రాజ్యలక్ష్మీ! నాయర్ధాంగిలక్ష్మి తోఁగూడ నీవును నన్ను విడుచుచుంటివా? హా! సమరసింహా!

గీ. ప్రబలచిత్తూరు రాజ్యభారంబు గనియుఁ
గంటికిని ఱెప్పవోలె నరయుచుంటి గాచుకొనుచు
నుండు నీవొంటిగా నేగుచుండఁ దగునె
నేను వచ్చెద నొక్కింత నిలువు మయ్య!

(అని పోవుచుకొనఁబోవుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) సార్వభౌమా! రక్షింపుము! రక్షింపుము! హా! దైవమా! సమరసింహులుం డమరలోకంబున కేగినం బొంగి మహమ్మదీయవాహిని మమ్ము ముంచివేయుచున్నది. రక్షింపుము! రక్షింపుము!

పృథ్వి—(ఆలకించి) అదరిపడి క్రోధముతో) ఆ! ఏమిది? సైనికులారా! భయపడకుఁడు. భయపడకుఁడు! ఆర్తత్రాణపరాయణుఁడగు పృథ్వీరాజు జీవములతో నుండఁగా మీకును శత్రువులవలన భయము కలుగుచున్నదా! ఓరోరి! దేశద్రోహులారా!

శా. ఓపాపాత్మకులార! దేశహరణోద్యోగానుసంధానచిం
తాపారంగతు రామరాజులకు నంతర్వైరముల్ గూర్చుచున్
గాపట్యంబున వచ్చి తాఁకెదరె? మీ గర్వంబు చల్లార్పఁగా
నోపున్ నేఁడమహమ్మదీయమును జేయుఁడు సార్వభౌముం డిదే!

దురాత్ములారా! కాచికొనుఁడు.

చతుర్థరంగము—అరణ్యము.

[విచారముతో నిరువురు పురస్త్రీలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

ప్రథమ—హా! దైవమా! ఆర్యావర్తమున కీనాఁడు సౌఖ్యంగని యెట్టి యిక్కట్టులం దెచ్చిపెట్టితివి? పాపపుణ్య విచారదూరగు లై ప్రాణిహింస యనిన వెనుదీయని నిర్దయులగు నీతుర కలచేఁ బరిపాలింపఁబడునా యింక నీపవిత్రమగు భరతఖండ ము! పృథ్వీరాజ సార్వభౌమా! కన్నబిడ్డలవలెఁ బెంచుచు మమ్ముల నీరాక్షసుల పాలికి నొప్పగించి పోయితివా! అయ్యో! ఇఁక మాకుదిక్కెవ్వరు?

ద్వితీ—అక్కటకటా! పరమదయాళుండగు చక్రవర్తి యీయవస్థఁ దలంచినను, సాధ్వీమతల్లియై దేశము దేశమనుచుఁ బ్రాణములను విడిచిన సంయుక్తాదేవిం దలంచినను నా కడుపు చెరువగుచున్నది. ఇఁక దేశము పాటులఁ జెప్పెడి దేమి? ఇఁక నార్యులకు బ్రతుకతెరువెక్కడ? అన్నన్నా! భగవంతుఁ డిప్పట్టున నెంతటి నిర్దయుఁ డైనాఁడు. ఇఁక నీమహారణ్యములం దిరుగాడుచు నిట్టి యాపదల పాల్పడ విధి విధించి యుండనోపు. అవురా! ప్రపంచ మెంతటి చీఁకటులలో మునిఁగి పోయినది? ఈదుఃఖము నెట్లనుభవింపగలము?

గీ. మనుజుఁ డోపిన రీతిని ॥ మసలకయుండఁ
గష్టసౌఖ్యముల నీరీతిఁ ॥ గట్టిపెట్టి
యేడుపులఁ బెట్టి నవ్వించి ॥ యింతలోనె
తడఁబడఁజేయుచుండు విధి చెయ్దు ॥ దాఁటఁదరమె.

(తెరలో) అయ్యో! ఇవి ముండ్లడొంకలు. ఇటురమ్ము.

[అప్పుడు ఇరువురు ముసలివ్యక్తులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

దాస—హా! జయచంద్రసూతకా! నీమూలమునగదా యిట్టి ఘోరవిపినములలో నీయర్ధరాత్రములఁ గాటికిఁ గాళ్ళుసాఁచవలసియున్న మేముగూడ నీట్టికష్టములనుభవించుచుఁ దిరుగాడవలసివచ్చినది! నీకీదుర్బుద్ధి యేలపుట్టవలయును? క్రూరకృత్యాలం జేసి మాగొంతుకలేల కోయించుచుంటివి? హా! పుత్రా! మాముప్పుగడపునవనుకొంటిమిగా! జయచంద్రకల్పిత రణాదవాగ్నికింధనమై పోయితివా నాయనా!

ద్వితీ—వీరెవ్వరో పాపము! క్రూరవైరుల దాడికోర్వక తనయునింగూడఁ గోల్పడి వృద్ధులయ్యును నెట్టు లీయడవులంబట్టుచున్నారో! కనుఁగొందము.

ప్రథ—(సమీపించి) అయ్యా! మీరెవ్వరు?

వృద్ధుడు—(తలయెత్తి భయముతో) రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు. మేము వృద్ధులము.

ద్వితీ—మీకేమియు భయము లేదు. మీరెవ్వరు? ఇట్లేల వచ్చితిరి?

వృద్ధు—అయ్యా! మేము కన్యాకుబ్జనివాసులము. మాప్రభువగు జయచంద్రుఁడసూయాపరవశుండై భావికష్టంబులరయక కావించిన యకృత్యములకు ఫలముగా నాతని రాజ్యంబు మహమ్మదీయులచే నపహరింపఁబడినది. ఆతండును నిలువనీడ లేక తనచేసిన యకృత్యంబులకుఁ దగినఫలంబనుభవించుచు నెందో యేగెను. చిత్తూరుదక్క ఢిల్లీ మొదలు సమస్తమును కన్యాకుబ్జసహితముగ నాక్రూరులచే నాక్రమింపఁబడినవి. ఆముష్కరులు గన్యాకుబ్జముప్రవేశించి కోటనాక్రమించి పట్టణంబుకొల్లఁగొని దారుణముగఁ బ్రజల బాధపెట్టఁ దొడంగిరి. నాయనలారా! ఆప్రజలపాట్లునేనేమని చెప్పుదును. ఆఘోరకర్ముల యకృత

ములు విన్నను చెప్పఁగలనా? ఆ కష్టబుద్ధి కోపనచే చావక మిగి
లిన స్త్రీలు పురుషులున్ను [illegible] తమ్ము రక్షించుకొ
నుచున్నారు. జయచంద్రుని [illegible] మాయే
కష్టస్థితిని గాంచి [illegible] యింటఁదలఁదాఁచు
కొన వచ్చితిమి. [illegible]! [illegible] మాగతి
యిట్లు పరిణమించినది.

పథి—అయ్యా! మీరు చింతించిన నేమి ప్రయోజనము. ఈగతి దేశ
మునకంతకును బట్టినది. నిఖిలజనుల కనుభవ్యముగదా!

వృద్ధు—నాయనలారా! మీరును మావలెనె దుఃఖములపాలై యడ
వులందిరుగుచున్నారు. మీ రేదేశపువారు?

పథి—మాది ఢిల్లీనగరము. మా పాట్లు మేమేమని చెప్పుకొనము. కల్ప
వృక్షము కాలిపోవ దిక్కుమాలి యిట్లు తిరుగాడుచున్నాము.

ద్వితీ—ఆ మ్లేచ్ఛనాయకుండు ఢిల్లీ సింహాసన మధిరోహించియుండ
మేమెట్లు చూచుచు దుఃఖమునోర్చి సహించుకొనఁగలము?

వృద్ధు—అయ్యో? ఆర్యావర్తమునకంతకు నొక్క మారుగ నిట్టిప్రళయ
మేల ఘటిల్లగవలయునోయి!

[నేపథ్యే]

క్రూరులారా! ఎంతమోస మొనర్చితిరి?

వృద్ధు—(భయముతో ఆలించి) ఇదిగో! ఆ దుర్మార్గు లిక్కడకును
వచ్చుచున్నట్లున్నది. అయ్యా! వృద్ధులము. మమ్ము రక్షింపరా!

పథి—భయపడకుఁడు. మన మీగోడచాటుబడి పోవుదము.

వృద్ధు—హా! జయచంద్రా! (అని అందఱునిష్క్రమించుచున్నారు.)

[జయచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

క్రూరులారా! ఎంతమోస మొనర్చితిరి? నేనింకను బ్రదికి యుండఁగనే
నా రాజ్యమాక్రమించ కొంటిరిగదా! ఇప్పుడేమి చేయుదును? నాకుఁ

గల బలంబు నశించిపోయినది. సామంతరాజలోకమును బానిసంగను హతమైనది అక్కటకటా! ఆర్యావర్తమును కంతగని పట్టినది? మఱియు తుండగు వినయశీలుని వాక్యములు వినని నిరాకరించి వారలైరిగదా!

గీ. అసహాయశౌర్యమున్ బడసి యక్కటకటా!
వెడఁగుజయచంద్ర! సద్గుణా! స్వాతనుసుతుడు
సార్వభౌముని సల్లుని సర్వరాజ్య
లక్ష్మిఁ గూడ విడిచి కటా! లంఘించితే?

హా! తనయా!

చ. గొనకుల రాజనంబు నయ! కోవిదవంశ నెక్కిన గియుండియుఁ
జనకుని వచ్చి మొక్కయును నానతి మొద్దుర నాదు మన్ననల్
వినిచిన నీహితోక్తులను వీనులఁబెట్టక యిట్టి పాపులం
గనియెద! నిన్ను వీడినజ గంబిడి యోసికి నాకుఁబుత్రకా!

హా! సార్వభౌమా!

చ. చినతనమాదిగాఁ బగయె జీవనమై నెగడంగ దుర్వివే
కినగుచు నెన్నిమేనిఁ బరికించక యెగ్గులుచేసినాఁడ, నీ
ఘనసుగుణప్రకాశమును గాంచక; యక్కట! కల్పభూరుహం
బును నినుఁ గూల్చి చేతనము పోఁడిమిఁ జెడి పరిభ్రమించెదన్.

అయ్యయ్యో! ఆర్యావర్తమా! దయాసత్యశౌచాది సకలసద్గుణవిరాజితులగు సుక్షత్రియులగు నీ వారిచే బహుకాలమేలఁబడుచుండిన నీయౌన్నత్యంబంతయు నేటితో నష్టమై నీ జనులు మ్రగ్గిపోవుచుండ పరాధీనంబయ్యెనే! నిర్దయాత్ములగు మ్లేచ్ఛుల పాలఁబడితివా? అకటకటా! ప్రజలారా! మీరందఱు నీతులు నయులమున ఘాతుకులగు తురుష్కులచే నిహతులంబడుచుంటిరే? హా! కన్యాకుబ్జ రాజ్యలక్ష్మీ!

క. [illegible]భగ్నము [illegible]
[illegible]

రంభము ముష్కరయవనవి
జృంభణమున నణఁగిపోయె నే నేయనటకటా!

[చరలో]

హాజయచంద్రపుత్రికా! నీమూలమున మే మనాథులమై దిక్కుమాలిన చావుఁ జచ్చుచున్నాముగదరా! మాయుసురు నీకుఁ దగులకపోదురా!

జయ—(ఆలించి) హా! నేనెట్టి యపకీర్తికి గురుదనయితిని? నానిమిత్తమున నెందఱొ పతివ్రతామతల్లులు నిజనాథులంబాసి ఘోషించుచు నగ్నిపాలగుచున్నారు! ఓ సాధ్వీమణులారా! యీజయచంద్రపుత్రికనిమూలమున మానభంగమునకు వెఱచి యెట్టిదారుణకార్యముం జేయుచున్నారు! అకటా! నా చేతలందలంచికొనిన కొలందిని బొంగిపొరలుచున్న యీదుఃఖము నేనెట్లుసైరింపగలను?

గీ. సతులనెడఁబాసి పరివార సమితినెడసి
సుతనుగోల్పడి వైభవ స్మృతి వెలార్చి
దుఃఖములపాలఁ బడి ధాత్రి దొరఁగి యున్న
భ్రష్టునకు నాకుఁ దనువేల ప్రాణమేల?

హా! కుమారీ! నీవన్నమాటలన్నియు యథార్థములేయైనవి. అమ్మా! నేనెంత గర్జించుచున్నను నా మేలుగోరి యెన్నివిధములహితోపదేశ మొనరించితివి. తల్లీ! ఆనాఁడు నాకు నమస్కార మొనరింపవచ్చినతఱి మూర్ఖుఁడనై నిన్నెడమకాలందన్ని యవమాన మొనర్చిన ఘోరపాతకమున కింతటిదుఃఖములనే యనుభవింపఁ జెల్లునుగదా! అమ్మా! నీవన్నటుల నాకుం దుదకు గహనావాసమే చేకూఱినది. నీయట్టి పతివ్రతామణి నన్నియిడుమలం బెట్టినందులకు ఫలమనుభవింపక తీరునా? ఆఘోరసంగరమందు విధివశంబునఁ బ్రాణంబులం దొరఁగుచున్నాపైగల ప్రేమచే నాకుఁ బంపిన సందేశంబువిన్న నాకడుపు తఱుగుకొ

పోవుచున్నదే. అయ్యో! తనయా! నీకాగ్రహమువచ్చిన నీనాఁడే యాకత్తితో నీసర్వవినాశకరుని జంపినదో నీతి పుత్రుఁడవుగదా! కన్నతండ్రినని యభిమానముచినానాఁకే నేనుగౌరవముగ్ర నముతింప చితిని. ఆరణ్యరంగమున నట్టి వేసంగుచున్నను నెంతకష్టపడితివో గదా! నన్నెంతదూఱితివో గదా! అన్నన్నా! ఇవియన్నియు నలుపునకు వచ్చి నకొలంది నామన్నంబు తలుగుకొని పోవుచున్నది. నాయువి వేగంబు కార ౼గా నిండి పొంగిపోవుచున్న యీదుఃఖసాగరము నేనెట్లుతరింపఁ గలను?

గీ. అక్కటకటా! దుఃఖదేవతా! యవనినింక
నీయనుగ్రహపాత్రుల నేకులుండ
నెందుఁ బోనొల్ల కీజయ చంద్రునందె
యావహించితే! విపదాబ్ధి నీదఁగొనుచు.

హా! మనోహారిణీ! కఠినహృదయుఁడనగు నాయూరలమున ముద్దుబిడ్డ నెడసి యుండుటకేదుఃఖించుచుండి యిప్పుడీకఠినతురకలమూలంబున మాన ప్రాణంబులం దక్కించుకొనలేక దారుణాగ్నిలోఁబడి శరీరముసగము కాలుచుండ సగముప్రాణములతో నామహాబాధ ననుభవించుచు నీవును నీతోడికాంతలు నీదేశమునందలి పుణ్యాంగనలు నెంతగావిలపింతురో గదా! ఆదారుణకర్మమును దలంచుకొనిన స్మృతితప్పిపోవుచున్నది. అయ్యో! అబలలారా! నేను కఠినచిత్తుఁడను.

గీ. అకట! దుఃఖపు సముద్రమున నడరుచుండ
హృదయమా! వ్రీలవిదియేమి? యెట్టిజాతి
చేతనో, లోహమునన్నో, నవ్వజ్రికతిన
వస్తుతతిచేతనో, చేయఁబడితి నిజము!

హా! భూమాతా! చక్రవర్తి! నీకెట్టి యవస్థసంభవింపఁ జేసితినోయీ! అంతటి సార్వభౌముఁడనయ్యును సహాయమువచ్చువారెవ్వరును లేక

దుస్సహహంతకులచే నాకాలమున నట్టిదారుణమరణము నందితివా ! తల్లీ ! చక్రవర్తినిగా నాయనుశిష్యచే పురహితాచార్యవరులు బోధించిన బోధనలు చెట్టి నెట్టి కాఠిన్యమునకుం గడంగి చేసితినిగాని నీవాసందేశము వినిపిన్పుడైన నీసుద్గుణములు నాయయ లేక పోయితిని. ఇప్పు డాని చులుమాంత్రి మిమిపుణ్యాత్ముడెట్టు కొని పోయెనో ? కావున సంయుక్తా సమర సింహబలులకో పాస్కులకు శలభములై పోయిరిగదా ! హా ! దైవమా ! నన్నింతదిక్కుమాలినవానిగాఁ జేసితివా ?

గీ. సకలబాంధవ మిత్రులు సతియు సుతయు
సమసిపోవంగ దుఃఖభా రనుభవించు
శాఖలన్నియుఁ దెగినవృ క్షంబు నోలె
నేలఁబడకుంటి మోడైన కాలపిశత.

అక్కటా! ఇదియంతయు యసహానంబునం గోరి తెచ్చికొన్న దేకదా ! ఓయసహానన దేవతా ! నన్నెట్టిగతికి దెచ్చితివి ?

చ. అనముఁ జెరచ్చి గర్వమతి నందఁగఁ జేసి బుద్ధిపాడు వె
క్కస మొనరించి యెల్లెడవి కారముఁ గూర్చి బలాన్వితోద్ధముక్
బొసఁగఁగఁ జేసి బల్మనిటు పుట్టిమునుంగఁగఁ జేసిపోయితే!
మనకపుటోర్వలేనితన మా! పగనీ కెవనీకు నాపయిన్?

హా! జయచంద్రహంతకా ! పరమదుర్మార్గుఁడవైన నీవీలోకమున నేల జన్మి చితివి? నీదుష్కృత్యము లీలోకమున నా చంద్రతారార్కము నిలిచి యుండునట్లు చేసితివిగదరా! హా! ఆర్యావర్తమా ! ఈదురాత్ముని మూలమున నీకెట్టిదుర్గతి కలిగినది? భారతవర్ష వాసులగు నోప్రజలారా! ఈపాపపుజయచంద్రుని మూలమున దిక్కుమాలి యెంతపరితపించు చుంటిరో కదా ! అయ్యో ! కన్యాకుబ్జరాజ్యలక్ష్మీ ! కలుకుతురకలపా లంబడిపోయితివా? హా! తల్లీ! సంయుక్తా! ఓపృథ్వీరాజసార్వభౌమా! ఈదుర్మార్గుఁడే మొగముతో మిమ్ము స్వర్గమునం బొడఁగనఁగలఁడను విచార

ములేకుండ నాత్మహత్యా [illegible] బ్రతుక
వగుచున్నాఁడను. హా! [illegible] దేవతా! [illegible] యత్ని
త్తంబు సేయ నిచేతఁగాదు! హా! [illegible]! నన్ను [illegible]!
మృత్యువా! నన్నుఁ [illegible]! హా! [illegible] దేవతా! నిలువనీడ లేని
దానవై పోయితివా! హా! [illegible]! [illegible]! హా! [illegible]
తకా! నీపాపఫలంబనుభవించుము. హా! హా! ([illegible]
కొని [illegible]చున్నాఁడు.)

[[illegible]]

పంచమరంగము—స్వర్గము.

[శచీపురందరులును, బృహస్పతియును, రంభాద్యప్సరసలును బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఇంద్రు—గురువర్యా! భూలోకదేవేంద్రుండగు పృథ్వీరాజును, ఆతనియర్థాంగలక్ష్మియగు సంయుక్తయు, నతని బావయగు సమరసింహుఁడను విచ్చేసి మనస్వర్గము నలంకరించుటకుం దగినసన్నాహముం జేసితిరా?

గురు—దేవతాసార్వభౌమా! సూర్యలోకమునుండి వచ్చు నామహామహులను మనవిమానమునం గొనితేర మాతలిని నియోగించితిని.

ఇంద్రు—ఆహా!

శా. శ్రీలక్ష్మీవరపూజనారతులు, భూ [illegible] పాలిభవ్రుల్, మర్త్యలో
కాలంకారు, లనంతపుణ్యవిభవ [illegible] దారుల్ జగద్వాసులితుల్,
లీలాకారానుపమవిగ్రహుల్, త్రిజగదా [illegible] లీలపరితాపుల్, సుప
[illegible] నాగలు; వారి [illegible] కీర్తి [illegible] చగల్గు భాగ్యంబునన్.

[illegible]— [illegible]! [illegible]. [illegible].

శచి— (నిచ్చెనలు [illegible]) నాథా! ఇదియేమి? [illegible] నా చెన్నుల మిఱుమిట్లు [illegible]? (అని భయ [illegible].)

[illegible]— [illegible]! [illegible] దివ్యదేహ [illegible] క్రొత్తగా [illegible].

[[illegible] మాయమగుచున్నారు.]

[[illegible] సంయుక్తా [illegible] మాతలితో [illegible].]

మాతలి— జయతు! జయతు! [illegible]!

దేవేం— ([illegible]) [illegible]? దయ చేయుడు!

పృథ్వి } ([illegible].)
సమ }

దేవేం } శుభంభవతు!
గురు }

ఇంద్రు— మర్త్యలోకచక్రవర్తీ! ఈ సింహాసనము నలంకరింపుము! సః రసింహా! ఈయున్న ఆసనము నలంకరింపుము!

పృథ్వి } (అట్లు చేయుచున్నారు.)
సమ }

శచి— (సాయుక్తం జేయిపట్టుకొని) అమ్మా! వీరపత్నీ! పతివ్రతా శిరోమణీ! ఇటురమ్ము.

సం యు— స్వర్గరాజ్యలక్ష్మీ! నమస్కారము.

శచి—సౌభాగ్యమస్తు. (అని కౌఁగిలించుకొని)

సీ. నారీత్వ మైన మా । నసమునఁ బెదక
 రణభూమిఁ జొచ్చిన । రమణిమిన్న !
జనకు నైనను స్వదే । శమునపకారి యను
 దని నేవగించిన । యింతిమిన్న !
ప్రాణేశ్వరుని నైనఁ । బ్రజల సేమమునకై
 విడనాడఁగలిగిన । వెలఁదిమిన్న !
ప్రాణ మైనను రాజ్య । పరిరక్షణమునకుఁ
 త్యజియించి మించిన । తరుణిమిన్న !

గీ. సాహసౌదార్యకారుణ్య । సంపదాన
మహితసద్గుణధామ ! యో । మాలవామ !
నిన్నుఁ గాంచఁ గల్గుట నాదు । నేత్రములకు
ననిమిషత్వంబు సార్థక । మయ్యె నేఁడు.

(అని తనపీఠమునఁ గూర్చుండఁ జేయుచున్నది.)

సంయు—త్రిలోకరాజ్యపట్టమహిషీ ! నే నింతసొగసుకుఁ దగినదాన నుగాను. (అని పీఠముపైఁ గూర్చుండును.)

(అప్పుడు రంభాదులు నృత్యముచేసి సెలవుగైకొని పోవుదురు.)

ఇంద్రు—భూపాలశిరోమణులారా ! మీరాక నాకంబునకుం గ్రొత్త యలంకార మొసంగినది.

సీ. పూసంత యనయంబు । పోరయకుండఁగఁ
 బ్రజఁ బరిపాలనముచేయు । ప్రభులార !
ప్రజల బిడ్డలవలె । భావించి నెమ్మది
 సతతంబుఁ గూర్చెడి । సదయులార !
ఎన్నన్ని యుద్ధంబు । లే నొనరించి భూ
 భారంబుఁ దాల్చిన । శూరులార !

దేవాధినృపతికి । నెగ్గి తెచ్చినట్టి
మానమును గాచిన । మహితులార !

గీ. ఖలులఁ జంపి జనస్థాల । పాలకులార !
సాహసనందతుణముం జేయు । సాహసులార !
కల్పగతి మనుమానసి స్వ । ర్గమును నిలిచి
మాయు నానాటి మొనరుగుచు । మాన్యులార !

సహ — మహానుభావా ! మే మంతప్రశస్తముగా దగినవారము కాము.

పృథ్వి — స్వర్గరాజ్యరమాసుంధరా ! నిర్జరేశ్వరా !

గీ. అతిదయామహృదయుండ వై । నట్టినిదు
వేయుకన్నులఁ జల్లని । వీక్షణములు
మాపయిం బర్వఁ జేసితి । మాకు నీవ
సుచిరామేయ భాగ్యంబు । కొలఁదివసనె.

ఇంద్రు — రాజచంద్రులారా ! మీయాగమనము మాకపరిమితానందముఁ గూర్చుచున్నది. ఇపుడేమి కావలయును ?

పృథ్వి — నిర్జరేంద్రుఁడవైన నీ సత్యసందర్శనంబును, నందనోద్యానంబునందలి సంతతవిహారంబును భవదనుగ్రహంబుచేఁ జేకూరినవి. ఇఁక కావలయున దేమున్నది ?

బృహ — సకలమును సమంజసముగానే యున్నయది అయినను నిట్లగుఁగాక !

గీ. ప్రభువులన్యోన్య వైరభా । వములు విడిచి
యవని బాలింతురిగా నృపతి ! । యఖిలజనులు
నేకమత్యోద సుఖయింతురి । గాక ! సతులు
కీర్తులను గూర్చెదరు గాక ! । భర్తలకును.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

స్వర్గ సర్గంబు సంపూర్ణము.